

STRATEGIA WDRAŻANIA PROJEKTU INNOWACYJNEGO TESTUJĄCEGO

*ZINTEGROWANE INNOWACYJNE PROGRAMY
PRZECIWDZIAŁANIA WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU
MŁODZIEŻY SZCZEGÓLNEGO RYZYKA W WIEKU 15-19 LAT
UKIERUNKOWANE NA ZWIĘKSZENIE POTENCJAŁU ZAWODOWEGO
MODEL MAZOWIECKI*

Zintegrowane
Innowacyjne
Programy
Model Mazowiecki

Fundacja Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie
„Nauka i Rozwój Lubelszczyzny”

Lublin-Warszawa, IZIPEC 2012

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

INFORMACJE OGÓLNE

Temat innowacyjny:

Poszukiwanie metod wczesnej interwencji socjalnej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży powyżej 15 roku życia (ukierunkowanych na poprawę sytuacji zawodowej tych osób)

Nazwa projektodawcy:

Fundacja Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie „Nauka i Rozwój Lubelszczyzny”

Tytuł projektu:

Zintegrowane Innowacyjne Programy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży szczególnego ryzyka w wieku 15-19 lat ukierunkowane na zwiększenie potencjału zawodowego MODEL MAZOWIECKI

Numer umowy:

UDA-POKL.07.02.02-14-001/11-00

Partner projektu:

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Regionalny Ośrodek w Lublinie

SPIS TREŚCI

I. Uzasadnienie	5
II. Cel wprowadzenia innowacji	43
III. Opis innowacji, w tym produktu finalnego	50
Na czym polega innowacja? Elementy i efekty innowacyjności	50
Komu służy, kto będzie mógł ją wykorzystywać w przyszłości (grupy docelowe)?	60
Jakie warunki muszą być spełnione, by innowacja działała właściwie?	62
IV. Plan działań w procesie testowania produktu finalnego	65
Dobór grup użytkowników i odbiorców	65
Opis przebiegu testowania	66
Charakterystyka materiałów, jakie otrzymają uczestnicy	73
Informacje o planowanym sposobie monitorowania przebiegu testowania	74
V. Sposób sprawdzenia, czy innowacja działa	76
Sposób dokonania oceny wyników testowania.....	76
Ewaluacja zewnętrzna produktu finalnego	76
VI. Strategia upowszechniania	79
Cel działań upowszechniających.....	79
Grupy, do których skierowane będą działania upowszechniające	80
Plan działań i ich charakterystyka.....	81
Instrumenty upowszechniania skierowane do użytkowników.....	81
Instrumenty upowszechniania skierowane do odbiorców.....	82

VII. Strategia włączania do głównego nurtu polityki.....	83
Cel działań włączających.....	83
Grupy, do których skierowane będą działania włączające	83
Plan działań włączania do głównego nurtu polityki	85
VIII. Kamienie milowe II etapu projektu	86
IX. Analiza ryzyka	87
Załączniki.....	90
WSTĘPNA WERSJA PRODUKTU FINALNEGO	90
Załącznik nr 1: Wstępna wersja Produktu Finalnego - ZIP. 1. Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program profilaktyczny seksualnych zachowań ryzykownych młodzieży szczególnego ryzyka (zawierający K1-K11)	90
Załącznik nr 2: Wstępna wersja Produktu Finalnego - ZIP. 2. Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program zapobiegania przemocy i agresji młodzieży szczególnego ryzyka w oparciu o nowoczesne formy i metody wsparcia indywidualnego i środowiskowego (zawierający K1-K11)	90
Załącznik nr 3: Wstępna wersja Produktu Finalnego - ZIP. 3. Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program profilaktyczny młodzieży uzależnionej od multimedialnych (zawierający K1-K11)	90
Załącznik nr 4: Skład osobowy: Komitetu Sterującego, Panelu Ekspertów, Panelu Praktyków (Seminarium Użytkowników), Zespołu Ekspertów	90

I. UZASADNIENIE

Należy podać uzasadnienie dla opracowania innowacyjnego rozwiązania. Opis ten powinien być oparty na zapisach wniosku o dofinansowanie, ale powinien zostać wzbogacony o wiedzę i wnioski zdobyte w trakcie pierwszego etapu realizacji projektu. Opis ten powinien zawierać:

- opis problemów grupy osób, która dotychczas nie otrzymywała wsparcia / charakterystykę problemu dotychczas niedostrzeganego lub pomijanego w działaniach polityki / wykazanie niedoskonałości stosowanych dotychczas instrumentów,
- przyczyny występowania opisanych problemów,
- skalę występowania opisanych problemów,
- konsekwencje istnienia zidentyfikowanych problemów.

- **Opis sytuacji problemowej**
- **Przyczyny występowania problemów**
- **Skala występowania i konsekwencje istnienia zidentyfikowanych problemów**

Diagnoza i analiza problemów w oparciu o informacje ujęte w wniosku

Projekt jest skierowany do młodzieży w wieku od 15 do 19 roku życia z obszaru województwa mazowieckiego zagrożonej wykluczeniem społecznym z uwagi na dyskryminację wielokrotną w trzech obszarach przyczyn: ryzykowne zachowania seksualne, uzależnienia od multimedków, narażona na przemoc i agresję.

Dotychczas działania były kierowane wyłącznie do młodzieży patologicznej. Obecnie młodzież ze wszystkich środowisk jest narażona na wykluczenie. Młodzież szczególnego ryzyka Mazowska jest grupą specjalnego narażenia na wykluczenie i zaburzenia kompetencji poruszania się na rynku pracy i funkcjonowania w społeczeństwie. Jej wsparcie jest utrudnione ze względu na wielość systemów i środowisk, w których funkcjonuje i wielość instytucji i sposobów wsparcia i oddziaływania. Według: Raport z badania „Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym...” na zlecenie KBPN, Warszawa/Sopot 2009 „Szczególnym wyzwaniem jest opracowywanie i realizacja PROGRAMÓW, których celem jest integracja M zagrożonej”, s. 7.

Zgodnie z analizą sytuacji bieżącej dotychczas podejmowane działania wobec dysfunkcyjnej młodzieży okazują się niewystarczająco skuteczne – są nieefektywne i kosztowne. Można zauważyć wąską specjalizację programów skierowanych do młodzieży, np. na problemy związane z alkoholem, z narkomanią, hazardem, dotyczące ubóstw. Wspominania specjalizacja jest widoczna na wszystkich poziomach: ustawodawczym, programów profilaktycznych, instytucji pozarządowych. Zdarza się, że tej samej grupie odbiorców oferuje się dublujące się programy, z których jeden jest realizowany pod hasłem zapobiegania narkomanii, a drugi pod hasłem ograniczania konsumpcji alkoholu.

Z drugiej strony szereg oddziaływań skierowanych do młodzieży nie uwzględnia problemu dyskryminacji wielokrotnej. W Strategii Krajowej Europejskiego Roku Równych Szans Dla Wszystkich czytamy, że

STRATEGIA WDRAŻANIA PROJEKTU INNOWACYJNEGO TESTUJĄCEGO

Zintegrowane Innowacyjne Programy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży szczególnego ryzyka w wieku 15-19 lat ukierunkowane na zwiększenie potencjału zawodowego MODEL MAZOWIECKI

dyskryminacja wielokrotna oznacza sytuację, w której ta sama osoba może być narażona na doświadczanie dyskryminacji na wielu obszarach jednocześnie. Analizując przejawy i obszary dyskryminacji zwykle rozpatruje się je w odniesieniu do konkretnej dyskryminowanej grupy. Pomija się fakt, że grupy te są jednocześnie narażone na przejawy dyskryminacji także w obszarach charakterystycznych dla innych grup. Obszary i przejawy nierównego traktowania krzyżują się we wszystkich grupach mogących doświadczać dyskryminacji.

Projekt podejmuje stare problemy w nowym ujęciu, w stosunku do których brak jest efektywnych działań. Analiza PROBLEMOWA w kontekście Mazowsza wskazuje, że LICZNE DOTYCHCZASOWE DZIAŁANIA PODEJMOWANE WOBEC DYSFUNKCJONALNEJ MŁODZIEŻY OKAZUJĄ SIĘ NIEWYSTARCZAJĄCO SKUTECZNE – są rozproszone, realizowane z perspektywy danej instytucji lub są lokalne i dlatego są NIESKUTECZNE. Należy opracować programy wsparcia o charakterze wczesnej interwencji socjalnej zintegrowane na wielu płaszczyznach wykluczenia. Pojedyncze rozwiązania lub narzędzia są jedynie pozornie skuteczne i innowacyjne – oderwane od programu, w skład którego powinny wchodzić zintegrowane i spójne narzędzia

Analiza przykładowych programów realizowanych na rzecz młodzieży w województwie mazowieckim zawarta w: „Diagnoza Problemów Społecznych w województwie mazowieckim 2011” od strony 82 wskazuje, że NIE BYŁY realizowane DOTYCHCZAS programy proponowane w ramach MODELU (ZIP), co potwierdza konieczność ich opracowania i wdrożenia.

Ekspertyza FFW KIW 2009 z zakresu Tematu: „Poszukiwanie wczesnej interwencji socjalnej...” (KIW s. 2-14) stwierdza że: „Programy wczesnej interwencji socjalnej kierowane do młodzieży powinny uwzględniać równoległe działania w różnych sferach”. NIEZBĘDNE jest zatem stworzenie ZINTEGROWANYCH (integralnych) programów wczesnej interwencji socjalnej – ISTOTA PROJEKTU.

Takim „PEŁNYM” podejściem jest Produkt Finalny! KONKRETNE ROZWIĄZANIA I NARZĘDZIA SĄ EFEKTYWNE JEDYNI W RAMACH PEŁNYCH I KOMPLEKSOWYCH PROGRAMÓW (Potwierdzenie zasadności pomysłu ZIP w: KIW s.16-19)

UZASADNIENIE POTRZEBY ZIP: „Większość programów jest nieskuteczna w stosunku do pojawiających się problemów” (KIW s. 3) Potrzeba jest nowych, skuteczniejszych metod i specyficznych narzędzi pomocy oraz budowania KOMPLEKSOWEGO systemu wsparcia (KIW s.14).

POTRZEBA ZMIANY DOTYCHCZASOWEGO PODEJŚCIA polega na KONIECZNOŚCI odejścia od realizacji programów pod kątem instytucji. Należy opracować programy wsparcia o charakterze wczesnej interwencji socjalnej zintegrowane na WIELU PRZYCZYNACH wykluczenia (ZINTEGROWANIE). Pojedyncze rozwiązania lub narzędzia są jedynie POZORNIE SKUTECZNE i INNOWACYJNE – oderwane od programu, w skład którego powinny wchodzić zintegrowane i spójne narzędzia.

Dotychczas działania były kierowane WYŁĄCZNIE do młodzieży patologicznej. OBECNIE MŁODZIEŻ ZE WSZYSTKICH ŚRODOWISK JEST NARAŻONA NA WYKLUCZENIE. KONIECZNE jest (uzasadnienie dla PI, PII, PIII) podjęcie interwencji wg przyczyn lub obszarów wykluczenia (KIW s.3-4).

Problem główny. *Niefektywność i NISKIE ZINTEGROWANIE funkcjonujących instrumentów i programów w odniesieniu do kumulujących się i nowych trudności młodzieży szczególnego ryzyka powodujących jej wykluczenia społecznego w województwie mazowieckim.*

Analiza zawartych tam przykładowych programów realizowanych na rzecz młodzieży na str. 82 wskazuje brak efektywnych programów zintegrowanych skupionych na konkretnej kwestii problemowej. „Młodzież zagrożona...”, op.cit.” KB ds. PN, s.167. [ZINTEGROWANY oznacza w tym kontekście: kompletny, integralny]. Wg: Raport z badania „Nastolatki zagrożone wykluczeniem społecznym...” Badanie wykonane na zlecenie UMS Warszawy przez PBS DGA, 2008. Podsumowanie s.263 i Rekomendacje ze strony 267 formułują pewne ogólne założenia dla programów oddziaływań profilaktycznych adresowanych do młodzieży: „wszelkie oddziaływania powinny mieć charakter oddziaływań stałych, systemowych i rozległych (ZINTEGROWANE NARZĘDZIA). Wyniki raportu „Diagnoza zagrożeń społecznych... <http://www.wesola-gazeta.pl/WynikiRaportu...>” wskazują na „POTRZEBĘ systemowego traktowania profilaktyki” Profilaktyka powinna być prowadzona z wielu stron

jednocześnie w sposób zintegrowany (tak wskazało 81,48% badanych). Powyższe, dane, wskazują na konieczność dotarcia z profesjonalnie przygotowaną ofertą działań profilaktycznych do licznej grupy młodzieży o szerokim spektrum komponentów.

Problemy szczegółowe (PS) / przyczyny – jako uzasadnienie dla programów tematycznych ZIP:

- PS₁. Zagrożenie wykluczeniem społecznym młodzieży narażonej na ryzykowne zachowania seksualne ze względu na niewystarczające ukierunkowanie rozwoju osobistego w ramach obecnych form wsparcia.
- PS₂. Niedostosowanie obecnego wsparcia do specyfiki współczesnych form agresji i przemocy niwelujących szanse na rozwój zawodowy młodzieży
- PS₃. Postępujące wykluczenie młodzieży zagrożonej współczesnymi uzależnieniami od multimedialnych ze względu na nieefektywność programów profilaktycznych. Potwierdza to: „Uzależnienia od mediów wśród M (siecioholizm), M. Iwaniuk, www.gmina...siecioholizm”.

Projekt jest formą wspierania działań innowacyjnych zorientowanych na poszukiwanie nowych form i metod zapobiegania wykluczeniu społecznemu, przez co nastąpi rozwój i zwiększenie dostępności do wysokiej jakości usług społecznych, umożliwiających:

- zwiększenie szans na rynku pracy (w szczególności dla młodzieży szczególnego ryzyka);
- zwiększenie szans edukacyjnych trudnej młodzieży;
- ułatwienie aktywizacji społecznej i zawodowej;
- zminimalizowanie zagrożenia młodzieży wykluczeniem poprzez uzależnienia;
- upowszechnienie integralnego podejścia do rozwiązywania problemów młodzieży na podstawie włączonego do nurtu polityki modelu mazowieckiego ZIP.

Dotąd poza argumentami pierwotnie zamieszczonymi we wniosku o dofinansowanie, uzasadnienie realizacji projektu zostało poparte wynikami analiz i badań, zrealizowanych w **I etapie** w postaci analizy desk research, badaniami empirycznymi w ramach badania kluczowego w projekcie oraz poprzez analizę koherencji z dokumentami strategicznymi, które potwierdziły zasadność i konieczność realizacji projektu ZIP, co przedstawiono poniżej.

Analiza typu desk research w odniesieniu do problemów w zakresie ZIP

Wyniki i konkluzje, rekomendacje

Przegląd wielu badań nad dorastającą młodzieżą pozwala określić obszary zachowań wysokiego ryzyka (*high risk behaviours*). Aktualne zauważone i podejmowane problemy prowadzące w konsekwencji do trudności w prawidłowym funkcjonowaniu społecznym i zawodowym dotyczą dziś nie tylko grup szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym, ale także całego młodego pokolenia.

Oferta programów profilaktycznych i terapeutycznych dla dzieci i młodzieży jest obecnie zdecydowanie niewystarczająca. To właśnie dzieci i młodzież najczęściej stawia się wśród grup najbardziej podatnych na wykluczenie społeczne, gdyż podejmowane przez nich zachowania patologiczne prowadzą do zaburzeń w funkcjonowaniu osobistym i społecznym, będących głównym źródłem wykluczenia społecznego.

Coraz częściej rodzice, wychowankowie czy nauczyciele nie potrafią odnaleźć się w swojej roli. Uruchamiają oni niejednokrotnie nadmiar kontroli i ingerencji, reagują w sposób impulsywny, niekonsekwentny lub też reagują bezradnością. Stąd wynika potrzeba udzielania rodzicom, nauczycielom i często całym rodzinom fachowego wsparcia w postaci profesjonalnej rady, pomocy, przekazywania aktualnej wiedzy dotyczącej przebiegu procesów rozwojowych. Takie działania mają doprowadzić do wzmocnienia i utrwalenia prawidłowo funkcjonującego systemu. Jego sprawne działanie – zdrowa rodzina, przyjazna szkoła oraz środowisko rówieśnicze są najlepszymi zabezpieczeniami przed nieprawidłowo przebiegającymi procesami socjalizacyjnymi.

Jednostki obciążone różnego rodzaju dysfunkcjami społecznymi będą gorzej radziły sobie w sytuacjach edukacyjnych, a to z kolei przełoży się na gorszy w stosunku do rówieśników potencjał zawodowy, który w przyszłości decyduje o powodzeniu na rynku pracy i zdolności do samodzielnej, odpowiedniej egzystencji.

Istnieje realne zapotrzebowanie na innowacyjne programy ukierunkowane na zagwarantowanie kompleksowej opieki, wsparcia i wszechstronnej pomocy tej grupie społecznej, by mogła normalnie funkcjonować, móc umiejętnie przeciwstawić się spotykanym na swojej drodze zagrożeniom i pokusom oraz adekwatnie wypełniać zadania rozwojowe

Potwierdzeniem tego jest fakt, iż jak mówią statystyki przestępstwa czy kolizje z prawem coraz częściej dotyczą dzieci i młodzieży z „rodzin normalnych”, w których mają one zapewnione bardzo dobre warunki materialne, kosztem kontaktu z rodzicami. Taka młodzież szuka zainteresowania i akceptacji poza domem, najczęściej w grupie rówieśników, której można zaimponować nowoczesnym stylem bycia, pseudo dorosłymi zachowaniami, podejmowaniem działań ryzykownych. Młodzież doświadczająca rozluźnionej kontroli rodzicielskiej, niedostatku czy braku wykształconych norm społecznych, jest szczególnie podatna na poddawanie się zachowaniom ryzykownym, co w konsekwencji może skutkować zepchnięciem na margines i wykluczeniem ze społeczności. Ze względu na pewną nieefektywność dotychczasowych form pomocy duży potencjał widzi się w projektach innowacyjnych.

Uzasadnieniem objęcia młodzieży kompleksowym wsparciem o charakterze innowacyjnym jest fakt kierowania dotychczasowych działań wyłącznie do środowisk patologicznych oraz ich nieefektywność i nieintegralność. Deficyty w obecnych programach profilaktycznych oraz źle oceniana kondycja profilaktyki w ogóle stanowią uzasadnienie do poszukiwań nowych rozwiązań opartych na metodzie wczesnej interwencji.

Zaleca się, aby wszelkie działania mające na celu przeciwdziałanie dysfunkcjom prowadzącym do marginalizacji społecznej były dostosowane do potrzeb i problemów odbiorców. Powinny one dotyczyć zagadnień rzeczywiście występujących w danej grupie czy społeczności lub realnych zagrożeń. Muszą się one zatem opierać na diagnozie środowiskowej wskazującej na zasięg i dynamikę problemów. Decyzja o stosowaniu danego programu powinna być zawsze poprzedzona wstępną diagnozą w celu jego dobrej implementacji.

Liczne dotychczasowe działania podejmowane w stosunku do młodzieży dysfunkcyjnej są niewystarczająco skuteczne gdyż nie uwzględniają problemu dyskryminacji wielokrotnej. Dlatego też szansę na poprawę kondycji obecnej profilaktyki stanowią innowacyjne programy o charakterze wczesnej interwencji socjalnej zintegrowane na wielu płaszczyznach wykluczenia i uwzględniające wieloaspektowe środowiskowe uwarunkowania zachowań ryzykownych młodzieży. Największą szansą projektu są zarówno nowatorskie rozwiązania jak i młodzież, która objęta adekwatnym wsparciem stanowić będzie w przyszłości ludzki potencjał przedsięwzięć innowacyjnych.

Odpowiedzią na omówione wcześniej rodzaje zagrożeń występujących w środowisku nastolatków oraz konieczność zastosowania pewnych działań profilaktycznych są przygotowywane w ramach projektu programy tematyczne w ramach ZIP (Zintegrowane Innowacyjne Programy).

- P.I. (ZIP 1) Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program profilaktyczny seksualnych zachowań ryzykownych młodzieży szczególnego ryzyka
- P.II. (ZIP 2) Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program zapobiegania przemocy i agresji młodzieży szczególnego ryzyka w oparciu o nowoczesne formy i metody wsparcia indywidualnego i środowiskowego
- P.III. (ZIP 3) Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program profilaktyczny młodzieży uzależnionej od multimediów

Jak do tej pory analiza wykazała, że rozwiązania dotyczące przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży stosowane w praktyce nie mają cech działań innowacyjnych. Potwierdzają to przytoczone ekspertyzy, opinie i diagnozy, w których mówi się o nie integralności i niepokojąco niskiej skuteczności profilaktyki

zachowań ryzykownych młodzieży. Wyniki ogólnodostępnych badań i analiz potwierdzają konieczność i zasadność zmiany dotychczasowego podejścia do programów przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży z uwagi na brak kompleksowych programów zintegrowanych na trzech płaszczyznach wykluczenia oraz obejmowanie wsparciem jedynie środowisk patologicznych.

Diagnoza obecnej sytuacji młodzieży wykazała, że:

- działania w kierunku profilaktyki podejmowane są zbyt późno;
- działaniami obejmuje się głównie młodzież sprawiającą trudności wychowawcze bądź przejawiającą inne dysfunkcje rozwojowe;
- działania mają charakter jednoaspektowy, nie uwzględnia się wielu przyczyn jednego problemu;
- działania profilaktyczne często skupiają się i kończą na etapie gimnazjum ze względu na specyfikę dojrzewania uczniów przypadającą na ten okres.

Widoczna jest przewaga podejścia innowacyjnego oferowanego w projekcie ZIP nad stosowaną dotychczas praktyką, głównie ze względu na to, że odpowiada ona na deficyty i realne potrzeby systemu profilaktyki wykluczenia społecznego młodzieży. Wskazuje się na niską efektywność podejmowanych dotąd działań profilaktycznych, a także jej ograniczony charakter przejawiający się w zamykaniu się wyłącznie na jeden problem. Przypisuje się nadrzędną rolę szczegółowej diagnozie, która powinna stanowić podstawę wszelkiego rodzaju działań profilaktycznych.

Zmiana w głównej mierze powinna polegać na:

- poprzedzaniu wszelkiego rodzaju działań profilaktycznych szczegółową diagnozą;
- zwiększeniu efektywności poprzez stosowanie nowatorskich metod działania;
- tworzeniu kompleksowych programów profilaktycznych nie ograniczających się wyłącznie do jednego problemu, ale uwzględnianie w nich zjawiska dyskryminacji wielokrotnej;
- dobrowolnym decydowaniu się na udział w działaniach profilaktycznych;
- kierowanie działań profilaktycznych nie tylko do osób wykluczonych czy należących do grup szczególnego ryzyka, ale do wszystkich narażonych w jakikolwiek sposób na czynniki marginalizujące.

Uzasadnienie objęcia młodzieży działaniami wczesnej interwencji przeciwdziałającej wykluczeniu

Specyficzną grupą osób zagrożonych ekskluzją społeczną są **dzieci i młodzież**, do których to właśnie odwołuje się idea projektu, ponieważ spośród wszystkich faz rozwojowych okres dorastania stanowi szczególną fazę w życiu każdego człowieka. To właśnie dzieciństwo i młodość są najbardziej wrażliwymi etapami w życiu, kiedy to ma miejsce formowanie zrębów indywidualnej osobowości, tożsamości osobowej, obrazu własnej osoby, charakteru, motywacji czy siły woli. Jakość tych cech jest niesamowicie ważna w kontekście przyszłej roli i pozycji, jaką dana osoba zajmie w społeczeństwie.

Szybko zmieniające się warunki życia - gwałtowny wzrost poziomu stawianych wymagań, przepływ i dostępność informacji oraz wzrost możliwości wyboru w połączeniu z szybkością zmian, brakiem umiejętności oraz niedostatecznym wsparciem i pomocą ze strony rodziny i szkoły wywołują chaos, poczucie bezradności oraz nasilenie działań destrukcyjnych. Głównym problemem młodzieży stają się trudności w określaniu swojej tożsamości i znalezienia sposobu na życie. Przejawem tego są coraz częściej spotykane akty agresji przemocy, rosnąca przestępczość nieletnich i ciągle rosnący poziom spożycia środków odurzających. Coraz większa liczba młodzieży znajduje się w obszarze zagrożenia patologią społeczną, w obszarze wysokiego ryzyka¹.

Badania prowadzone w 2008 roku na Mazowszu wykazały, że istnieją regiony zamieszkałe przez niższe warstwy społeczne, słabiej wykształcone, mające niższe kwalifikacje zawodowe i tradycje patologiczne – nazwano je obszarami wykluczenia społecznego. Żyjące tam rodziny funkcjonują w sytuacji wysokiego ryzyka, a dla dzieci i młodzieży dorastającej w takich miejscach życie oznacza ryzyko socjalizacji w wielopoziomowej patologii społecznej, nabywania zagrażających wzorców kulturowych i społecznych. Przykładem takich rejonów są

¹ Pomagać rodzinie. Problemy współczesnej rodziny w ujęciu psychologicznym, G. Soszyńska, (red.), Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2003, s. 81.

zaniedbane dzielnice dużych miast funkcjonujące obok tych prężnie rozwijających się oraz stare osiedla, w których rozwijają się zorganizowane grupy przestępcze i agresywne subkultury młodzieżowe. W obszarach tych obserwuje się szereg zachowań problemowych podejmowanych przez ich mieszkańców².

Nikłe szanse na atrakcyjny start życiowy rodzą w młodych ludziach frustrację, z którą najczęściej radzą sobie w sposób destrukcyjny – uciekając w uzależnienia, przemoc i inne zachowania ryzykowne³.

Przegląd wielu badań nad dorastającą młodzieżą pozwala określić obszary zachowań wysokiego ryzyka (high risk behaviours). Zalicza się do nich używanie alkoholu i innych środków odurzających, przedwczesne stosunki seksualne, brak poczucia sensu życia i wynikające z tego próby samobójcze, niewłaściwa dieta, ucieczka i porzucanie szkoły, agresja wobec siebie i wobec otoczenia, przestępczość i kłopoty z prawem⁴.

Prawdopodobieństwo pojawienia się zachowań ryzykownych jest tym większe, im więcej czynników ryzyka oddziałuje na dzieci i młodzież oraz im bardziej są one szkodliwe i dłużej trwa ich działanie. Zachowania ryzykowne są często formą adaptacji do niekorzystnych warunków rozwojowych⁵.

Wczesna interwencja socjalna jest formą pomocy, w której zakłada się rozpoczęcie oddziaływania zanim nastąpi stan wymagający leczenia, jest więc rodzajem przeciwdziałania zjawiskom patologicznym, zaliczanym do profilaktyki. W dzisiejszej rzeczywistości dzieci i młodzież ze wszystkich środowisk są narażone na udział w procesach i zjawiskach, które w istotnym stopniu mogą w przyszłości zaburzyć ich umiejętności poruszania się na rynku pracy oraz funkcjonowania społecznego. Dziś nawet w „dobrych domach” zdarzają się problemy, z którymi nie radzą sobie rodzice oraz opiekunowie – jak uzależnienia od urządzeń multimedialnych, zażywanie narkotyków, spożywanie alkoholu, a nawet uprawianie nierzędu przez osoby nieletnie.

Wyjaśnienie niektórych przyczyn zachowań ryzykownych młodzieży umożliwia koncepcja czynników ryzyka oraz czynników chroniących. Czynniki, które zwiększają odporność człowieka na działanie czynników ryzyka są to cechy, sytuacje, warunki przeciwdziałające zachowaniom ryzykownym - określa się je, jako czynniki chroniące. Listy czynników ryzyka i chroniących bywają długie i różnorodne. Zmieniają się wraz z ogólnymi zmianami obyczajowymi i kulturowymi społeczeństw. Różnie oceniana jest też ich hierarchia ważności⁶.

Zestawienie najważniejszych czynników chroniących i czynników ryzyka.

Czynniki chroniące

- silna więź emocjonalna z rodzicami;
- ogólnie pozytywne relacje z dorosłymi (posiadanie autorytetów);
- zainteresowanie nauką szkolną i aspiracje edukacyjne;
- regularne praktyki religijne;
- poszanowanie prawa, norm i wartości;
- przynależność do pozytywnej grupy społecznej;
- angażowanie się w działania prospołeczne.

Czynniki ryzyka

- brak więzi w rodzinie (konflikty, prezentowane przez rodziców zachowania dysfunkcyjne, niekonsekwencja lub brak dyscypliny wychowawczej);
- negatywne relacje ze znaczącymi osobami dorosłymi;
- niepowodzenia w nauce szkolnej i związany z tym faktem brak wiary we własne siły;
- odrzucenie religii i powszechnie obowiązujących norm i wartości;
- buntowniczość, zachowania aspołeczne;
- przynależność do negatywnej grupy, uleganie negatywnej presji rówieśniczej;
- angażowanie się w zachowania ryzykowne (np. odurzanie się).

Badania prowadzone na warszawskich gimnazjalistach potwierdziły, że w trakcie nauki w gimnazjum pomiędzy

² Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym a używanie substancji psychoaktywnych, Raport z badania wykonany na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, PBS DGA Spółka z o.o., Warszawa 2009, s.6.

³ Tamże, s.7.

⁴ Tamże

⁵ T. Koproń, *Badanie i analiza Desk Research i Best Practices Programów Wczesnej Interwencji Socjalnej Młodzieży Szczególnego Ryzyka*, Lublin 2012.

⁶ K. Ostaszewski, A. Rustecka-Krawczyk, M. Wójcik, *Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów klas I-III*, Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, Warszawa 2011, s. 21-27.

pierwszą i trzecią klasą zwiększa się grupa uczniów narażonych na działanie czynników ryzyka a zmniejsza się naturalna ochrona, na jaką mogą liczyć nastolatki kończąc szkołę podstawową. Sytuacja psychospołeczna gimnazjalistów, którą można nazwać „mniejsza ochrona, większe ryzyko” nakłada się na procesy dojrzewania i uczenia się nowych zachowań, w tym zachowań niedozwolonych dla młodzieży w wieku szkolnym.

Badanie przeprowadzone na warszawskich gimnazjalistach wykazało, że zachowania ryzykowne młodzieży są ze sobą dodatnio skorelowane, a więc można mówić o ich współwystępowaniu. Potwierdza to sensowność założeń projektu **Zintegrowane Innowacyjne Programy, którego logika oparta jest na aktualnym i rzeczywistym (jak wykazała ewaluacja ex ante) problemie dyskryminacji wielokrotnej.**

Skuteczność programów ukierunkowanych na zwalczanie wykluczenia jest równoznaczna z uwzględnianiem kumulacji cech wykluczających, jak również braniem pod uwagę wszystkich czynników wykluczenia występujących w danej grupie, czy u danej osoby.

Wczesna interwencja powinna zawierać metody diagnostyczne, dające możliwość analizy zarówno środowiska konkretnej osoby jak i jej samej. To jakie konkretnie zostanie zastosowane oddziaływanie pomocowe, zależy od rodzaju zachowania oraz od wielu innych czynników, jak nasilenie zachowań ryzykownych, wiek osób, środowisko, miejsce świadczenia pomocy, sytuacja rodzinna. Szczególnym wyzwaniem jest opracowanie i realizacja programów, których celem jest integracja młodzieży zagrożonej wykluczeniem i przeciwdziałanie procesom spychającym w krąg wykluczenia⁷. Programy profilaktyczne będące produktem finalnym projektu są adresowane do konkretnych grup osób i zakładają ich integrację.

Ocena zapotrzebowania na innowacyjne programy na podstawie analizy kondycji współczesnej profilaktyki

Problematyka współczesnych działań profilaktycznych jest niezwykle złożona. Nie ma gotowych technologii dla każdej grupy ludzi. Z jednej strony coraz większe grono młodych osób objęte jest działaniami profilaktycznymi, z drugiej wzrasta popadanie młodzieży w zachowania ryzykowne. Świadczy to o tym, że z jednej strony konieczna jest bardziej wszechstronna niż dotychczas analiza etiologii zagrożeń związanych z wiekiem rozwojowym, a z drugiej niezbędne jest opracowywanie programów profilaktycznych, które uwzględnią całą rzeczywistość wychowanka a nie wybrany aspekt jego zachowań⁸.

Inne badanie przeprowadzone później bo w 2011 roku na warszawskich gimnazjalistach ukazało podobne trendy panujące wśród uczniów i odnoszące się do oceny działań profilaktycznych⁹:

- we wszystkich badanych rocznikach 25-30% badanych uczniów przyznało, że nie jest zadowolona z prowadzonych zajęć;
- wśród słabych stron wymieniano brak elementu praktycznego – filmu/spektaklu ilustrującego problemy omawiane na zajęciach, brak jasnego przekazu jak radzić sobie z namowami rówieśników na podejmowanie zachowań ryzykownych oraz na monotonię zajęć;
- uczniowie sceptycznie wypowiadali się o efektach uczestnictwa w szkolnych programach profilaktycznych;
- uczniowie wskazywali na niskie przygotowanie oraz brak umiejętności prowadzenia zajęć osób odpowiedzialnych za ich przeprowadzenie.

Badania wykazały, że skuteczność programów profilaktycznych realizowanych na terenie szkoły jest stanowczo zbyt niska w stosunku do obecnego stopnia zagrożeń. Zachowania ryzykowne są jednym z elementów psychospołecznego rozwoju młodzieży. Dlatego zapobieganie zachowaniom ryzykownym nie może polegać na bezwzględnym zwalczaniu tych zachowań, *lecz na pokazywaniu młodzieży alternatywnych sposobów realizacji ważnych celów i potrzeb*. Niezbędne jest wzmacnianie czynników chroniących i redukcja ryzyka

⁷ Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym a używanie substancji psychoaktywnych, Raport z badania wykonany na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, PBS DGA Spółka z o.o., Warszawa 2009, s.7.

⁸ M. Dziewiecki, *Skuteczna profilaktyka uzależnień*, s.4.

⁹ K. Ostaszewski, *Kryzys profilaktyki, Remedium*, IZiPec-sierpień 2011.

w najbliższym otoczeniu społecznym młodzież¹⁰. Konieczne jest zatem opracowanie programów nowej generacji, które będą umożliwiały osiągnięcie znacznie większej skuteczności działań. Deficyty w obecnych programach profilaktycznych stanowią uzasadnienie do poszukiwań nowych rozwiązań opartych na metodzie wczesnej interwencji.

Współczesne koncepcje profilaktyczne w dużym stopniu opierają się na wspieraniu rozwoju psychospołecznego, uczeniu społecznie akceptowanych norm i wartości, czyli na składnikach procesu wychowania. Działania profilaktyczne są zatem wyspecjalizowaną częścią procesu wychowania. Należałoby wprowadzać takie działania, które umożliwiłyby instytucjom integrowanie działań profilaktycznych i wychowawczych¹¹. Zestawienie przyczyn niskiej skuteczności profilaktyki przedstawia rysunek¹².

Przyczyny niezadawalającej skuteczności programów profilaktycznych

Coraz częściej dają się słyszeć opinie, że mamy do czynienia z kryzysem programów profilaktycznych. Wypalanie się dotąd realizowanych programów jest naturalnym etapem w rozwoju profilaktyki, a ich niezadawalająca efektywność to fakt. Ważne jest, do czego zmierza ten proces i czy w miejsce programów tracących popularność powstaną nowe oraz czy będą lepsze¹³.

Zaleca się, aby wszelkie działania mające na celu przeciwdziałanie dysfunkcjom prowadzącym do marginalizacji społecznej były dostosowane do potrzeb i problemów odbiorców. Powinny one dotyczyć zagadnień rzeczywiście występujących w danej grupie czy społeczności lub realnych zagrożeń. Muszą się one zatem opierać na diagnozie środowiskowej wskazującej na zasięg i dynamikę problemów. Decyzja o stosowaniu danego programu powinna być zawsze poprzedzona wstępną diagnozą w celu jego dobrej implementacji.

¹⁰ M. Wójcik, Profilaktyka w szkołach ponadgimnazjalnych. Relacja z seminarium profilaktycznego Kazimierz 2004, Remedium, IZIPEC-sierpień 2004.

¹¹ K. Ostaszewski, Kryzys profilaktyki, Remedium, IZIPEC-sierpień 2011.

¹² M. Praisner (oprac.), Jaka jest kondycja ogólnopolskich programów profilaktycznych, Remedium, czerwiec 2005.

¹³ K. Ostaszewski, Kryzys profilaktyki?, Remedium, IZIPEC-sierpień 2002.

Wśród pozostałych cech dobrego programu profilaktycznego wymienia się¹⁴:

- dostosowanie do odbiorców: ich wieku, stanu, możliwości percepcyjnych, potrzeb;
- przygotowanie w sposób, który uwzględnia szeroki kontekst społeczno-kulturalny, poziom oddziaływań, specyfikę ryzykownych zachowań konkretnej grupy;
- obiektywizm i zgodność z aktualnym stanem wiedzy, zagrożenia powinny być urealnione;
- zbudowanie programu wokół argumentacji z różnych źródeł;
- zbudowanie programu przede wszystkim w oparciu o metody aktywizujące;
- poprzedzenie programu diagnozą;
- monitorowanie programu i zakończenie go ewaluacją;
- nastawienie programu na wychowanie a nie wyłącznie przekazanie wiedzy;
- praca profilaktyczna powinna być organizowana rzetelnie i dokładnie, we współpracy z rodzicami oraz instytucjami różnych typów. Powinna być przemyślana i mieć charakter ciągły oraz całościowy i kompleksowy.

Szansę na poprawę kondycji obecnej profilaktyki stanowią innowacyjne programy o charakterze wczesnej interwencji socjalnej zintegrowane na wielu płaszczyznach wykluczenia i uwzględniające wieloaspektowe środowiskowe uwarunkowania zachowań ryzykownych młodzieży. Największą szansą projektu są zarówno nowatorskie rozwiązania jak i młodzież, która objęta adekwatnym wsparciem stanowić będzie w przyszłości ludzki potencjał przedsięwzięć innowacyjnych. Wszelkie działania podejmowane na wczesnym etapie będą służyły zdobywaniu przez młode pokolenie kapitału, który umożliwi im efektywne funkcjonowanie społeczne w przyszłości. Widać zatem zapotrzebowanie na pro aktywne podejście do profilaktyki.

Diagnoza sytuacji młodzieży w kontekście potrzeby innowacyjnego podejścia do profilaktyki zachowań ryzykownych

Obecne przemiany cywilizacyjne i społeczne sprawiają, że w grupie nastolatków coraz częściej podejmowane są zachowania ryzykowne. *Zachowania ryzykowne (problemowe) można zdefiniować jako takie, które będąc zachowaniami antynormatywnymi, pozostającymi w opozycji do porządku społecznego i prawnego, stanowią jednocześnie zagrożenie dla zdrowia i rozwoju jednostki (społeczeństwa)*¹⁵. Zachowania te prowadzą do zaburzenia prawidłowego rozwoju nastolatków, a co za tym idzie powodują pojawianie się niekorzystnych konsekwencji o charakterze psychologicznym, społecznym czy zdrowotnym.

Do najczęściej występujących zachowań ryzykownych należy zaliczyć: używanie środków psychoaktywnych, palenie papierosów, spożywanie alkoholu, zbyt wczesną aktywność seksualna, uzależnienie od Internetu, zachowania agresywne i przestępcze, wypadanie z systemu edukacji czy uciekanie z domu. Należy pamiętać, że wymienione zachowania ryzykowne bardzo często współwystępują ze sobą, przez co przyjmują coraz groźniejszą formę. **Dlatego też podczas konstruowania programów profilaktycznych ukierunkowanych na minimalizację czynników powodujących wykluczenie społeczne młodzieży należy mieć na uwadze wieloaspektowy i złożony charakter omawianego zjawiska.**

Próba oceny potrzeby wypracowania innowacyjnego podejścia do programów nastawionych na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży została przeprowadzona w oparciu o analizę danych zastanych, które w głównej mierze opierają się na ogólnodostępnych wynikach badań. Poniższa analiza będzie dotyczyła trzech głównych obszarów, do których należą: ryzykowne zachowania seksualne, przemoc i zachowania agresywne oraz uzależnienie od multimedialnych.

Analiza sytuacji młodzieży w obszarze ryzykownych zachowań seksualnych

Wśród zachowań ryzykownych, na które należałoby zwrócić szczególną uwagę, znajduje się m.in. przedwczesna aktywność seksualna polskiej młodzieży. Kwestia seksualności nastolatków jest o tyle ważna, że wiedza i doświadczenia zdobyte w okresie wchodzenia w dorosłość będą rzutowały na ich późniejsze życie.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Ostaszewski K., Podstawy teoretyczne profilaktyki zachowań problemowych młodzieży, w: Deptuła M. (red.), Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005, s. 112-113.

Oslabienie wpływu rodziców na kształtowanie postaw i osobowości dzieci i młodzieży doprowadziło do sytuacji, w której **znaczenie zależności pionowych (dzieci – rodzice, opiekunowie) zostało zastąpione odniesieniami poziomymi, które opierają się przede wszystkim na wpływie mediów i środowiska rówieśniczego.** Jednoczesny wpływ obydwu środowisk może powodować u młodzieży swoistą dezorientację i niepewność co do słuszności wyznawanych wartości i zasad. Przekaz otrzymywany w domu, w Kościele, od rówieśników czy za pośrednictwem mediów jest różny, często ze sobą sprzeczny. Brak spójnych informacji prowadzi do tego, że młodzi ludzie czują się zagubieni i nie wiedzą co tak naprawdę powinni zrobić i jak postępować. W takim przypadku nastolatki najczęściej wybierają to, co w największym stopniu oddziałuje na ich zmysły, podejmując zachowania ryzykowne.

Brak odpowiedniej edukacji seksualnej oraz doprowadzenie do zaniedbań w zakresie wychowania seksualnego i przygotowania do życia w rodzinie powoduje, że młodzież zbyt wcześnie podejmuje decyzję o rozpoczęciu życia seksualnego. Mało tego, ma ona charakter nieprzemyślany i nieodpowiedzialny, przez co nierzadko ryzykują utratą własnego zdrowia czy nawet życia¹⁶. Ponadto wśród młodzieży można obecnie zaobserwować trend polegający na dość swobodnym traktowaniu spraw współżycia płciowego, świadczący o odchodzeniu od tradycyjnego modelu postępowania¹⁷. W związku z czym dochodzi do sytuacji, w której z jednej strony ma miejsce późniejsze wchodzenie w role małżeńskie i rodzicielskie, zaś z drugiej wyraźnie wzrasta tendencja do rozpoczynania przedmałżeńskiej aktywności płciowej przez osoby niepełnoletnie i nieletnie¹⁸.

Współcześnie można wręcz mówić o występującej wśród nastolatków modzie na aktywność seksualną. Ma miejsce obniżenie wieku inicjacji seksualnej zarówno dziewcząt, jak i chłopców.

Zdaniem A. Skowrońskiej sprzyja temu niewątpliwie liberalizacja obyczajów Polaków, szerzący się relatywizm etyczny, technicyzacja seksu, zwłaszcza w środowiskach społecznego komunikowania, a także upowszechnienie masowych instytucji rozrywkowych dla młodzieży takich jak puby czy dyskoteki. Czynnikiem mającym niebagatelny wpływ na obniżanie się wieku inicjacji seksualnej wśród nastolatków są również media, a w szczególności niektóre czasopisma młodzieżowe i programy telewizyjne promujące tzw. luźny styl życia¹⁹.

Do najczęściej podejmowanych przez młodzież ryzykownych zachowań seksualnych należy zaliczyć²⁰: kontakty oralne; kontakty analne; nieużywanie prezerwatyw w kontaktach seksualnych z osobami innymi niż stały partner; korzystanie z płatnych usług seksualnych; niestosowanie żadnych metod zapobiegania ciąży. Czynnikiem współwystępującymi ze zwiększonym ryzykiem inicjacji seksualnej wśród młodych osób są również inne ryzykowne zachowania, do których należy zaliczyć m.in. używanie substancji psychoaktywnych, spożywanie napojów alkoholowych, kontakt z pornografią czy nierealizowanie obowiązku szkolnego.

Czynniki zwiększające ryzyko przedwczesnej inicjacji seksualnej²¹

Chłopcy	Dziewczęta
<p>Częste upijanie się</p> <p>Spędzanie większości wieczorów z kolegami</p> <p>Posiadanie dużej ilości pieniędzy na własne wydatki</p>	<p>Używanie narkotyków</p> <p>Upijanie się</p> <p>Spędzanie wielu wieczorów z rówieśnikami</p> <p>Palenie papierosów</p> <p>Wagarowanie</p>

Negatywnymi skutkami nieprzemyślanej decyzji o rozpoczęciu aktywności seksualnej może być:

- możliwość doznania różnego rodzaju urazów i zranień psychicznych;
- pojawienie się poczucia winy czy depresji;

¹⁶http://magazynuiteraz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=143:ryzykowne-zachowania-seksualne-modziezy&catid

¹⁷ Ruszkiewicz D., Miłość w życiu nastolatków, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 2010, nr 9, s. 38.

¹⁸ Skowrońska A., Doświadczenia małych matek i ojców ich dzieci. Aspekty socjopedagogiczne, w: Borowicz R. (red.), Współczesne dyskursy, Toruń 2009, s. 414.

¹⁹ Bidzian M., Nastoletnie matki: aspekty ciąży, porodu i położu, Kraków 2007, s. 27.

²⁰ http://www.kochajbezpieczniej.pl/wazne_informacje,index.html

²¹ Grzelak Sz., Wybrane problemy zdrowia publicznego związane z seksualnością, w: Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży: aktualny stan badań na świecie i w Polsce, Warszawa, 2006, s. 26.

- możliwość utrwalenia się niedojrzałego i płytkiego przeżywania sfery seksualnej;
- niechciana ciąża (samotne macierzyństwo, adopcja lub aborcja)²²;
- obniżenie poczucia własnej wartości;
- różnego rodzaju infekcje układu płciowego czy chorobami przenoszonymi drogą płciową, wśród nich takimi, które zagrażają życiu (np. wirus HPV, HBV, HIV²³;
- dewiacyjne zachowania seksualne, np. prostytutka²⁴.

Jednym ze skutków podjęcia przedwczesnej inicjacji seksualnej przez nastolatków jest nieplanowana ciąża. **Jak podaje Rocznik Statystyczny przygotowany przez Główny Urząd Statystyczny w roku 2010 roku matek mających 19 i mniej lat było ogółem 18 456.** Wielkość miejscowości zamieszkania nie była czynnikiem istotnie różnicującym liczbę urodzeń: w mieście wyniosła 9 443, zaś na wsi 9 013. Liczby te w porównaniu z rokiem 2009 zmalały, jednak nadal utrzymują się na wysokim poziomie (w roku 2009 roku liczba matek w wieku 19 i mniej lat wynosiła 20 514)²⁵. Ze statystyk GUS, które zawierają dane z 2008 roku, wynika, że siedem 13-letnich i młodszych dziewcząt urodziło w tym czasie w Polsce dziecko. 14-letnich matek było już 74, 15-letnich 326, zaś 16-letnich już cztery razy więcej, bo 1 224. W porównaniu z zestawieniem danych z roku 2007 okazuje się, że liczba nieletnich matek wzrosła – tendencja wzrostowa widoczna jest zwłaszcza w przypadku 15-letnich matek, których było o 77 mniej. Zwiększony odsetek urodzeń przez nieletnie dotyczy także 17-latek – ich liczba wzrosła niemal o 3 tysiące²⁶.

Z punktu widzenia poziomu przyszłego życia nieletnich matek ważnym czynnikiem są ich ambicje, aspiracje i motywacja do dalszej edukacji, gdyż jak wiadomo ciąża i późniejsza opieka nad dzieckiem nierzadko utrudnia lub uniemożliwia ukończenie szkoły, a także znacznie ogranicza możliwość wyboru dalszej kariery edukacyjnej²⁷. Ponadto bardzo często dziewczęta, które decydują się urodzić i zatrzymać przy sobie dziecko, narażone są na takie konsekwencje, jak: złe warunki mieszkaniowe, złe odżywianie, zły stan zdrowia, bezrobocie lub praca w niepełnym wymiarze, niedostateczne przygotowanie do zawodu oraz zależność ekonomiczna²⁸.

Według statystyk kobiety, które urodziły będąc nastolatkami mają z reguły niższe wykształcenie, a co za tym idzie niższe dochody czy nawet konieczność korzystania z pomocy opieki społecznej. Zdarza się też tak, że młode matki dowiadując się o ciąży przerywają naukę, nie podejmują żadnej pracy zarobkowej i pozostają na utrzymaniu rodziców²⁹.

Skutki wczesnej inicjacji seksualnej niejednokrotnie są przyczyną przedwczesnego opuszczania systemu edukacji. W konsekwencji prowadzi to do obniżenia kwalifikacji jednostki i generuje trudności w późniejszym funkcjonowaniu na rynku pracy.

Na przestrzeni dwóch miesięcy Grupa „Ponton” w ramach Wakacyjnego Telefonu Zaufania otrzymała 980 pytań od młodych ludzi. Wśród nich znalazło się 14 zgłoszeń przemocy (w tym przemocy na tle seksualnym), ponadto zgłosiło się 9 dziewcząt w ciąży, będących wynikiem zarówno gwałtu, jak i ryzykownych, nieprzemysłanych zachowań. Stąd też można wysunąć wniosek, iż **młodzież w dalszym ciągu nie zdaje sobie sprawy z tego, że uprawianie seksu bez żadnego zabezpieczenia może prowadzić do ciąży. Istotny jest także fakt, że o pomoc proszą wyłącznie same dziewczyny będące w ciąży, a nie pary, przez co nasuwa się kolejny wniosek, że w Polsce ciąża jest przede wszystkim problemem dziewczyny, chłopcy zaś nie ponoszą za nią żadnej odpowiedzialności.** Pojawiło się także kilka pytań o aborcję i działanie środków wczesnoporonnych³⁰.

²² Tamże, s. 3.

²³ Król T., Maśnik K., Śledziński W., Węglarczyk G., Wroniec J., Zagrożenia, s. 197.

²⁴ Chrzan B., M. Gabryś, M. Środoń, W. Wróblewska, *Ekspertyza: Zdrowotne następstwa przedwczesnej inicjacji seksualnej u*, s. 67.

²⁵ *Rocznik Demograficzny*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011, s. 256-257.

²⁶ http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/416663,nastolatki_rodza_ich_rodzice_placa.html

²⁷ Szukalski P., *Nastoletnie macierzyństwo we współczesnej Polsce*, „Polityka społeczna”, 2001, nr 1, s. 16.

²⁸ Kempieńska U., *Ciąża nastolatka jedną z przyczyn zawierania małżeństw przez młodocianych*, „Problemy Opiekuńczo- Wychowawcze”, 2010, nr 6, s. 14.

²⁹ Włodarczyk E., *Nastoletnie macierzyństwo jako problem indywidualny i społeczny*, w: Marzec-Holka K., przy współpracy Guz-Steinke H., *Kapitał społeczny a nierówności – kumulacja i redystrybucja*, Bydgoszcz, 2009, s. 458.

³⁰ Raport z Wakacyjnego Telefonu Zaufania LZIPec-Sierpień 2011 Grupy Edukatorów Seksualnych „Ponton”, s. 2.

Przedwczesne rozpoczynanie życia płciowego może prowadzić też do różnego rodzaju patologii społecznych takich jak chociażby uprawianie nierządu przez osoby nieletnie. **Podejmowanie tego typu „dorosłych” relacji przy braku dojrzałości psychicznej skutkuje utrwaleniem nieprawidłowych postaw oraz brakiem właściwych umiejętności radzenia sobie w życiu społecznym. W świadomości młodego człowieka ma miejsce przewartościowanie, osłabienie wartości przekazywanych w drodze transmisji zarówno kulturowej, jak i pokoleniowej. Głównych przyczyn takich sytuacji należy upatrywać w nawarstwiających się problemach komunikacyjnych na linii młodzież-rodzice, opiekunowie³¹.**

Aktualnie w Polsce brak jest sprawdzonych programów profilaktycznych budujących u młodzieży postawy zdrowe i odpowiedzialne w sferze seksualnej, zabezpieczające przed przedwczesną inicjacją seksualną. Dostrzega się również brak dostępu młodzieży do rzetelnej merytorycznej wiedzy z zakresu edukacji seksualnej.

Z badań wynika, że **dla blisko 98% ankietowanych wiedza o seksualności jest ważna, przy czym prawie 45% przyznało, że nie rozmawiali z rodzicami na tematy związane z seksualnością.** Ci, którzy rozmawiali zwracali uwagę na fakt, iż rozmowy te nie były satysfakcjonujące, a informacje przekazywane przez rodziców były na poziomie podstawowym³².

To z kolei może prowadzić do podejmowania przez nich ryzykownych zachowań seksualnych i występowania negatywnych konsekwencji, a co za tym idzie wzrasta zagrożenie wykluczeniem społecznym. Dlatego też **konieczne jest opracowanie efektywnego modelu wczesnej interwencji ukierunkowanej na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży narażonej na ryzykowne zachowania seksualne.**

Analiza sytuacji młodzieży w obszarze przemocy i zachowań agresywnych

Zachowania agresywne i stykanie się z przemocą zaliczane są do szkodliwych dla zdrowia zachowań dorastającej młodzieży, gdyż są przejawem postaw aspołecznych, które mogą ulec utrwaleniu i stanowią często trwałą barierę rozwoju społecznego i zawodowego. Częste stykanie się z przemocą jest przejawem zespołu zachowań problemowych młodzieży, do których można zaliczyć np. używanie substancji psychoaktywnych, podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych, opuszczanie lub porzucanie szkoły, angażowanie się w młodzieżowe grupy przestępcze czy inne wyraźnie przestępcze działania³³. Psychologowie ze względu na formę i funkcję agresji wyróżniają³⁴:

- agresję słowną obejmującą przezywanie, dokuczanie, groźby, wyśmiewanie, szantażowanie, itp.;
- agresję fizyczną przejawiającą się biciem, kopaniem, gryzieniem, itp.;
- agresję instrumentalną, której celem jest uzyskanie czegoś pożądanego;
- agresję wrogą polegającą na zadawaniu bólu lub wyrządzaniu krzywdy psychicznej;
- agresję odwzajemnioną, która jest odpowiedzią na agresję ze strony kogoś innego;
- agresję przemieszczoną występującą wówczas, gdy obiekt agresji reaguje na nią atakując nie agresora, ale osobę trzecią.

Inne źródła dodatkowo wyróżniają także: **1) agresję społeczną** służącą obronie norm i wartości obowiązujących w danej społeczności (przykładem osoby stosującej ten rodzaj agresji może być np. policjant) oraz **agresję aspołeczną**, której celem jest wprowadzanie destrukcji w międzyludzkich relacjach³⁵; **2) agresję czynną** polegającą na podejmowaniu działań mających na celu wyrządzenie szkody podmiotowi

³¹ Kurzępa J., Lisowska A., Pierzchalska A., Prostytcja „nieletnich” w perspektywie Dolnoślązaków. Raport z badań, Falochron, Wrocław 2008, s. 9-10.

³² Raport z kampanii „Skąd wiesz? Jak wygląda edukacja seksualna w polskich domach.” realizowanej przez Grupę Edukatorów Seksualnych „Ponton”, wrzesień 2011, s. 1-2.

³³ Mazur J., Woynarowska B., Kołoto H., Małkowska A., Przemoc wśród młodzieży w wieku 11-15 lat a nadużywanie alkoholu i wybrane uwarunkowania psychospołeczne, Alkoholizm i Narkomania, 2005, Tom 18, nr 3, s. 11.

³⁴ Jędrzych M., Jodłowska-Jędrzych B., Michalska A., Kowalska A. J., Sak J., Zjawisko agresji wśród młodzieży w wieku szkolnym, Medycyna Ogólna, 2010, nr 16, s. 417.

³⁵ Frątczak A., Agresja wśród dzieci i młodzieży. Perspektywa psychoedukacyjna, Kielce 1996, s. 23.

agresji oraz **agresję bierną**, która zachodzi wówczas, gdy agresor, powstrzymując się od określonych działań, powoduje niekorzystne konsekwencje dla osoby atakowanej; **3) agresję bezpośrednią** przejawiającą się bezpośrednimi atakami na osoby lub przedmioty będące źródłem frustracji, np. bicie, przewracanie, podstawianie nogi, przezywanie, wyśmiewanie oraz **agresję pośrednią**, kiedy zmierza ona do wyrządzenia szkody w sposób okrężny tak, że ofiara często nie wie kto jest agresorem, np. donosicielstwo, skarżenie, poniżanie kogoś³⁶.

Agresja często pojawiająca się w zachowaniach nastolatków może być rozumiana jako adaptacyjno-obronna forma zmagania się z różnego rodzaju zagrożeniem. Reakcje agresywne nierzadko ujawniają się jako mechanizmy obronne i mogą niebyć kontrolowane przez młodzież. Do typowych mechanizmów obronnych można zaliczyć³⁷:

- **redukowanie własnego lęku** – przejawia się ono w pewności siebie, szpanowaniu dla zapelnienia pustki emocjonalnej, niechęci do ujawniania negatywnych uczuć (np. żalu, smutku, odrzucenia przez najbliższych);
- **krzyk o pomoc** – polega na wywołaniu jakiegokolwiek zainteresowania i wymuszenia opieki;
- **agresywne walki o zaspokojenie potrzeb** (dóbr materialnych, adaptacji, miłości);
- **odgrywanie rodzinnego kozła ofiarnego** – przekserowanie np. agresji ojca z matki na dziecko w celu jej ratowania.

Często zamiennie z pojęciem agresji używane jest pojęcie przemocy. Przemoc jest synonimem agresji fizycznej. Cechą charakterystyczną przemocy jest występująca nierównowaga sił. Można ją także rozumieć jako występowanie obok siebie odrębnie lub na zasadzie powiązania trzech atrybutów³⁸:

1. **afektu** – gniew, który często, ale nie zawsze towarzyszy agresji; w 90% gniew to uczucie skierowane do kogoś bliskiego;
2. **zachowania** – obrażenia fizyczne (kopanie, bicie pięścią, gryzienie, duszenie, pchnięcie nożem, itp.);
3. **intencji** – chęć zaszkodzenia, zniszczenia, zranienia, poniżenia.

Na podstawie przytoczonych definicji i charakterystycznych cech omawianego zjawiska można wyróżnić następujące zachowania agresywne i przemocowe³⁹:

- ubliżanie rodzicom, opiekunom/nauczycielom;
- bójki z kolegami/koleżankami w szkole;
- bójki grupowe z innymi grupami młodzieży;
- celowe uderzenie lub uszkodzenie kogoś tak, by potrzebował opatrunku lub pomocy medycznej;
- użycie niebezpiecznych narzędzi (np. noża, kija) w celu wymuszenia czegoś od drugiej osoby;
- noszenie niebezpiecznych narzędzi (np. noża, kasteta);
- stosowanie cyberprzemocy – ośmieszanie lub oczernianie kogoś w Internecie lub za pomocą telefonu.

Agresja i przemoc to zjawiska powszechnie występujące, które niosą za sobą bardzo szkodliwe społecznie konsekwencje. **Obecnie można zaobserwować, iż agresja występująca wśród dzieci i młodzieży przybiera na sile i częstotliwości.** Spotykana jest niemalże na każdym kroku. Wyniki uzyskane z badania przeprowadzonego w ramach projektu „**Szkoła bez przemocy**”, którym objęto blisko 4,5 tys. szkół z całej Polski pokazują, że:⁴⁰

- **największy odsetek ofiar skarży się na przemoc psychiczną;**
- odsetek ofiar przemocy rówieśniczej spada umiarkowanie wraz z wiekiem;
- dziewczęta rzadziej są ofiarami przemocy fizycznej rówieśniczej i ze strony nauczycieli, ale podobnie często jak chłopcy, dotyka je przemoc psychiczna;
- **najwięcej sprawców przemocy psychicznej jest wśród starszych uczniów gimnazjów (14-15 lat);**

³⁶ Słowik J., Zając M., Agresja i przemoc w szkole, s. 2.

³⁷ Tamże, s. 25.

³⁸ Materiały Powiatowej Poradni Psychologiczno Pedagogicznej: <http://pppptarnow.pl/pliki/konferencje/pKuczkowski.pdf>

³⁹ Ostaszewski K., Rustecka-Krawczyk A., Wójcik M., Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III, Pracownia Profilaktyki Młodzieżowej „Pro-M” Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, Warszawa 2011, s. 21.

⁴⁰ Czapiński J., Raport Roczny Programu Społecznego „Szkoła przez przemocy”, Warszawa 2009, s. 49.

- blisko połowa pracowników MOW co najmniej raz w tygodniu obserwuje bójkę wśród wychowanków, a prawie 11% nawet codziennie;
- szkoły zawodowe odznaczają się stosunkowo wysokim nasileniem zachowań agresywnych charakterystycznych dla wszystkich kategorii.

Przemoc postrzegana jest jako akt agresji, który zagraża wolności i godności człowieka. **Jej występowanie w sferze wychowania dostarcza dziecku wadliwych wzorców zachowań oraz niszczy jego poczucie bezpieczeństwa.** Podejmując działania na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży należy już dziś kierować je profilaktycznie nie tylko do środowisk patologicznych, ubogich, uzależnionych od pomocy społecznej, ale do ogółu dzieci i młodzieży, którzy narażeni są na różnego rodzaju dysfunkcje.

Z badań przeprowadzonych na warszawskich gimnazjalistach w roku szkolnym 2006/2007 wynika, że około jedna trzecia uczniów żyje w rodzinach, w których dość często dochodzi do kłótni, a około jedna szóstka spotyka się z przemocą fizyczną i konfliktami związanymi z piciem alkoholu przez rodziców. Około 20% gimnazjalistów wychowuje się w rodzinach niepełnych – w większości są to domy prowadzone przez „samotne matki”⁴¹. **Powszechnie wiadomo, że w trakcie wychowania w domu młodzież nie otrzymuje wystarczającej liczby informacji o sposobach radzenia sobie z tkwiącymi w ich psychice skłonnościami do agresji.** Dlatego też poszukują oni różnego rodzaju form jej tłumienia – czy to samodzielnie czy w grupie rówieśniczej. Wszystko to może prowadzić do sytuacji, w której młodzi ludzie odreagowując stresy, frustracje i napięcia zaczynają sami stosować przemoc fizyczną⁴².

Brak jest efektywnej profilaktyki ukierunkowanej na zapobieganie występowaniu zachowań agresywnych wśród dzieci i młodzieży oraz na minimalizowanie stosowanej przez nich przemocy. Na taki stan rzeczy wpływ może mieć także ciche przyzwalanie na tego typu zachowania rodziców czy szkoły, którzy nie podejmują żadnych sensownych działań w tym kierunku. Młodzież pozostawiona samym sobie sama decyduje o tym jakie zachowania są dopuszczalne i stosuje własne, nie zawsze zgodne z ogólnie przyjętymi normami i wartościami, sposoby rozładowywania frustracji i napięcia.

Przemoc rówieśnicza tuż obok używania substancji psychoaktywnych zaliczana jest do najbardziej rozpowszechnionych problemów wychowawczych okresu dojrzewania. Wyniki badań przeprowadzonych trzykrotnie w tych samych klasach w roku szkolnym 2006/2007 (poczynając od klasy I) w ok. 90 warszawskich publicznych i niepublicznych gimnazjów na próbie liczącej ok. 3 000 uczniów (51% dziewcząt) pokazały, że w trakcie nauki w gimnazjum zwiększa się grupa uczniów narażonych na działanie czynników ryzyka i jednocześnie zmniejsza się naturalna ochrona rodzicielska. Sytuacja społeczna gimnazjalistów, którą można nazwać w skrócie „większe ryzyko, mniejsza ochrona” nakłada się na procesy dojrzewania i uczenia się zachowań niedozwolonych dla młodzieży w wieku szkolnym.

Bardzo często młodzi ludzie powielają wzory zachowań wynoszone z domu rodzinnego lub upowszechniane przez środki masowego przekazu. Istotną przyczyną jest także towarzyszące im poczucie bezkarności oraz potrzeba akceptacji i bezpieczeństwa, których nie otrzymują ze strony rodziców czy opiekunów. Dlatego też idea projektu koncentruje się wokół wypracowania skutecznej reakcji na zataczające coraz szersze kręgi wśród młodzieży zjawisko agresji i przemocy.

Mimo zmniejszenia rozmiarów przemocy co trzeci uczeń klas III w gimnazjach publicznych i co czwarty w gimnazjach niepublicznych doświadczył na sobie bieżącej przemocy rówieśniczej. Do pozostałych wniosków wynikających z badania można zaliczyć to, iż⁴³:

- około 10-15% gimnazjalistów miało na swoim koncie akty wandalizmu w szkole, kłopoty z policją czy drobne kradzieże – niewielki wzrost tych zachowań zanotowano w klasie II;

⁴¹ Ostaszewski K., Rustecka-Krawczyk A., Wójcik M., Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III..., s. 9.

⁴² Kwitok A., Przemoc w rodzinie..., s. 5.

⁴³ Tamże, s. 11.

- **chłopcy dominują w większości zachowań problemowych** – zdecydowana większość z nich ma na swoim koncie przemoc, zachowania agresywne, wykroczenia, problemy szkolne i eksperymenty z narkotykami;
- **zaobserwowano współwystępowanie zachowań ryzykownych młodzieży** – przez okres nauki najsilniej współwystępują ze sobą wykroczenia i zachowania agresywne oraz picie alkoholu i palenie papierosów⁴⁴;
- co czwarty uczeń szkół ponadgimnazjalnych oraz co trzeci gimnazjalista przyznaje, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy był dręczony przez grupę kolegów; analogiczna sytuacja występuje wśród dziewcząt;
- co piąty uczeń szkół ponadgimnazjalnych i co czwarty uczeń gimnazjum przyznaje, że w ciągu ostatniego roku zdarzało mu się być pobitym⁴⁵.

Zagadnienie przemocy i zachowań agresywnych zostało także szerzej zaprezentowane w opracowaniu dotyczącym młodzieży wydanym przez Centrum Badania Opinii Społecznej. W dokumencie „**Młodzież 2010**”, w którym zostały zawarte wyniki ogólnopolskich badań przeprowadzonych wśród 65 szkół, na 1 246 uczniach, można przeczytać, że⁴⁶:

- w latach 2003-2008 najczęściej występującymi przypadkami przemocy były kradzieże (67% w 2003 roku i 56% w 2008 roku) i fizyczne znęcanie się starszych nad młodszymi (60% w 2003 roku i 51% w 2008 roku), zaś **w 2010 roku** kolejność ta została odwrócona – **w szkołach częściej zdarzały się przypadki przemocy fizycznej (52%) aniżeli kradzieże (47%)**;
- najniższy wskaźnik przemocy fizycznej między uczniami występuje w liceach ogólnokształcących (35% zadeklarowało, że w ich szkole dochodzi do aktów przemocy);
- w przypadku techników na przestrzeni lat obserwuje się nasilenie się przemocy fizycznej między uczniami;
- **najgorsza sytuacja w kwestii stosowania przemocy wobec młodszymi występuje w zasadniczych szkołach zawodowych**;
- nieco zmniejszyła się liczba szkół, w których w ogóle zdarza się, że uczniowie grożą nauczycielom lub ich zastraszają;
- **od 2008 roku nieco wzrósł odsetek wskazań na odpowiedź, że przemoc wobec nauczycieli „zdarza się bardzo często lub często”** (z 9% na 12% i jest on najwyższy od 12 lat);

W trakcie nauki w gimnazjum zwiększa się zasięg działania rówieśniczy i indywidualnych czynników ryzyka, a jednocześnie zmniejsza się naturalna ochrona rodzicielska. To wszystko sprawia, że okres nauki w gimnazjum jest poważnym wyzwaniem dla rodziców, nauczycieli i wychowawców⁴⁷.

Rekomendowaną strategią profilaktyczną i wychowawczą powinno być świadome wzmacnianie czynników i procesów, które mogą stanowić przeciwwagę dla rosnącego ryzyka związanego z okresem dojrzewania. Ten kierunek działań jest jak najbardziej realistyczny i przyjazny dla środowiska szkolnego i młodzieży.

Poniżej zostały zaprezentowane niektóre z czynników mogących powodować zwiększanie się liczby zachowań agresywnych.

W opinii psychologów najważniejsze przyczyny wzrastającej agresji wśród młodzieży mają związek z rodziną oraz stylem wychowania dziecka, gdyż jest ona najbliższym środowiskiem dziecka, w którym kształtuje się osobowość⁴⁸. Statystyki policyjne mówią, iż różnego rodzaju przestępstwa i kolizje z prawem coraz częściej dotyczą dzieci i młodzieży z tzw. normalnych rodzin, w których mają one zapewnione bardzo dobre warunki materialne, brakuje natomiast uwagi i dobrego kontaktu z zapracowanymi rodzicami. Taka młodzież szuka zainteresowania i akceptacji poza domem, w grupie rówieśniczej, której można zaimponować „nowoczesnym” stylem bycia, pseudo dorosłymi zachowaniami, podejmowaniem działań ryzykownych. Młodzi ludzie szukają też wsparcia w telewizji i Internecie, które to urządzenia coraz częściej zastępują bezpośredni kontakt z drugim człowiekiem⁴⁹.

⁴⁴ Ostaszewski K., Rustecka-Krawczyk A., Wójcik M., Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III..., s. 10-11.

⁴⁵ Raport z badania „Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną w województwie mazowieckim”, PBS DGA, Sopot-Warszawa 2007, s. 205-206.

⁴⁶ Młodzież 2010, Opinie i Diagnozy nr 19, CBOS, Warszawa 2011, s. 34-38.

⁴⁷ Ostaszewski K., Rustecka-Krawczyk A., Wójcik M., Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III..., s. 13.

⁴⁸ Pluta T., Profilaktyczno-wychowawczy program przeciwdziałania agresji u dzieci w młodszym wieku szkolnym, Kraków 2004, s. 38.

⁴⁹ Ekspertyza Krajowej Instytucji Wspomagającej, 2009, s. 3.

Dlatego też to właśnie rodzina powinna stwarzać warunki psychicznej równowagi, spokoju, ufności do innych ludzi. Powinna oddziaływać na dziecko nie tylko bezpośrednio własnymi wartościami, ale także wybiórczo na wpływ otoczenia, eliminować negatywne wpływy takie jak negatywna audycja telewizyjna skierowana do nieodpowiedniej grupy młodzieży⁵⁰.

Wśród przyczyn, które mogą wpływać na przemoc w środowisku szkolnym znalazły się też takie jak: destruktywne grupy rówieśnicze, alkoholizm w rodzinie, bezrobocie, trudności materialne, oddziaływanie telewizji poprzez emitowanie programów ukazujących nierzadko bardzo brutalne sceny, gry komputerowe, używanie substancji psychoaktywnych, niewydolność wychowawcza rodziny, zaburzenia emocjonalne czy poczucie skrzywdzenia.

Większość szkół realizuje wprawdzie programy wychowawcze i profilaktyczne zmierzające do zapobiegania negatywnym zjawiskom, lecz są one niewystarczające lub nieskuteczne w stosunku do pojawiających się problemów.

Wszelkiego rodzaju zachowania odbiegające od powszechnie przyjętej normy można niwelować poprzez **rozpoznanie czynników chroniących** przed podejmowaniem takich właśnie zachowań, a następnie zwiększyć oddziaływanie za ich pośrednictwem na młodzież. Przykładowe czynniki chroniące zostały zaprezentowane w poniższym schemacie.

Warto także nadmienić, że osoby młode są w szczególnie trudnej sytuacji jeśli chodzi o runek pracy, a zwłaszcza ci, którzy pochodzą ze środowisk trudnych, dysfunkcyjnych i patologicznych, posiadających niskie wykształcenie i liczne deficyty socjalne (rodzinne, wychowawcze, socjalizacyjne i edukacyjne)⁵¹.

⁵⁰ Pluta T., Profilaktyczno-wychowawczy program przeciwdziałania agresji u dzieci w młodszym wieku szkolnym, s. 38.

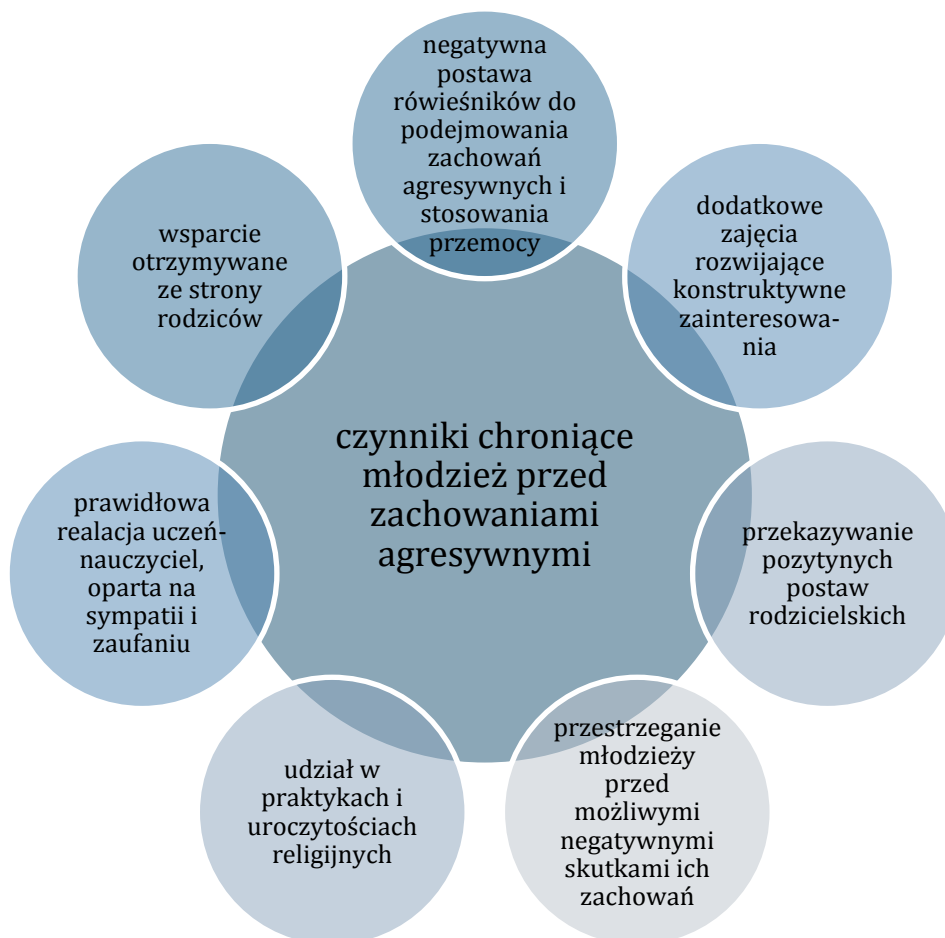
⁵¹ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, 2007-2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 43.

Zestawienie przykładowych czynników **zwiększających ryzyko** występowania u młodzieży zachowań agresywnych

Zestawienie przykładowych czynników **zapobiegających** podejmowaniu agresywnych zachowań przez młodzież

Dzieci i młodzież to grupa charakteryzująca się wysokim poziomem aktywności, chłonności i ciekawości poznawczej. Dynamika rozwoju procesów poznawczych dzieci i młodzieży zobowiązuje do dostosowywania form, metod i treści przekazu do ich możliwości percepcyjnych na poszczególnych etapach rozwoju. W związku z tym **podejmowane działania profilaktyczne powinny być⁵²:**

- dostosowane do poziomu rozwoju adresata w zakresie informacji i projektowanych ćwiczeń;
- rzetelne pod względem przekazywanych informacji;
- rzeczowe, bez odwoływania się do emocji i uczuć takich jak strach, poczucie winy czy też rozbudzanie ciekawości;
- powinny być planowane, mieć długofalowy charakter oraz dawać możliwość uzupełniania programu o nowe treści.

Skuteczne działania profilaktyczne powinny koncentrować się na wzmacnianiu czynników chroniących i eliminowaniu lub osłabianiu czynników ryzyka. Działania te powinny być adresowane do całego środowiska szkolnego, tj. uczniów, rodziców, nauczycieli oraz innych osób zatrudnionych w placówkach oświatowo-wychowawczych. Jest to jeden z podstawowych celów programu ZIP, który został ukierunkowany właśnie na niwelowanie czynników wywołujących zachowania agresywne oraz utrwalaniu tzw. dobrych praktyk. Realizacja wskazanego celu w konsekwencji przyczyni się do ograniczenia zjawiska wykluczenia społecznego młodzieży.

⁵² Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych. Podręcznik metodyczny dla nauczycieli, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2004, s. 10.

Analiza sytuacji młodzieży zagrożonej współczesnymi uzależnieniami od multimediów

Cyberkultura staje się najważniejszym kontekstem rozwojowym współczesnej młodzieży. **Multimedia** stanowią środowisko, w którym przebywa młody człowiek i formę jego aktywności naukowej, rozrywkowej, poznawczej, edukacyjnej a to wywiera silny wpływ na kształtowanie jego osobowości i charakteru. Próbując zdefiniować uczestnictwo mediów w życiu współczesnego człowieka, powinniśmy je ujmować, jako proces medialnego współtworzenia świata społecznego⁵³.

Multimedia można rozpatrywać jako technologię integrującą trzy dziedziny (techniki publicystyczno – wydawnicze, elektronikę komercyjną oraz zastosowania komputerowe) w jedno medium służące informacji⁵⁴. Zwłaszcza w życiu młodego pokolenia współczesne multimedia odgrywają znaczącą rolę, kreując obraz świata, przekonania i poglądy. Przekaz medialny zawiera zawsze intencje nadawców (często ukryte), a często jest próbą manipulacji lub strategią marketingową, która zafałszowuje lub utrudnia rozumienie rzeczywistości⁵⁵.

DLA MŁODZIEŻY NOWE TECHNOLOGIE SĄ NATURALNYM ELEMENTEM ICH RZECZYWISTOŚCI. OBECNE POKOLENIE NASTOLATKÓW POZNAWAŁO ŚWIAT POPRZECZ KOMPUTER CZY TELEFON I TRUDNO JEST IM ZREZYGNOWAĆ Z TYCH NARZĘDZI. BARDZO CZĘSTO nie są w stanie zauważyć, kiedy wirtualne życie zaczyna dominować nad realnym, a czynności realizowane za pośrednictwem multimediów wypierają tradycyjne formy nauki, zabawy czy kontaktów interpersonalnych.

Analizując zakres oddziaływań multimediów na człowieka, należy sięgnąć do koncepcji systemów reprezentacji Brunera, który twierdzi, że człowiek częściowo uniezależnia się od bezpośrednich bodźców, przechowując dawne doświadczenia w formie modelu świata. Wiedzy nie rejestruje, ale ujmuje ją w struktury poznawcze modyfikowane poprzez ciągły dopływ nowych danych.

Kolejnym aspektem oddziaływania multimediów na młodzież są mechanizmy wpływu z zakresu kształtowania postaw i tworzenia systemu wartości. Multimedia, a przede wszystkim Internet, gry komputerowe oraz telewizja oddziałują na użytkowników w zakresie:⁵⁶

- **Dostarczania wzorów zachowań** – przekazywanie dziecku wzorów postępowania w określonych sytuacjach, np. w trakcie spotkania z przyjaciółmi, interakcji z rówieśnikami. Gotowe wzory postępowania prezentowane przez ulubionego bohatera pobudzają do upodobnienia się wyglądem, naśladowania sposobów jego wyrażania się i zachowania.
- **Tworzenia systemu wartości i kształtowania postaw** – Gry, Internet, telewizja prezentują wiele obrazów o znacznym nasyceniu emocjonalnym. Wszystko dzieje się tak szybko, że dziecko nie jest w stanie żadnych emocji przeżyć głębiej. W rezultacie doświadczą tylko ogólnego oszołomienia i pobudzenia.
- **Treningu zachowań** – powtarzanie czynności, czego wynikiem jest ich zapamiętywanie i przyzwyczajanie do ich wykonania. Uczestnicząc w grze komputerowej, nabiera się wprawy w obsłudze komputera, ćwiczy koordynację wzrokowo – ruchową, spostrzegawczość, pamięć, ale jednocześnie wpaja się czynności związane z zadawaniem cierpień. Choć agresja jest symulowana, gracz uczy się nie tylko jak atakować, jak skutecznie pokonać czy zniszczyć innych.
- **Tworzenia okazji do rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji** – technika socjalizacyjna polega na stworzeniu sytuacji, które wymagają od gracza samodzielnego rozwiązywania problemu i aktywności poznawczej. W wielu grach sytuacją wymuszoną przez reguły jest zasada przemocy, zgodnie, z którą przemoc jest nagradzana sukcesem osiągnięciem w grze.

Nadużywanie multimediów prowadzi często do uzależnienia, którego skutki przekładają się na wszystkie sfery funkcjonowania człowieka. Większość badaczy tego zjawiska (mającego niejasną etiologię i złożoną naturę) skłania się do traktowania tego rodzaju uzależnienia jako zaburzenia kontroli nawyków i popędów (impulsów), jako rodzaju zachowań nałogowych lub uzależnień behawioralnych (*addictive behavior*).

⁵³ B.M. Nowak, Medialne współtworzenie społecznego obrazu XXI wieku - odniesienia pedagogiczne, „Policja” 2011, nr 2.

⁵⁴ S. Juszczyk, Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia, Katowice 2000.

⁵⁵ J. Jędrzykowski, Dziecko w świecie multimediów – szanse i zagrożenia, [w:] J. Jędrzykowski (red.), Technologie informacyjno-komunikacyjne w procesie kształcenia, Zielona Góra 2011.

⁵⁶ W. Tuszyńska – Bogucka W, Media – przyjaciel czy wróg dziecka?, Poznań 2006

Uzależnienie od multimediów traktowane jest jako uzależnienie czynnościowe i powstaje – podobnie jak i inne rodzaje uzależnień - na podłożu psychospołecznym i neurobiologicznym. Przy czym wciąż się poszerza zakres czynności uzależniających (emocjonalnie silnie angażujących i dostarczających w krótkim czasie silnych gratyfikacji) wywołujących specyficzne kompulsywno - obsesyjne, nałogowe zachowania⁵⁷. Generalnie przyczyny uzależnień są zróżnicowane i złożone. Najczęściej są wyróżniane⁵⁸:

- **przyczyny biopsychiczne:** podmiotowa podatność na uzależnienie (nadmierna pobudliwość emocjonalna – neurotyzm); niska odporność na stres; zaburzenia rozwoju osobowości (psychopatia); uszkodzenie mózgu (charakteropatia); choroby somatyczne oraz traumatyczne przeżycia z dzieciństwa;
- **przyczyny psychospołeczne:** brak lub niemożność zaspokojenia potrzeb psychicznych wynikających z niepowodzeń życiowych (szkolnych, zawodowych, sportowych, społecznych, seksualnych); podejmowanie strategii unikowych, w tym angażowanie się w czynności zastępcze (ucieczka w świat iluzji i pozorów);
- **przyczyny kulturowe:** efekt stylu życia w określonych grupach społecznych - akceptowanie patologicznych zachowań (alkoholizowanie się, narkotyzowanie, hazard, nadużywanie multimediów, prostytutka etc.) i uznanie ich za obowiązujący społecznie standard.

Operacjonalizacja uzależnienia od mediów. Ze względu na popularność oraz mnogość rodzajów mediów pojawia się wiele klasyfikacji tego uzależnienia. W związku z powyższym uzależnienia od mediów dzielone są na:

- Telemanię – uzależnienie od telewizji.
- Fonoholizm – uzależnienie od telefonu komórkowego.
- Kompulsywne korzystanie z gier komputerowych.
- Uzależnienie od Internetu.

Traktowanie uzależnienia od multimediów podobnie jak uzależnienie od substancji psychoaktywnych budzi wiele kontrowersji. Zatem **uzależnienie od multimediów należy traktować, jako uzależnienie behawioralne**. Griffiths uważa, iż uzależnienie behawioralne polega na nadmiernych interakcjach człowieka z urządzeniami i może przybierać formę bierną (oglądanie stron WWW) lub czynną (gry komputerowe) i zawiera elementy wywołujące oraz wzmacniające, które przyczyniają się do utrwalenia uzależnienia⁵⁹. Natomiast B. Woronowicz, podkreślając, że aby mówić o prawdziwym uzależnieniu muszą zostać spełnione określone warunki – ocena oparta np. o kryteria diagnostyczne według ICD-10⁶⁰.

Uzależnienie od Internetu spośród pozostałych rodzajów uzależnienia od multimediów jest najszerzej opisane w literaturze oraz zawiera w swojej definicji inne uzależnienia behawioralne.

Podział uzależnienia od mediów ze względu na formę używania nowych technologii również wydaje się kontrowersyjny i mało użyteczny. Przede wszystkim w literaturze objawy uzależnienia od nowych technologii tj. Internetu, komputera, telewizji czy telefonów komórkowych charakteryzują się takimi samymi lub bardzo podobnymi objawami⁶¹.

Problemy psychologiczne, społeczne i zdrowotne wynikające z nadmiernego zaangażowania jednostki w używanie Internetu są w literaturze naukowej określane najczęściej, jako:

- patologiczne używanie Internetu (*Pathological Internet Use*) (Davis, 2001)⁶²;
- uzależnienie od Internetu (*Internet Addiction Disorder*), w przypadku którego należy odwoływać się do pojęcia uzależnień behawioralnych (*addictive behavior*) lub niesubstancjalnych (Douglas i in., 2008⁶³; Young, 1998⁶⁴)
- problematyczne używanie Internetu (*Problematic Internet Use*) (Yellowless, Marks, 2007⁶⁵; Poprawa 2009⁶⁶).

⁵⁷ R. Poprawa, *Problematyczne używanie Internetu – nowe wyzwanie dla psychologii zdrowia*, [w:] M. Górnik - Durose i J. Mateusiak (red.), *Psychologia zdrowia: konteksty i pogranicza* Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011.

⁵⁸ A. Augustynek, *Jak walczyć z uzależnieniami?*, Difin, Warszawa 2011

⁵⁹ M. Griffiths, Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorastania, Gdańsk 2005

⁶⁰ B. T. Woronowicz, Uzależnienia. Geneza, terapia i powrót do zdrowia. Poznań 2009

⁶¹ Zob. J. Izdebska, Rola mass mediów w kształtowaniu przez dziecko obrazu świata, [w:] W. Strykowski (red.), *Media i edukacja*, Poznań 2000 C. Guerreschi, *Nowe uzależnienia...*, op.cit. i T. Szendlak, **WIELKIE HALO**.

Zob. Uzależnienie od telefonu komórkowego, „Charaktery” 2007, nr 5 i B. Sołtys, za: M. Kwaśniak, Fonoholizm – leczenie uzależnień Zob. K. Young, *Uwolnić się z sieci. Uzależnienie od Internetu*, Wyd. Księgarnia Świętego Jacka, Katowice 2009

⁶² R.A. Davis, A cognitive-behavioral model of pathological internet use, „Computers In Human Behavior”2001, 17(2), 187-195.

⁶³ A.C. Douglas i in., Internet addiction: Meta-synthesis of qualitative research for the decade 1996-2006. *Computer in Human Behavior*, 2008, 24, 3027-3044.

⁶⁴ K. S Young, Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, Vol. 1, No. 3, pp. 237-244

Jednym z pierwszych badaczy traktujących Internet, jako potencjalne źródło zależności był Mark Griffiths, który stworzył koncepcję technologicznego uzależnienia człowieka od maszyny.⁶⁷ Jego próba zdefiniowania zespołu objawów, jakie towarzyszą osobom nadmiernie korzystającym z Sieci jest bardzo bliska stanowisku Young, która **określa uzależnienie od Internetu jako zaburzenie kontroli impulsów nie powodujące intoksykacji i mające znaczący udział w obniżeniu poziomu funkcjonowania w sferach społecznej, zawodowej i psychologicznej**⁶⁸.

Natomiast amerykański psychiatra Grohol jest zwolennikiem alternatywnej hipotezy wyjaśniającej zjawisko uzależnienia od internetu. Grohol, podobnie jak Young uważa, że kontakt z internetem ma charakter fazowy. Model Grohola zakłada trzy fazy kontaktu z internetem: faza fascynacji (*enchantment*), faza uwolnienia się od iluzji (*disillusionment*), faza zrównoważenia (*balance*). Poniższe kryteria diagnostyczne można również zastosować przy diagnozowaniu pozostałych uzależnień od multimediów⁶⁹.

Młodzież jako grupa podwyższonego ryzyka uzależnienia od multimediów. Niewątpliwie do grupy ryzyka uzależnienia należą osoby, które wcześniej cierpiały na zaburzenia emocjonalne, zanim jeszcze zetknęły się z Internetem, osoby, dla których sieć jest swego rodzaju ucieczką przed rzeczywistością, osoby, które przestały przyjmować narkotyki, pić alkohol lub przyjmować inne środki wpływające na stan świadomości. Są to osoby, które nie wypracowały jeszcze skuteczniejszych sposobów radzenia sobie z przykrym napięciem w sposób nie nałogowy⁷⁰.

Osobami najbardziej narażonym na uzależnienie od internetu są dzieci, ludzie młodzi - zagubieni w świecie zdominowanym przez dorosłych, osoby sfrustrowane oraz potrzebujące dowartościowania i zrozumienia. Szczególnie dotyczy to młodzieży w wieku 14-19 lat, która jako grupa wkraczająca w dorosłe życie zmagają się z licznymi trudnościami, a Internet trudności te potęguje⁷¹.

Badanie dostarczające cennych informacji na temat wykorzystania mediów przez młodzież **stanowi Raport Mediapro „Wykorzystanie nowych mediów przez młodzież w Polsce”**. Najważniejsze wnioski z raportu:

- już w 2006 roku w Polsce z Internetu korzystało 96% uczniów;
- większość ankietowanych z Internetu korzystało dłużej niż rok;
- większość uczniów miało dostęp do Internetu w domu;
- 73% uczniów przyznało, że chciałoby mieć większą możliwość do korzystania z Internetu w szkole;
- ponad połowa badanych korzysta z Internetu w celach edukacyjnych oraz nie związanych z nauką;
- Ponad dwie trzecie (68%) nastolatków traktuje telefon komórkowy jako niezbędne narzędzie, aby być na bieżąco ze wszystkimi informacjami, a także uważa komórkę za bardzo ważne źródło rozrywki i utrzymywania kontaktów towarzyskich.
- młodzi ludzie mają swobodny dostęp do Internetu w domu – rodzice w ponad 80% pozwalają młodym osobom wysyłać maile, korzystać z komunikatorów, rozmawiać na czatach;
- w ocenie uczniów szkoła odgrywa ważną rolę w edukacji internetowej i większość z nich oczekuje od niej wsparcia w tej kwestii;
- **jednocześnie połowa badanych przyznała, że nigdy nie rozmawiała z nauczycielem, pedagogiem czy bibliotekarzem na temat korzystania z Internetu;**
- **30% badanych zadeklarowało, że odkąd mają dostęp do Internetu rzadziej czytają książki, czasopisma;**
- 11 % badanych stwierdziło, że od kiedy posiadają Internet rzadziej spotykają się ze znajomymi;
- **większość badanych zgodnie stwierdziła, że Internet zmienia się i jest ważnym elementem codziennego życia.**

⁶⁵ P.M. Yellowless, S. Marks, Problematic Internet use or Internet addiction? „Computer In Human Behavior” 2007, 23(3), 1447-1453.

⁶⁶ R. Poprawa, W pułapce internetu. Kontrowersje, fakty, mechanizmy, [w:] M. Jeziński (red.), Nowe Media a media tradycyjne. Prasa, reklama, Internet, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009.

⁶⁷ M. Griffiths, *Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorastania*. Gdańsk: GWP, 2004

⁶⁸ Young K. S., Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, Vol. 1, No. 3, pp. 237-244, 1998

⁶⁹ B. T. Woronowicz, Uzależnienia... op. cit

⁷⁰ A. Jakubik, Zespół uzależnienia od Internetu. *Studia Psychologica*, 3, s. 133-142, 2002

⁷¹ M. Łuczak, B. A. Mańczak, A. Surdyk M. Tożsamość w sieci – w sieci tożsamości, *Remedium*, październik 2011

W oparciu o wyniki badań naukowych B. Szmajdziński wyróżnił 11 kategorii osób podatnych na uzależnienie od komputera i Internetu⁷²:

- **dzieci (komputer jako zabawka);**
- **młodzież (odreagowująca frustracje, zaspokajająca potrzebę dowartościowania, akceptacji dorosłych);**
- *pacjenci psychiatryczni* (cierpiący na zaburzenia psychiczne przed kontaktem z Internetem); samotnicy (maskujący własne ograniczenia i słabości);
- *samotni* (poszukujący bliskości i potwierdzenia własnej wartości);
- *znudzeni* (poszukujący antidotum na nudę); cierpiący na inne uzależnienia;
- *żądni władzy, dominacji i wysokiego statusu społecznego;*
- *obdarzeni ponadprzeciętnym ilorazem inteligencji;*

Patologiczne formy odreagowania negatywnych emocji stosują osoby niedojrzałe i słabe emocjonalnie, cechujące się niską odpornością na stres, wykazujące problemy w wyrażaniu uczuć, funkcjonujące w długotrwałym stanie obniżonego nastroju (depresji młodzieńczej). Powyższe cechy w dużym stopniu korelują trudnościami pojawiającymi się w okresie dorastania.

Poniżej przedstawiono wyniki badań przedstawiające zależność między nadużywaniem Internetu a jakością życia młodzieży. Przeważająca większość badań podkreśla negatywny związek między nadużywaniem Internetu na życiem rodzinnym adolescentów. Badacze omawianego zjawiska przedstawiają wyniki badań mówiące, że: nadmierne użytkowanie Internetu ma negatywny wpływ, na jakość komunikacji i więź emocjonalną w rodzinie⁷³.

- Uzależnienie od Internetu współwystępuje z zaburzeniami nastroju, zaburzeniami lękowymi, osobowości i zachowania oraz innymi uzależnieniami⁷⁴;
- Związek z rozwojem uzależnienia od Internetu mają także czynniki ryzyka depresji – niska samoocena, brak motywacji, obawa przed odrzuceniem, potrzeba aprobaty (Young, Rodgers, 1998)⁷⁵;

Przeprowadzona analiza *desk research* wskazuje na znikomą ilość ogólnopolskich badań/sondaży dotyczących zjawiska uzależnień od multimediów. Krajowe badania ukierunkowane są w głównej mierze na przedstawieniu socjodemograficznego portretu internauty lub celów używania nowych mediów (Diagnoza Społeczna, Komunikaty CBOS) – nie uwzględniają złożonej problematyki uzależnień od multimediów. Analiza treści artykułów miesięcznika Remedium z lat 2009-2012 wskazuje, że w Polsce profilaktyka uzależnień od multimediów dopiero zaczyna się rozwijać. Znakomita większość opublikowanych komunikatów dot. programów profilaktycznych nie dotyczyła wprost problematyki uzależnień od nowych mediów. Brak jest jednak profesjonalnie opracowanych programów, niewystarczające są też działania podejmowane w tym zakresie przez szkoły – które w głównej mierze skupiają się na problematyce treści internetowych niedostosowanych do wieku odbiorców oraz zjawiska cyberprzemocy. Zazwyczaj nie jest prowadzona rzetelna analiza problemu w środowisku szkolnym, a jedynie w niewielu placówkach do planów wychowawczych i programów profilaktyki uzależnień włączane są aspekty związane z patologicznym nadużywaniem multimediów przez młodzież.

Przegląd i analiza szkolnych programów profilaktycznych pod kątem obecności w nich problematyki związanej z uzależnieniem od multimediów wskazuje na niewielki i pobieżny udział tych zagadnień w strukturze realizowanych programów.

Obecna profilaktyka uzależnień od mediów w małym stopniu uwzględnia dorosłych (rodziców, nauczycieli) jako istotny element oddziaływań na młodzież.

⁷² Za: A. Augustynek, Jak walczyć z uzależnieniami?, Difin, Warszawa 2011.

⁷³ N. H. Nie, D. J. Hillygus, L. Erbring, Internet use, interpersonal relations, and sociability: a time diary study. In: Wellman B., Haythornthwaite C. The Internet in everyday life. Oxford: Blackwell, pp. 215–243, 2002

⁷⁴ Za: C. Guerreschi, *Nowe uzależnienia*, Wyd. Salwator, Kraków 2006.

⁷⁵ Za: J.C. Watson, *Internet Addiction Diagnosis...*, op.cit.

Wyniki i wnioski z badań empirycznych przeprowadzonych w projekcie:

W Etapie I projektu podjęto szereg kompleksowych działań badawczych mających wzbogacić wiedzę w zakresie uzasadnienia i problemów. Zastosowano **triangulację metod** (łączenie w pomiarze wielu metod badawczych) dla uzyskania pełnego obrazu problemów i uzasadnienia. Stanowiło to *analizę pogłębioną problemów* i zasadności realizacji takiego projektu.

Uzyskano nowe informacje ze wszelkich dostępnych źródeł. Przeanalizowano spójność założeń projektu z aktualną polityką społeczną. Badania przede wszystkim potwierdzają empirycznie i merytorycznie konieczność realizacji projektu w wypracowanej formie trzech programów.

Uzasadnienie potrzeby realizacji projektu i problemy zostały poparte wynikami wielu wykonanych analiz, badań i ekspertyz o charakterze *jakościowym i ilościowym*:

- ✓ Raport z badania i analizy desk research – identyfikacja i analiza wiedzy zastanej i best practices programów wczesnej interwencji socjalnej młodzieży szczególnego ryzyka
- ✓ Raport z ewaluacji ex-ante
- ✓ Permanentne konsultacje ze środowiskiem i zastosowanych formuł EMPOWERMENTU (metaplan, seminaria tematyczne z użytkownikami, panelu ekspertów, panelu praktyków)
- ✓ Ekspertyzy rekomendacyjne modelu
- ✓ Raport z kluczowego badania empirycznego: Uwarunkowania Modelu Wczesnej Interwencji ZIP o charakterze jakościowym i ilościowym

Przeprowadzono w I Etapie realizacji projektu badania empiryczne JAKOŚCIOWE i ILOŚCIOWE wśród respondentów kategorii grupy odbiorców i grupy użytkowników w kontekście pogłębienia diagnozy problemu oraz ze aplikacyjnych wyników względem produktu finalnego.

Badania empiryczne z zastosowaniem autorskich kwestionariuszy weryfikujących z jednej strony zachowania konstruktywne przejawiane przez młodzież z drugiej zachowania dewiacyjne występujące wśród młodzieży, zasoby podmiotowe, stanu oraz materialne w zakresie zysku i utraty, poziom zaspokojenia potrzeb psychicznych oraz strategie radzenia sobie w sytuacjach trudnych, **przeprowadzone na 1500 osobach w wieku 15-19 lat na terenie województwa mazowieckiego**, uzasadniają sensowność podejmowanych działań projektowych.

Przebadana młodzież pozostaje w zróżnicowanym stopniu zagrożona zachowaniami dewiacyjnymi o charakterze agresywnym, uzależnienia od multimediów oraz ryzykownych zachowań seksualnych. Poziom ryzyka zachowaniami dewiacyjnymi waha się od 30 do 75 procent.

Zachowania ryzykowne wykazują tendencję do współwystępowania ze sobą oraz ujemnej korelacji z osiągnięciami szkolnymi. Zjawisko nakładania się zachowań dewiacyjnych powiązane z trudnościami szkolnymi/zagrożeniem wypadnięcia z systemu edukacyjnego zwiększa ryzyko wykluczenia społecznego i zawodowego młodzieży 15-19 lat.

Wyniki badań empirycznych przeprowadzonych na młodzieży wskazują na pilną potrzebę powzięcia działań o charakterze wczesnej interwencji skierowanych do młodzieży 15-19 lat zagrożonej zachowaniami ryzykownymi: agresywnymi, uzależnieniem od multimediów oraz ryzykownymi zachowaniami seksualnymi.

Zastosowanie autorskich metod badawczych pozwoliło na przeanalizowanie zachowań młodzieży jako wypadkowej potrzeb i zasobów. Otrzymano bardzo ciekawe wyniki, które można przełożyć na działania o charakterze wczesnej interwencji. Młodzież dąży do zaspokojenia potrzeb zarówno tych podstawowych jak i rozwojowych. W celu zaspokojenia potrzeb stosuje dostępne jej strategie o charakterze zarówno pozytywnym jak i negatywnym. Strategie pozytywne pozwalają na zaspokojenie potrzeb niższego rzędu jak i potrzeb

rozwojowych (pozytywna korelacja). Strategie negatywne korelują z potrzebami niższymi i tylko niektórymi rozwojowymi. Barięą staje się tutaj potrzeba szacunku. Młodzież dąży do zaspokojenia tych samych potrzeb wybierając dostępne jej strategie. Posiadanie strategii pozytywnych umożliwiających zaspokojenie potrzeb rozwojowych łącznie z rodzinnymi i kosztami społecznymi przy niskim prawdopodobieństwie sukcesu działań readaptacyjnych.

Stan aktualny: Kapitał wyjściowy zasobów → strategie naprzemienne pozytywne i negatywne → naprzemienne zyski i straty → zaspokojenie częściowe potrzeb rozwojowych.

Sytuacja po wprowadzeniu innowacyjnych rozwiązań: Kapitał wyjściowy zasobów → wzmacnianie innowacyjnymi rozwiązaniami strategii pozytywnych (poprzez wzmacnianie zasobów i zachowań pozytywnych współwystępujących) → coraz częstsze zyski w zasobach → wyższy poziom zaspokojenia potrzeb rozwojowych → wzmacnianie kapitału podmiotowego.

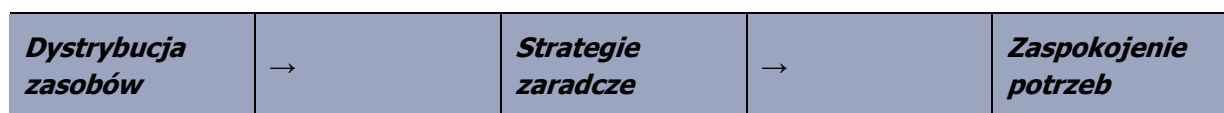
Sytuacja negatywna: Kapitał wyjściowy zasobów → dominacja strategii negatywnych dzięki kojarzeniu z sukcesem (np. agresywne, ucieczkowe) → sfrustrowane potrzeby rozwojowe, rozwój zachowań dewiacyjnych (zachowania agresywne → przestępcze, ucieczkowe → uzależnienia) → straty w zasobach → generalizacja strat (zagrożenie wypadnięciem z systemu edukacyjnego, społecznego i zawodowego) → duże straty indywidualne,

Działania interwencyjne powinny pozostawać zgodne z celami młodzieży, powinny dążyć do zaspokojenia ważnych potrzeb rozwojowych. Należy „dać, nauczyć, wyposażyć” młodych ludzi w narzędzia /pozytywne strategie prowadzące do zaspokojenia potrzeb psychicznych.

Młodzież 15-19 lat znajduje się w kryzysie rozwojowym związanym z kształtowaniem własnej tożsamości, dysponuje ona dużymi możliwościami, które mogą być wykorzystane zarówno w sposób pozytywny jak i destrukcyjny. Młodzież, jak wykazują badania, posługuje się zarówno strategiami pozytywnymi jak i negatywnymi, celem jest osiągnięcie zysku i zaspokojenie potrzeb. Jest to doskonały, ale i krytyczny moment na zagospodarowanie potencjału młodzieży. Niewykorzystanie czasu burzliwych zmian rozwojowych, poszukiwania przez młodzież najlepszych rozwiązań do osiągnięcia celu może spowodować, że przypadkowe wzmocnienia otrzymane na skutek stosowania strategii negatywnych (agresywnych, ucieczkowych) spowodują utrwalenie się destrukcyjnych sposobów zaradczych, co pociągnie za sobą koło strat. Niekontrolowana utrata kapitału podmiotowego uniemożliwia zmiany progresywne.

Koncepcja badań empirycznych wynikająca z założeń ZIP

A) Proponowany model badań empirycznych w stosunku do odbiorców (młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu seksualnych zachowań ryzykownych, stosowania agresji i/lub uzależnienia od multimediów

B) Proponowany model badań empirycznych w stosunku do użytkowników (specjalistów zajmujących się przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu młodzieży z powodu seksualnych zachowań ryzykownych, stosowania agresji i/lub uzależnienia od multimediów)

Sposób badania zmiennych przedstawionych w modelu A i B – zastosowane NARZĘDZIA BADAWCZE:

- Narzędzie do badania dystrybucji zasobów w grupie odbiorców i użytkowników: Kwestionariusz Oceny zachowania zasobów S. Hobfolla. Metoda ma formę listy 74 zasobów. Zadaniem badanego jest odniesienie się do każdego z wymienionych zasobów w dwóch aspektach: utraty w okresie minionych 6 miesięcy i zysku w przeciągu 6 miesięcy. W metodzie wyróżniono 4 kategorie zasobów: materialne (11), podmiotowe (21), stanu (25), energii(17)

- Narzędzie do badania potrzeb w grupie odbiorców i użytkowników. Kwestionariusz Poziomu zaspokojenia potrzeb KPZP D. Lestera. Metoda składa się z 50 pytań. Skala służy do badania 5 grup potrzeb motywujących człowieka do aktywności.
- Narzędzie do badania strategii zaradczych w grupie odbiorców: Skala Strategicznego Podejścia do Radzenia Sobie (SACS) – Wersja Sytuacyjna S. Hobfolla. Metoda służy do badania strategii zaradczych podejmowanych w sytuacjach trudnych. Do kwestionariusza zostały wybrane stwierdzenia odzwierciedlające zarówno indywidualne, jak i kolektywistyczne strategie zaradcze, przy czym jako kryterium doboru służyło podejście jednostki do problemu i sposób wykorzystania zasobów osobistych, społecznych, stanu i materialnych.

Badanie w populacji młodzieży różnych strategii zachowania wynika z faktu, że człowiek poprzez swoje proaktywne i reaktywne zachowania przystosowuje się do wymogów otoczenia. Badając specyfikę zachowań młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu przejawiania ryzykownych zachowań seksualnych i/lub stosowania agresji i/lub nadmiernego korzystania z multimediów można zatem wysunąć wnioski aplikacyjne dla działań interwencyjnych wobec tej grupy osób.

Pierwszy wniosek aplikacyjny polega na tym, że w oddziaływaniach interwencyjnych należy uwzględnić znaczenie kapitału adaptacyjnego jednostek młodych osób zagrożonych marginalizacją. W związku z tym proces interwencji należy ukierunkować na zwiększanie indywidualnej odporności na stres – głównie poprzez nabywanie przez młodą osobę umiejętności trafnej oceny faktycznych i/lub ewentualnych strat. Za przedstawionym wnioskiem przemawiają wyniki analiz empirycznych, w których stwierdzono istnienie związku między niewielką odpornością na stres a większą liczbą zachowań dewiacyjnych, nasilonymi zachowaniami agresywnymi, niewielką liczbą społecznych zobowiązań oraz częstym unikowych strategii zaradczych (np. polegających na używaniu substancji psychoaktywnych). Ryzyko nieakceptowanych społecznie zachowań wzrasta, gdy jednostka: doświadcza dużych strat fizycznych, psychicznych i/lub społecznych,

- odczuwa skutki zaistniałego zdarzenia w różnych sferach życia,
- przeżywa duże nasilenie poczucia bezradności i beznadziejności,
- posiada niewielkie zasoby zaradcze.

Działania interwencyjne powinny również przeciwdziałać sytuacjom, w których młode osoby doświadczają skrajnie mało zasobów, ponieważ taka okoliczność z jednej strony doprowadza do przyjmowania defensywnej postawy wobec możliwości zmian we własnym życiu, a z drugiej – do przeżywania stresu o charakterze chronicznym. Analizy empiryczne wskazują wyraźnie, że chronicznie doświadczane napięcie psychiczne prowadzi często do niekontrolowanych wybuchów wściekłości i/lub gniewu, wrogości wobec ludzi, agresji jako typowej odpowiedzi na najmniejszą prowokację, izolowania się od otoczenia i/lub do nagminnego stosowania unikowych strategii zaradczych.

Drugi wniosek aplikacyjny jest związany z tym, że działania interwencyjne powinny uwzględniać uczenie kompetencji dotyczących wykorzystywania przez młode osoby zagrożone marginalizacją posiadanych zasobów do odbudowywania poniesionych strat i/lub zwiększania posiadanych zasobów. Tego rodzaju wniosek również znajduje odzwierciedlenie we wnioskach z badań empirycznych. Zauważono mianowicie, że motywacja zachowań prospołecznych wzrasta, gdy poprawia się sytuacja życiowa osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym. O możliwości odbudowywania poniesionych strat i/lub zwiększania posiadanych zasobów przekonują również wyniki analiz empirycznych, w których stwierdzono, że uczestnictwo w terapii uzależnień sprzyja stosowaniu większej liczby konstruktywnych strategii zaradczych w różnego rodzaju sytuacjach życiowych.

Trzeci wniosek aplikacyjny polega na tym, że działania interwencyjne wobec młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym powinny być także ukierunkowane na to, aby takie osoby przyswoiły sobie umiejętność podejmowania decyzji w zakresie oceny i wyboru adekwatnych zasobów do radzenia sobie z wymogami sytuacyjnymi. Wybór ten dotyczy odpowiedzi na pytanie: Czy do konstruktywnego rozwiązania określonych problemów wystarczą zasoby wewnętrzne, czy też uzasadnione jest wykorzystanie kapitału zewnętrznego? Koncepcja zachowania zasobów wskazuje na duże znaczenie kontekstu interpersonalnego w pokonywaniu zaistniałych trudności. Wynika to ze zjawiska krzyżowania się stresu, polegającego na przepływie i wzajemnej wymianie zasobów w procesie zaradczym. Przykładem krzyżowania się stresu jest dynamika wsparcia, która z jednej strony wiąże się z jego dostarczaniem, a z drugiej – z zapotrzebowaniem na określoną formę pomocy. Zaś jego istota sprowadza się do tego, że bardziej zasobne osoby wspomagają

jednostki słabsze. W tym miejscu należy przytoczyć wyniki analiz empirycznych, w których stwierdzono, że jednym z najskuteczniejszych sposobów rozwiązywania problemów w sytuacji dużego nasilenia jednostkowego stresu jest umiejętnie udzielane wsparcie społeczne. Podstawowe znaczenie w oferowanej pomocy zyskują dwa czynniki: 1) odpowiednie rozbudzanie nadziei na rozwiązanie trudności doświadczanych przez osobę; 2) pozytywne wykorzystanie jej zniecierpliwienia z powodu braku istotnych postępów w przezwyciężaniu trudności. Wymienione czynniki są określane mianem stymulatorów skłaniających do zachowań ukierunkowanych na zmianę osobistej sytuacji życiowej. Obniżenie motywacji tego typu występuje natomiast w sytuacji przewidywania ewentualnych strat – gdy jednostka posiada nikłą nadzieję na pozytywne rozwiązanie problemu, a jednocześnie doświadcza wysokiego poziomu zniecierpliwienia z powodu braku zachodzących zmian.

Badania empiryczne ilościowe młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym na próbie 1500 młodzieży w wieku 15-19 lat w województwie mazowieckim

- WYNIKI APLIKACYJNE na podstawie RAPORTÓW z BADAŃ w ramach projektu
- Opis metod badawczych i zastosowanych statystyk

Do przeprowadzenia badań empirycznych na próbie 1500 młodzieży w wieku 15-19 lat w województwie mazowieckim *użyto autorskiego kwestionariusza*. Kwestionariusz ten służy badaniu młodzieży w zakresie aspektów, ważnych ze względu na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, które związane są z występującymi u młodzieży potrzebami, zasobami oraz preferowanymi strategiami zaradczymi w sytuacjach trudnych. Składa się on z 4 części:

- ✓ Część A – metryczka,
- ✓ Część B – Kwestionariusz Zaspokojenia Potrzeb D. Lestera, Pytania znajdujące się w tej części mierzą poziom zaspokojenia potrzeb psychicznych.
- ✓ CZĘŚĆ C, składa się z 44 pytań odnoszących się do zysku oraz utraty zasobów (22 dla zysku zasobów oraz 22 dla utraty zasobów). Pytania oparte są na koncepcji zachowania zasobów S. Hobfolla. Na podstawie doświadczeń badawczych kwestionariusz ten został zmodyfikowany, pytania zostały dostosowane do grupy odbiorców (młodzieży).
- ✓ CZĘŚĆ D, Kwestionariusz Zachowań Konstruktywnych I. Niewiadomskiej, J. Chwaszcz. Do analizy zachowań konstruktywnych w populacji młodzieży zagrożonej w różnym stopniu wykluczeniem społecznym z powodu przejawiania ryzykownych zachowań seksualnych, zachowań agresywnych i/lub uzależnienia od multimediów skonstruowano narzędzie eksperymentalne bazujące na pocięciu 5 sędziów kompetentnych. Metoda zawiera 16 itemów dotyczących różnych aspektów rozwoju nastolatków – m.in. zachowań związanych z samorozwojem, działań prospołecznych, rozwoju religijnego.
- ✓ Część E, dotyczy preferowanych strategii radzenia sobie. Skala Strategicznego Podejścia do Radzenia Sobie (SACS) S. Hobfolla. Metoda służy do badania strategii zaradczych podejmowanych w sytuacjach trudnych.
- ✓ Część F, Kwestionariusz Zachowań Dewiacyjnych I. Niewiadomskiej, J. Chwaszcz. Do badania ryzykownych zachowań seksualnych, zachowań agresywnych i uzależnienia od multimediów skonstruowano narzędzie eksperymentalne bazujące na ocenie 5 sędziów kompetentnych. Metoda zawiera 49 itemów dotyczących:
  - fenomenu ryzykownych zachowań seksualnych (9 pytań)
  - fenomenu zachowań agresywnych (14 pytań), w tym zachowania świadczące o:
    - agresji instrumentalnej, wrogiej, reaktywnej
  - fenomenu uzależniania i/lub nadużywania multimediów (26 pytań), w tym zachowania świadczące o:
    - Zjawisku tolerancji
    - Doświadczeniu szkód
    - Doświadczeniu zespołu abstynencyjnego
    - Nieodpartej potrzebie używania
    - Zaniedbywaniu alternatywnych źródeł przyjemności
    - Utracie kontroli
    - Zaniedbywaniu obowiązków
    - Zaburzeniach w kontaktach interpersonalnych
    - Konfliktach z prawem.

Z 1500 osób przebadanych do obróbki statystycznej zakwalifikowano 967 (odrzucono 533 kwestionariusze ze względu na nierzetelne wypełnienie lub zbyt duże braki danych, co spowodowałyby fałszowanie wyników). **Wszystkie obliczenia wykonano w pakiecie statystycznym SPSS 14.0 PL.** W trakcie analiz **zastosowano następujące statystyki opisowe i testy statystyczne:** Statystyki opisowe: Częstość, Procent, Wartość minimalna i maksymalna, Średnia, Odchylenie standardowe.

Metody statystyczne:

- Współczynniki korelacji (r-Pearsona i rho Spearmana), które pozwalają na oszacowanie związku pomiędzy mierzonymi zmiennymi (por. Ferguson i Takane, 2009). Współczynniki korelacji przyjmować mogą wartości od -1 (maksymalny związek ujemny) do $+1$ (maksymalny związek dodatni)
- Test istotności różnic dla grup niezależnych (t-studenta i test U Manna-Whitneya), który pozwala na oszacowanie różnicy w zakresie poziomu średniej lub różnicy w rozkładzie wyników w dwóch grupach (por. Ferguson i Takane, 2009)

Charakterystyka badanej grupy: Wśród badanej młodzieży 53,3% stanowiły kobiety a 46,7% mężczyźni. Średni wiek wśród badanych wynosił 17 lat. Badana młodzież zamieszkiwała w 50% wieś i w 50% miasto o zróżnicowanej wielkości. Większość młodzieży posiada pełną rodzinę (80%). W Domach dziecka i rodzinach zastępczych pozostaje 7% badanych. 85,6% młodzieży określa sytuację materialną rodziny jako dobrą, bardzo dobrą i raczej dobrą. Niezadowolającą sytuację materialną ma 14,4% badanych.

WYNIKI:

Zachowania patologiczne takie jak: agresja, uzależnienie od multimediiów oraz ryzykowne zachowania seksualne korelują negatywnie z ocenami szkolnymi. Zachodzi zależność występowania zachowań dewiacyjnych z niższymi ocenami szkolnymi. Młodzież zagrożona ryzykownymi zachowaniami agresywnymi, seksualnymi i uzależnieniem od multimediiów jest jednocześnie zagrożona trudnościami szkolnymi i wypadnięciem z systemu edukacyjnego.

Charakterystyka funkcjonowania młodzieży z uwzględnieniem płci

Pomiędzy chłopcami i dziewczętami zaznacza się istotna statystycznie różnica w poziomie zaspokojenia potrzeb fizjologicznych oraz bezpieczeństwa. Potrzeby te w większym stopniu zaspokojone są przez chłopców.

Chłopców i dziewczęta różnicuje także stopień pozyskania zasobów. Chłopcy pozyskują więcej zasobów podmiotowych i zasobów materialnych.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie straty zasobów.

Różnice pomiędzy chłopcami i dziewczętami występują również w zakresie utraty zasobów. Chłopcy tracą więcej zasobów stanu i zasobów materialnych niż dziewczęta.

Większe zyski jak i straty w zasobach u chłopców mogą wiązać się z wyższym poziomem ryzyka przejawianym przez nich. Podejmują oni więcej zachowań z większą dozą ryzyka niż dziewczęta, co w pewnych sytuacjach przynosi im zyski w innych naraża na straty. Nie ponoszą oni dotkliwych strat napędzających ciąg strat. Dysponują wciąż wystarczającym kapitałem „bazowym” do podejmowania ryzykownych decyzji. Ich zachowanie jest bardziej dynamiczne niż dziewcząt. Można wnioskować, że przy odpowiednim ukierunkowaniu pozytywnym są w stanie osiągnąć większe sukcesy. Przy braku pozytywnych wzmocnień zachowania ryzykowne przynoszące kilkakrotną utratę zasobów mogą doprowadzić do uruchomienia koła strat, które jest bardzo trudno zatrzymać.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie strategii zaradczych.

Młodzież różnicuje także sposób radzenia sobie z sytuacjami trudnymi. Dla dziewcząt typową strategią jest poszukiwanie wsparcia społecznego. Dla chłopców z kolei: unikanie, działania „nie wprost”, działania antyspołeczne i agresywne.

Dziewczęta w badanej grupie preferują strategię pozytywną z kolei chłopcy negatywne strategię zaradcze związane z siłą, unikaniem i podstępem.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie zachowań agresywnych.

Zachowania agresywne: instrumentalne, wrogie i reaktywne są typowe dla chłopców. Występuje istotna statystycznie różnica w przejawianiu zachowań agresywnych pomiędzy płciami.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie ogólnych zachowań konstruktywnych

Zachowania konstruktywne znacznie częściej przejawiają dziewczęta.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie szczegółowych zachowań konstruktywnych

Więcej zachowań konstruktywnych badanych za pomocą kwestionariusza skierowanego do młodzieży przejawiają dziewczęta. Dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy przejawiają następujące zachowania pozytywne: budowanie relacji bliskości i zrozumienia z przyjaciółmi, dbanie o wygląd, osiąganie dobrych wyników w nauce, pogłębianie wiary religijnej, przestrzeganie zasad moralnych, poszukiwanie prawdziwej miłości, realizowanie życiowych pasji i zainteresowań, uczenie się praktycznych umiejętności, rozwijanie zdolności artystycznych, kształtowanie charakteru, budowanie relacji bliskości i zrozumienia z członkami rodziny, pomoc innym ludziom.

Zachowaniami pozytywnymi bardziej typowymi dla chłopców są: uprawianie sportu i samodzielne zarabianie pieniędzy.

Różnice w preferowanych przez obie płcie zachowaniach konstruktywnych wyznaczają odmienne dla płci zasoby, czynniki ochraniające, na których można budować strategię wczesnej interwencji.

Związek zysków w zasobach ze strategiami w grupie młodzieży (korelacja r-Pearsona)

Występuje związek zysków w zasobach ze strategiami zaradczymi zarówno pozytywnymi jak i negatywnymi.

Najsilniejszy związek zachodzi pomiędzy zyskiem w zasobach a działaniami asertywnymi, przemyślanymi ale i antyspołecznymi. Młodzież prawdopodobnie posługuje się różnymi strategiami zaradczymi zarówno konstruktywnymi jak i destruktywnymi. Strategie te losowo, w zależności od środowiska, pozwalają jej na osiągnięcie sukcesu i dlatego są podtrzymywane. W działaniach interwencyjnych należałoby skoncentrować się na wzmacnianiu strategii pozytywnych. Mocną stroną młodzieży jest obecność strategii konstruktywnych i ich silny związek z zyskiem zasobów. Czynnikiem ryzyka jest powiązanie strategii negatywnych z zyskami w zasobach, co należy obniżyć.

Związek strat w zasobach ze strategiami w grupie młodzieży (korelacja r-Pearsona)

Wśród badanej młodzieży występują istotne związki pomiędzy utratą zasobów podmiotowych, stanu oraz materialnych a współpracą społeczną, działaniami instynktowymi, unikaniem, działaniem „nie wprost”, działaniem antyspołecznym, działaniem agresywnym. Utrata zasobów współwystępuje ze strategiami negatywnymi ale także współpracą społeczną co może sugerować nieatrakcyjność dla młodzieży strategii opartej na współdziałaniu grupy. Dodatkowo zachodzi zależność pomiędzy działaniami przemyślanymi a utratą zasobów materialnych.

Otrzymane wyniki wskazują na związek pozytywny utraty zasobów z negatywnymi strategiami zaradczymi oraz na wiązanie przez młodzież strategii pozytywnych takich jak wsparcie społeczne czy działania przemyślane ze stratami. Wynikać to może z negatywnych doświadczeń młodzieży korzystającej ze wsparcia rówieśniczego. Należy zaznaczyć, że strategia ta w wieku rozwojowym spełnia swoją rolę przy obecności pozytywnej grupy wsparcia. Podobnie typowym przeświadczeniem dla okresu dojrzewania jest wiązanie działań ostrożnych z porażką, utratą dóbr materialnych a przypisywaniem sukcesów zachowaniom losowym czy ryzykownym, związane jest to z podwyższonym zapotrzebowaniem młodzieży na stymulację i zwiększonym poziomem ryzyka.

Zalecenia do interwencji: wzmacnianie działań pozytywnych poprzez wskazywanie ich związku z sukcesem (zyskiem), minimalizowanie zachowań ryzykownych – losowych poprzez przenoszenie potrzeby ryzyka na zachowania konstruktywne o charakterze rozwojowym np. uprawianie sportów ekstremalnych.

Związek strategii zaradczych z poziomem zaspokojenia potrzeb (korelacja r-Pearsona)

Strategie zaradcze o charakterze pozytywnym wiążą się z zaspokojeniem potrzeb psychicznych. Występuje związek zachowań asertywnych z zaspokojeniem potrzeb: fizjologicznych, bezpieczeństwa, przynależności, szacunku i samoaktualizacji. Współpraca społeczna wiąże się z zaspokojeniem potrzeby samoaktualizacji. Poszukiwanie wsparcia społecznego oraz działania przemyślane korelują pozytywnie z zaspokojeniem potrzeb fizycznych, przynależności oraz samorealizacji.

Stosowanie strategii zaradczych o charakterze negatywnym nie zaspokaja w wystarczający sposób potrzeb niższych i nie prowadzi do realizacji potrzeby samorozwoju. Wszystkie strategie o charakterze negatywnym, za wyjątkiem unikania, korelują pozytywnie z potrzebą szacunku. Wnioskować można, że młodzież ma bardzo dużą potrzebę uzyskania szacunku w otoczeniu i próbuje ją zrealizować za pomocą zachowań destrukcyjnych. Sytuacja ta może być spowodowana nieznaną przez młodych ludzi konstruktywnych strategii zaradczych bądź wykształceniem powiązań pomiędzy strategiami negatywnymi a sukcesem w środowisku o charakterze negatywnym. Innymi potrzebami powiązаныmi z destrukcyjnymi sposobami radzenia sobie są potrzeby fizjologiczne, które młodzież próbuje zaspokoić za pomocą zachowań antyspołecznych i agresywnych.

Wyniki badań wskazują także na negatywne korelacje unikania oraz działań nie wprost z zaspokojeniem potrzeby bezpieczeństwa oraz unikania z zaspokojeniem potrzeb przynależności i szacunku.

Związek zachowań konstruktywnych z zaspokojeniem potrzeb (korelacja r-Pearsona):

Występuje bardzo silny związek pomiędzy występowaniem zachowań konstruktywnych a poziomem zaspokojenia potrzeb psychicznych podstawowych i rozwojowych.

Związek zachowań konstruktywnych z zyskami zasobów (korelacja r-Pearsona):

Występuje silny związek pomiędzy występowaniem zachowań konstruktywnych a pozyskiwaniem zasobów.

Związek zachowań konstruktywnych ze stratą zasobów (korelacja r-Pearsona):

Występuje związek negatywny pomiędzy zachowaniami pozytywnymi a utrata zasobów.

Związek pomiędzy zachowaniami konstruktywnymi a strategiami (korelacja r-Pearsona)

Zachowania konstruktywne współwystępują z pozytywnymi strategiami zaradczymi.

Wniosek do oddziaływań interwencyjnych: stymulacja pozytywnych form aktywności prowadzi do wzmocnienia konstruktywnych strategii zaradczych stosowanych przez młodzież w sytuacjach trudnych.

Związek poziomu zaspokojenia potrzeb ze szczegółowymi zachowaniami konstruktywnymi (korelacja rho-Spearmana)

Zachodzą ścisłe związki pomiędzy zyskami w zasobach a poszczególnymi zachowaniami konstruktywnymi przejawianymi przez młodzież.

Związek pomiędzy utratą zasobów a szczegółowymi zachowaniami konstruktywnymi (korelacja rho-Spearmana)

Występuje ujemna zależność utraty zasobów z zachowaniami: budowanie relacji bliskości, dbanie o wygląd, osiąganie dobrych wyników w nauce, wyznaczanie i osiąganie ambitnych celów, przestrzeganie zasad moralnych realizowanie życiowych pasji i zainteresowań, kształtowanie charakteru, pomoc innym ludziom.

Charakterystyka badanych osób - zachowania o charakterze agresywnym na podstawie badań empirycznych.

Przejawy zachowań agresywnych wśród młodzieży. Korelacje zachowań agresywnych z poziomem zaspokojenia potrzeb (korelacja r-Pearsona):

Zachowania o charakterze agresji instrumentalnej korelują ujemnie z poziomem zaspokojenia potrzeb psychicznych.

Zachowania o charakterze agresji wrogiej korelują ujemnie z potrzebą przynależności i samorealizacji.

Zachowania o charakterze agresji reaktywnej pozostają w odwrotnym związku z zaspokojeniem potrzeb fizycznych, bezpieczeństwa, przynależności i samo aktualizacji.

Osoby posługujące się zachowaniami agresywnymi mają sfrustrowane ważne potrzeby rozwojowe.

Związek zachowań agresywnych z zyskiem zasobów (korelacja r-Pearsona)

Zachowania agresywne o charakterze agresji instrumentalnej oraz wrogiej korelują pozytywnie z pozyskiwaniem zasobów materialnych. Związek ten może świadczyć o występowaniu wśród badanych wymuszania pieniędzy czy innych dóbr materialnych na słabszych kolegach/koleżankach siłą – agresja prowadzi wówczas to zysków materialnych.

Wnioski do oddziaływań: wykorzystać chęć młodzieży do pozyskania dóbr materialnych, wprowadzić zamiast agresji strategie pozytywne, pokazać związek własnych zasobów, umiejętności z możliwością pracy, pozyskaniem zatrudnienia i wynagrodzenia za pracę, satysfakcja z pracy i uznanie społeczne wzmocni z kolei zasoby podmiotowe i zaspokoi ważne potrzeby rozwojowe.

Związek zachowań agresywnych ze stratą zasobów (korelacja r-Pearsona)

Występuje ścisły związek zachowań agresywnych z utratą zasobów. Zachowania agresywne prowadzą do utraty zasobów podmiotowych, stanu i materialnych.

Związek zachowań agresywnych ze strategiami zaradczymi (korelacja r-Pearsona)

Zachowania agresywne współwystępują z negatywnymi strategiami zaradczymi ale także ze strategiami pozytywnymi takimi jak: działania asertywne, współpraca społeczna, działania przemyślane.

Związek zachowań agresywnych z zachowaniami konstruktywnymi (korelacja r-Pearsona):

Występuje związek zachowań agresywnych, za wyjątkiem agresji wrogiej, a zachowaniami konstruktywnymi.

Wniosek: młodzież przejawia zarówno zachowania konstruktywne jak i negatywne. Poszukuje własnej drogi zaspokojenia potrzeb i realizacji celów.

Wnioski z badań empirycznych w zakresie RYZYKOWNYCH ZACHOWAŃ SEKSUALNYCH

- Więcej ryzykownych zachowań seksualnych przejawiają chłopcy niż dziewczęta.
- Korelacja pomiędzy miejscem zamieszkania a ryzykownymi zachowaniami seksualnymi.
- Korelacja ujemna średniej ocen z ryzykownymi zachowaniami seksualnymi – im niższa średnia, tym więcej ryzykownych zachowań seksualnych.
- Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a zachowaniami konstruktywnymi.
- Osoby przejawiające ryzykowne zachowania seksualne, nie mają zaspokojonej potrzeby bliskości i przynależności, mają deficyty w zakresie budowania bliskich relacji, a także realizacją zainteresowań i osiąganiem życiowych celów. Dodatkowo istnieją braki w zakresie przestrzegania zasad moralnych oraz pogłębiania wiary religijnej. Zależności dotyczą takich zachowań konstruktywnych jak:
  - ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a budowaniem bliskich relacji z przyjaciółmi.
  - ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a wyznaczaniem i osiąganiem ambitnych celów.

- ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a pogłębianiem wiary religijnej.
  - ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a przestrzeganiem zasad moralnych.
  - ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a realizowaniem pasji i zainteresowań.
  - ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a budowaniem bliskich relacji z rodziną.
  - ✓ Korelacja ujemna pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a pomocą innym ludziom.
  - ✓ Korelacje ujemne pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a potrzebami bliskości i przynależności.
  - ✓ Brak korelacji pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a zyskiem zasobów.
  - ✓ Dodatnia korelacja pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a utratą we wszystkich rodzajach zasobów (podmiotowe, stanu, materialne). Osoby przejawiające ryzykowne zachowania seksualne, doświadczają strat w zasobach.
- Dodatnia korelacja pomiędzy ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, a prawie wszystkimi strategiami zaradczymi. Osoby przejawiające ryzykowne zachowania seksualne, stosują następujące strategie zaradcze: współpraca społeczna, działanie przemyślane, działanie instynktowne, unikanie, działanie "nie wprost", działanie antyspołeczne, działanie agresywne.
- W zakresie przejawiania innych zachowań patologicznych, ryzykowne zachowania seksualne korelują dodatnio z:
- ✓ nasileniem zachowań agresywnych - wśród osób przejawiających ryzykowne zachowania seksualne, występują różne przejawy agresji: instrumentalna, wroga, reaktywna;
  - ✓ nadużywaniem multimediów - wśród osób przejawiających ryzykowne zachowania seksualne, występują objawy nadużywania multimediów (zaniedbywanie obowiązków, konflikty interpersonalne, konflikt z prawem);
  - ✓ uzależnieniem od multimediów - wśród osób przejawiających ryzykowne zachowania seksualne, występują objawy uzależnienia od multimediów (tolerancja, zespół abstynencyjny, doświadczanie szkód, nieodparta potrzeba, zaniedbywanie alternatywnych źródeł przyjemności, utrata kontroli).

WYNIKI i WNIOSKI APLIKACYJNE do produktu finalnego na podstawie Raportu z badań empirycznych ilościowych **Użytkowników przeprowadzonych w ramach projektu**

Charakterystyka metod badawczych i zastosowanych analiz statystycznych

Do badania Użytkowników zastosowano metodę autorską opierającą się na: Kwestionariuszu Oceny Zachowania Zasobów S. Hobfolla, Kwestionariuszu Zaspokojenia Potrzeb D. Lestera oraz wprowadzono pytania dodatkowe – metryczka.

Metoda służy do badania potencjału osób pracujących z młodzieżą w różnym stopniu zagrożoną wykluczeniem społecznym. Składa się z 3 części:

Część A – metryczka,

CZĘŚĆ B, dotycząca potrzeb, składa się z 50 pytań, oparta jest na teorii Masłowa, który ujmuje potrzeby w sposób hierarchiczny w pięć grup:

potrzeby fizjologiczne (pragnienie, głód, posiłek),

potrzeby bezpieczeństwa(pewność, stałość, potrzeba porządku, wolność od strachu i lęku),

potrzeby społeczne (przyjaźń, miłość),

potrzeby uznania/szacunku, wartościowania, statusu (potrzeba osiągnięć, prestiżu, uznania dla samego siebie oraz szacunku i uznania ze strony innych),

potrzeby samorealizacji (potrzeba rozwoju, realizacji własnego potencjału, dążenia do możliwie pełnego wykorzystania swoich uzdolnień).

Pytania znajdujące się w tej części mierzą czy określona potrzeba występuje u osoby udzielającej odpowiedzi.

CZĘŚĆ C, składa się z 44 pytań odnoszących się do zysku oraz utraty zasobów (22 dla zysku zasobów oraz 22 dla utraty zasobów). Pytania oparte są na koncepcji zachowania zasobów Hobfolla, jednak na podstawie doświadczeń we wcześniejszych badaniach, pytania zostały dostosowane do grupy odbiorców (młodzieży) i usunięta została część pytań dotycząca znaczenia zasobów, ponieważ nie były one zrozumiałe dla respondentów, dodatkowo były demotywujące do rzetelnego wypełnienia kwestionariusza. Osoba badana udziela odpowiedzi na skali: nic, mało, średnio, dużo, bardzo dużo. Poprzez zawarte pytania, badane jest nasilenie zysku oraz utraty danego zasobu.

Do obróbki materiału badawczego zastosowano statystyki opisowe adekwatne do badań młodzieży (opisane powyżej).

Charakterystyka badanej grupy użytkowników

Przebadano 300 użytkowników na terenie województwa mazowieckiego. Do analiz statystycznych, po wstępnej weryfikacji materiału badawczego, zakwalifikowano 257 osób. Wśród badanych kobiety stanowiły 73,2%, mężczyźni 26,8%, średnia wieku wyniosła 41,43

Większość użytkowników pracuje w szkołach 37,7%, następnie w ośrodkach pomocy społecznej - 28% i sądownictwie - 13,6%. Są to głównie wychowawcy/nauczyciele, pracownicy socjalni i kuratorzy.

Charakterystyka socjo-demograficzna Użytkowników.

Wśród Użytkowników dominują kobiety 73,2%. Mężczyźni w badanej grupie stanowili 26,8%. Rozkład grupy użytkowników jest typowy. Osobami pracującymi z młodzieżą w charakterze nauczycieli, wychowawców, kuratorów, pedagogów, psychologów są w głównej mierze kobiety. Niedowartościowanie wymienionych zawodów przez mężczyzn może wiązać się z nasileniem pewnych trudności rozwojowych zwłaszcza po stronie chłopców, którym brakuje męskich wzorców zachowań pozytywnych.

Średni wiek badanych osób wynosi 42 lata. Rozpiętość wieku wśród użytkowników waha się od 19 lat do 66 lat. Tak duża rozpiętość wiekowa może wiązać się z odmiennymi doświadczeniami zawodowymi osób stanowiących grupę użytkowników.

Charakterystyka użytkowników pod względem okresu pracy z młodzieżą.

Średni okres pracy z młodzieżą wynosi 13 lat. Wysoki średni staż pracy z młodzieżą pozwala na wnioskowanie o trafności materiału badawczego pozyskanego z badań przeprowadzonych na grupie Użytkowników. Dane pozyskane od Użytkowników ze stażem średnio 13 lat w pracy z młodzieżą są bardzo cennymi danymi wzbogacającymi wiedzę ekspercką.

Charakterystyka użytkowników pod względem obszaru aktualnego miejsca pracy

Większość Użytkowników pracuje z młodzieżą wielkomiejską 59,5%. W mniejszych miastach pracuje 32,9% Użytkowników. Na wsiach zaledwie 7%. Uzyskane wyniki będą więc typowe dla użytkowników pracujących z młodzieżą miejską.

Charakterystyka użytkowników pod względem rodzaju aktualnego miejsca pracy

Użytkownicy z badanej grupy najczęściej pracują w szkole, ośrodku pomocy społecznej i sądownictwie.

Charakterystyka użytkowników pod względem charakteru pracy z młodzieżą

Użytkownicy pracują w charakterze nauczycieli/wychowawców, kuratorów, pracowników socjalnych.

Charakterystyka Użytkowników pod względem satysfakcji z pracy oraz doświadczanych problemów w pracy z młodzieżą

Satysfakcja z pracy jest zmienną wskazującą pośrednio na efektywność pracy z młodzieżą. O ile pomiar efektywności jest bardzo skomplikowany, czasochłonny i kosztochłonny o tyle pomiar satysfakcji z wykonywanej pracy jest możliwy przy znacznie mniejszych nakładach a wyniki tych pomiarów są ze sobą mocno skorelowane. Badając satysfakcję z pracy możemy wnioskować o wydajności, efektywności owej pracy.

Charakterystyka użytkowników pod względem satysfakcji z wykonywanej pracy

Z pracy z młodzieżą usatysfakcjonowanych jest 61,8% Użytkowników. Średnie nasilenie satysfakcji posiada 27,6%. Niska satysfakcję z pracy bądź jej brak wykazuje 6,6% Użytkowników.

Użytkownicy zauważają przeszkody w pracy z młodzieżą. Są to przede wszystkim: brak motywacji do pracy u młodzieży i brak zaangażowania 12,1%, brak kultury 8,6%, brak pozytywnych wzorców 9,7%, uzależnienie od gier 4,3%, trudności z komunikacją 8,9%.

Charakterystyka użytkowników pod względem rodzajów problemów doświadczanych w pracy

Grupa problemów obejmująca: nieposłuszeństwo, niesubordynacja, brak ciszy na lekcji, brak dyscypliny

Problem: nadpobudliwość młodzieży

Nasilenie problemów w pracy z młodzieżą

Poziom satysfakcji z pracy użytkowników nie wykazuje związku z nasileniem spostrzeganych przez nich problemów w pracy z młodzieżą.

Należy tutaj zaznaczyć, że Użytkownicy w pytaniu otwartym o trudności w pracy z młodzieżą zauważyli jedynie trudności po stronie młodzieży, które utrudniają im pracę. Nie odnieśli się do trudności podmiotowych, kompetencyjnych czy zawodowych. Sytuacja ta może wynikać z zasugerowania się Użytkowników tematem projektu koncentrującym się na młodzieży bądź może wynikać z dużego oporu osób pracujących z młodzieżą przed odsłanianiem siebie, swoich kompetencji i zarazem potrzeb w zakresie wsparcia rozwoju zawodowego.

Charakterystyka Użytkowników pod względem poziomu zaspokojenia potrzeb, zarządzania zasobami, satysfakcji z pracy oraz nasilenia doświadczanych problemów z uwzględnieniem specyfiki płci.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie poziomu zaspokojenia potrzeb.

Porównując poziom zaspokojenia potrzeb pomiędzy kobietami i mężczyznami w grupie użytkowników obserwujemy różnicę jedynie w poziomie zaspokojenia potrzeb fizjologicznych na korzyść mężczyzn.

Użytkownicy, kobiety i mężczyźni, nie różnią się poziomem zaspokojenia potrzeb podstawowych poza potrzebami fizjologicznymi, które w większym stopniu zaspokojone pozostają u mężczyzn.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie zysku zasobów.

Użytkownicy, mężczyźni i kobiety, nie różnią się poziomem pozyskania zasobów podmiotowych, stanu i materialnych.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie straty zasobów.

Podobnie Użytkowników, kobiet i mężczyzn, nie różnicuje poziom utraty zasobów podmiotowych, materialnych i stanu.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie nasilenia problemów.

Użytkownicy, zarówno kobiety jak i mężczyźni, w podobnym stopniu odczuwają nasilenie problemów w pracy z młodzieżą.

Porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie satysfakcji z pracy.

Satysfakcja z pracy nie różnicuje kobiet i mężczyzn. Poziom satysfakcji z pracy z młodzieżą nie zależy od płci. Nasilenie szczegółowych problemów w pracy z młodzieżą u kobiet i mężczyzn

Analizując szczegółowe problemy wymieniane przez Użytkowników jako utrudniające ich prace z młodzieżą zaznaczają się różnice pomiędzy płcią w zakresie: kobietom pracę z młodzieżą utrudniają zachowania młodzieży związane z brakiem kultury osobistej co nie stanowi problemu dla mężczyzn Użytkowników. Tendencja do różnicy pomiędzy spostrzeganiem przez mężczyzn i kobiety trudności ujawnia się także w zakresie zachowań związanych z łamaniem norm prawnych przez młodzież, które dostrzegają mężczyźni.

W grupie Użytkowników istnieje ścisły związek pomiędzy pozyskiwaniem zasobów a zaspokojeniem potrzeb psychicznych. Zyski zasobów podmiotowych, stanu oraz materialnych korelują pozytywnie z zaspokojeniem potrzeb fizjologicznych, bezpieczeństwa, przynależności, szacunku oraz samoaktualizacji.

Kolejne wyniki:

Poziom satysfakcji z pracy Użytkowników z młodzieżą nie ma związku z doświadczanymi przez Użytkowników problemami w pracy zawodowej. Satysfakcja z pracy jest zatem uwarunkowana innymi czynnikami niż poziom trudności w pracy z młodzieżą. Satysfakcja z pracy a poziom zaspokojenia potrzeb (korelacja Tau b Kendalla)

Satysfakcja z pracy Użytkowników uwarunkowana jest poziomem zaspokojenia potrzeb psychicznych: fizjologicznych, bezpieczeństwa, przynależności, szacunku i samoaktualizacji.

Satysfakcja z pracy a zysk zasobów (korelacja Tau b Kendalla)

Satysfakcja z pracy Użytkowników z młodzieżą uwarunkowana jest poziomem pozyskania zasobów. Wysokiej satysfakcji z pracy towarzyszy wysoki poziom zasobów podmiotowych, stanu i materialnych.

Satysfakcja z pracy a strata zasobów (korelacja Tau b Kendalla)

Satysfakcja z pracy Użytkowników z młodzieżą koreluje ujemnie ze stratą zasobów podmiotowych, stanu i materialnych.

Czym mniejsza strata zasobów tym większa satysfakcja z pracy z młodzieżą.

Nasilenie problemów a poziom zaspokojenia potrzeb (korelacja Tau b Kendalla)

Nasilenie problemów w pracy z młodzieżą nie wykazuje związku z poziomem zaspokojenia potrzeb psychicznych.

Nasilenie problemów a zysk zasobów (korelacja Tau b Kendalla)

Nasilenie problemów w pracy z młodzieżą nie wykazuje związku z poziomem pozyskanych zasobów.

Nasilenie problemów a strata zasobów (korelacja Tau b Kendalla)

Nasilenie problemów w pracy z młodzieżą nie wykazuje związku z utratą zasobów.

Wnioski i rekomendacje

- ✓ Uzyskane wyniki z badań Użytkowników w województwie mazowieckim wskazują na następujące zależności:
- ✓ Satysfakcja z pracy z młodzieżą koreluje pozytywnie z zaspokojeniem potrzeb: fizjologicznych, bezpieczeństwa, przynależności, szacunku, samoaktualizacji. Wyższa satysfakcja związana jest z wyższym zaspokojeniem potrzeb.
- ✓ Satysfakcja z pracy koreluje pozytywnie z pozyskiwaniem zasobów podmiotowych, stanu i materialnych. Wyższa satysfakcja z pracy związana jest z posiadaniem wyższego poziomu zasobów.
- ✓ Satysfakcja z pracy koreluje negatywnie z utratą zasobów. Mniejsza satysfakcja związana jest z wyższą utratą zasobów.
- ✓ Satysfakcja z pracy nie jest związana z doświadczanymi w pracy z młodzieżą trudnościami. Kobiety i mężczyźni z jednakową intensywnością doświadczają trudności w pracy. Kobiety zauważają nieco inne trudności w pracy, które nie stanowią problemu dla mężczyzn jak np. brak kultury w zachowaniach młodzieży.
- ✓ Użytkownicy nie różnią się poziomem zaspokojenia potrzeb poza potrzebami fizjologicznymi - te mają w wyższym stopniu zaspokojone mężczyźni.
- ✓ Kobiety i mężczyźni nie różnią się poziomem pozyskania zasobów ani ich utraty.

Rekomendacje na podstawie wyników badań:

- ✓ W celu zwiększenia efektywności pracy użytkowników z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem należy wzmocnić pozyskiwanie zasobów podmiotowych, stanu i materialnych Użytkowników. Do zasobów tych należą np. wiedza, kompetencje, strategie zaradcze, poczucie sensowności, grupy wsparcia zawodowego, optymalny warsztat pracy, godziwe wynagrodzenie.
- ✓ Efektywność pracy Użytkowników wzrasta wraz z poziomem zaspokojenia potrzeb psychicznych. Wspierając rozwój indywidualny i zawodowy Użytkowników można zwiększyć ich efektywność pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem. Niezbędne w tym zakresie jest: dbanie o optymalne warunki środowiska pracy oraz godziwe wynagrodzenie, rozwiązania prawne, elastyczność pracy umożliwiającą wybór różnorodnych metod/strategii pracy oraz godzenie życia zawodowego i rodzinnego, obecność systemu wsparcia rozwoju zawodowego, planowanie kariery zawodowej – możliwość awansu, społeczne uznanie wykonywanej pracy.
- ✓ Ze względu na brak istotnych różnic w czynnikach determinujących satysfakcję zawodową wśród kobiet i mężczyzn nie ma podłoża do poszukiwania rozwiązań wspierających pracę Użytkowników zróżnicowanych ze względu na płeć.
- ✓ Ciekawym wnioskiem z badań jest to, że Użytkownicy nie boją się trudu pracy. Doświadczane problemy w pracy z młodzieżą nie są znaczące dla odczuwanej satysfakcji z pracy. Osoby pracujące z młodzieżą mają świadomość trudu pracy i przeszkód. Satysfakcję z pracy wiążą ze swoimi kompetencjami, które należy stale wzmocniać.

Diagnoza zasobów oraz czynników zagrażających biorących udział w pracy nauczyciela i wychowawcy z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów na podstawie raportu ze zogniskowanego wywiadu grupowego FGI, którego wyniki posłużyły do opracowania produktu finalnego ZIP.

Jako podstawa teoretyczna do konstruowania celów zogniskowanego wywiadu grupowego, a na ich bazie bardziej szczegółowych pytań, posłużyła teoria zachowania zasobów (COR) S.E. Hobfolla. Zgodnie z nią każdy człowiek dąży do uzyskania, utrzymania i ochrony tego, co jest dla niego ważne. Ludzie usiłują pozyskać zasoby, których jeszcze nie mają, zachować zasoby już posiadane, chronić je w sytuacji zagrożenia oraz promować już posiadane zasoby.

Wymienione wyżej rodzaje zasobów decydują o sposobie i jakości przystosowania człowieka do otaczającego świata. Dlatego ludzkie wysiłki są skierowane w pierwszym rzędzie na zachowanie posiadanego kapitału adaptacyjnego.

Zgodnie z teorią COR możemy wyróżnić 4 implikacje - zasady pozwalające na przewidywanie działania zasobów w perspektywie czasowej.

- Implikacja 1: Osoby dysponujące większymi zasobami są mniej narażone na ich utratę i mają większe możliwości osiągnięcia zysku. Z kolei osoby, które mają mniej zasobów, są bardziej narażone na ich utratę i mają mniej zdolności do osiągnięcia zysków.
- Implikacja 2: Niedostatek zasobów powoduje wzrost ryzyka straty i sprawia, że strata początkowa pociąga za sobą kolejne.
- Implikacja 3: Strata i zysk nie są równoważne i nie stanowią swoich skrajności. Osoby posiadające zasoby są bardziej zdolne do osiągnięcia zysków, a zysk początkowy pociąga za sobą dalsze zyski.
- Implikacja 4: Ludzie, którym brakuje zasobów, są skłonni przyjmować postawę defensywną i strzec tego, co mają (Hobfoll 2006).

Mając na uwadze wyżej wymienione założenia teoretyczne zostały zdefiniowane następujące problemy badawcze:

- Posiadanie jakich zasobów przez nauczycieli i wychowawców ma wpływ na odnoszenie sukcesów w pracy młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów?
- Braki w jakich zasobach u nauczycieli i wychowawców przyczyniają się do doświadczania przez nich niepowodzeń w pracy z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów?

- Jakich potrzeb i barier doświadczają nauczyciele i wychowawcy w pracy z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów?

Zasoby podmiotowe oraz ich brak u nauczycieli i wychowawców pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów.

Należy wskazać na następujące zasoby podmiotowe interlokutorów, które przesądzają – ich zdaniem – o sukcesie w pracy zawodowej z w/w kategoriami osób. Są to dobre wykształcenie, zdolności, kompetencje, umiejętności interpersonalne, poczucie własnej wartości, poczucie skuteczności osobistej, pozytywny obraz siebie, dojrzałość emocjonalna, traktowanie pracy jako swoistej misji, odwaga i autorytet. Wysoko cenią sobie posiadanie takich zasobów, jak zamiłowanie do swojej pracy, stanowczość, pewność siebie, a jednocześnie wysoka kultura osobista i (co podnosili wielokrotnie) poszanowanie godności i praw każdego młodego człowieka oraz zorientowanie w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem na stosowanie zindywidualizowanego podejścia. Wymienione zasoby sprawiają, że są dumni ze swojej pracy i wychowanków i że czerpią z niej radość i satysfakcję, nawet w sytuacji niewystarczającej gratyfikacji finansowej i dodatkowego obciążenia, np. dużą liczbą godzin pracy. Wymienione wyżej zasoby osobiste, w których utrzymaniu i promowaniu dyskutanci są zainteresowani, powinny być rozwijane.

Zasoby materialne oraz ich brak u nauczycieli i wychowawców pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów.

Charakterystycznym zjawiskiem, jakie towarzyszyło dyskusji na objęte scenariuszem pytania było to, że uczestnicy koncentrowali dotąd uwagę na swojej pracy, przytaczaniu konkretnych przykładów z życia zawodowego, dzieleniu się radościami z sukcesów, wskazywaniu na mankamenty otaczającej ich rzeczywistości utrudniającej realizowanie ich pasji (por. uwagi dotyczące braków w zasobach podmiotowych).

Zasoby stanu oraz ich brak u nauczycieli i wychowawców pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów.

Mówiąc o potrzebach z obszaru zasobów stanu wszyscy uczestnicy wskazywali na potrzebę podnoszenia kwalifikacji zawodowych, wzmacnianie ich ról społecznych w środowisku, możliwość zakupu dobrej klasy sprzętu komputerowego, nauki języków obcych i nabywania umiejętności posługiwania się nowoczesnymi środkami komunikacji.

Zasoby energii oraz ich brak u nauczycieli i wychowawców pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów.

Obszar zasobów energii był przedmiotem licznych wypowiedzi uczestników wywiadu. Szczególnie ważnymi komponentami tych zasobów okazały się dla dyskutantów pieniądze i wiedza. W opinii dyskutantów istotnym zasobem energii jest czas, pozwalający na podejmowanie działań wobec młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu seksualnych zachowań ryzykownych, stosowania agresji i/lub uzależnienia od multimediów. Czas dla biorących udział w debacie to nie tylko pojęcie matematyczne lub fizyczne, a nawet ekonomiczne (czas to pieniądz). Czas to pojęcie filozoficzne, nabierające w tej perspektywie unikalnego znaczenia jako zasób energii. Może (co wynika z ich doświadczenia zawodowego) oznaczać i kwantyfikować los człowieka (urodzić się w odpowiednim czasie, znaleźć się w odpowiednim czasie i miejscu, mieć wreszcie czas dla siebie i innych, móc ten czas dobrze spożytkować i wypełnić go odpowiednimi celami i zadaniami). Aby pojęcie czasu nabrało tak szczególnego znaczenia uczestnicy dyskusji muszą dysponować pozostałymi zasobami energii.

Zależności między zasobami, ich znaczenie oraz mechanizmy zarządzające zasobami, mające znaczenie dla pracy z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimediów.

Z całą pewnością istnieje pozytywny związek pomiędzy zasobami stanu (rodzina, zatrudnienie wynagrodzenie), energii (wiedza, czas, pieniądze), zasobami osobistymi (kompetencje zawodowe) i zasobami przedmiotowymi. Istnienie tych związków potwierdzają następujące refleksje dyskutantów: mam pewną pracę – mobilizuje to mnie do podnoszenia kwalifikacji, daje poczucie bezpieczeństwa, sprawia, że praca przynosi satysfakcję osobistą, a równocześnie jest efektywna. Wśród mechanizmów zarządzających zasobami mającymi znaczenie dla pracy dyskutantów z młodzieżą na pierwszy plan wysuwa się zasada inwestowania zasobów po to, aby zapobiegać ich utracie oraz uzyskiwać nowe. Nauczyciele i wychowawcy są zatem w stanie zainwestować nieproporcjonalnie dużo po to, aby skompensować ewentualną utratę cenionych dóbr, tworząc w ten sposób rezerwy kapitałowe, do których (co w ich życiu zawodowym zdarza się często) sięgną w sytuacjach kryzysowych.

Potrzeby nauczycieli i wychowawców w zakresie pracy z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimedialnych.

Uczestnicy dyskusji wymienili następujące potrzeby, zaspokojenie których ma istotne znaczenie w ich życiu zawodowym i osobistym, sprzyjałoby ich rozwojowi i poczuciu bezpieczeństwa. Są to potrzeby:

- stabilizacji zawodowej i finansowej (pewności zatrudnienia i wynagrodzenia pozwalającego utrzymać rodzinę i zapewnić sobie godne warunki życia i rozwoju intelektualnego);
- wpływu na treść programów oddziaływania na wychowanków - zgodnie z posiadanymi kompetencjami i doświadczeniem,
- dysponowania odpowiednimi do potrzeb placówek, w których pracują, środków na ich utrzymanie i prowadzenie,
- udziału w szkoleniach zawodowych, w tym zwłaszcza w zajęciach warsztatowych,
- wyposażenia w odpowiednie środki techniczne (telefon, komputer...).

Bariera utrudniająca nauczycielom i wychowawcom pracę z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimedialnych.

Podstawową barierą utrudniającą pracę nauczycielom i wychowawcom jest – według ich opinii – fakt, że reforma oświaty przybrała niekoniecznie dobry kierunek. Jest to reforma redukcji godzin, redukcji etatów w szkołach i placówkach wychowawczych, a na pewno nie reforma programowa. Istotną barierą utrudniającą pracę z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym jest brak środków. Podkreślono przy tym, że gros środków winno być przeznaczonych na wczesną interwencję.

Diagnoza zasobów oraz czynników zagrażających biorących udział w pracy funkcjonariuszy i pracowników Straży Ochrony Kolei z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimedialnych na podstawie FGI

Zasoby podmiotowe oraz ich brak u funkcjonariuszy i pracowników SOK pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimedialnych. Zdaniem uczestników dyskusji – elementami konstytucyjnymi osobowości, które przesądzają o sukcesie w pracy z wybranymi kategoriami osób, są kompetencje, poczucie własnej wartości, kultura osobista, odwaga i autorytet – pochodne wiedzy i swoistej misyjności ich zawodu; nie pałki i broń lub inne środki przymusu, w które ta służba została ustawowo wyposażona, gwarantują sukces w pracy. Rozmowa, mediacja, perswazja, pouczenie – to lepsze metody osiągania celów zapobiegawczych. W związku z tym w pracy kierują się zasadą "3xT", która oznacza podejmowanie decyzji w kolejności: Troska – Tolerancja – Tłumienie.

Wśród zasobów osobistych zwrócono także uwagę na umiejętność organizacji własnej pracy, hierarchizowania obowiązków, ustalania priorytetów. Zasoby materialne oraz ich brak u funkcjonariuszy i pracowników SOK pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimedialnych.

Zasoby energii oraz ich brak u funkcjonariuszy i pracowników SOK pracujących z młodzieżą w wieku 15-19 lat wykazującą ryzykowne zachowania seksualne, zachowania agresywne i/lub uzależnioną od multimedialnych.

Szczególne miejsce we wczesnej interwencji w stosunku do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu stosowania agresji i seksualnych zachowań ryzykownych zajmuje system edukacji.

Należy stwierdzić, iż wszystkie problemy i argumenty przemawiające za zasadnością realizacji projektu potwierdziły się. Każdy z w/w raportów lub wyników badań jednoznacznie stwierdzają niezbędność takiego projektu. Wymowny jest fakt, że wszyscy (100%) uczestnicy FGI lub metaplanu i innych form metod badań jakościowych potwierdzili zasadność założeń projektu. Ponadto wykonane ekspertyzy rekomendacyjne wskazały na innowacyjny charakter trzech programów i ich komponentów i potwierdziły niezbędność realizacji projektu na Mazowszu.

Badania przeprowadzone w projekcie: dokonały pogłębionej analizy pozwalającej na PEŁNIEJSZY OPIS SYTUACJI PROBLEMOWEJ oraz na OKREŚLENIE PRZYCZYŃ WYSTĘPOWANIA PROBLEMÓW,

a także umożliwiły na ILOŚCIOWE POZNANIE SKALI WYSTĘPOWANIA I KONSEKWENCJE ISTNIENIA ZIDENTYFIKOWANYCH PROBLEMÓW

Analiza spójności założeń projektu Zintegrowane Innowacyjne Programy z strategicznymi dokumentami krajowymi i regionalnymi Mazowsza

Analizy wykazały wysoką koherencję projektu z krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi. Integralność założeń projektu z krajowymi strategicznymi jest na wysokim poziomie, o czym świadczy poniższa analiza.

Wspominany projekt jest odpowiedzią na stale zwiększające swe rozmiary zjawisko wykluczenia społecznego młodzieży. Swą uwagę koncentruje w szczególności na trzech obszarach problemowych, które w największym stopniu powodują spychanie młodych ludzi na margines: ryzykownych zachowaniach seksualnych, zachowaniach agresywnych i przemocy oraz na uzależnieniu od multimediów. Nadrzędnym celem projektu ZIP jest doprowadzenie do wzrostu efektywności zapobiegania i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu trudnej młodzieży w województwie mazowieckim w oparciu o opracowany i wdrożony Model Zintegrowanych Innowacyjnych Programów o charakterze wczesnej interwencji ukierunkowujących rozwój zawodowy.

Problem wykluczenia społecznego w świetle polityki regionalnej i krajowej stanowi jeden z głównych obszarów wymagających podjęcia szeregu natychmiastowych działań w celu zminimalizowania negatywnych skutków tego zjawiska. Kwestia ta została ujęta w licznych dokumentach strategicznych, które obrały sobie za cel znaczne ograniczenie bądź likwidację czynników w największym stopniu wpływających na zwiększający się zakres zjawiska marginalizacji. Do takich właśnie dokumentów o zasięgu krajowym należy zaliczyć **Strategię Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK)**. Szczegółowe cele, których realizacja przyczyniłaby się do znacznego ograniczenia zjawiska marginalizacji młodzieży, zawarte są w **Priorytecie 3 ukierunkowanym na wzrost zatrudnienia i podniesienia jego jakości m.in. na skutek podejmowania inicjatyw na rzecz równości szans na rynku pracy** (ze szczególnym uwzględnieniem programów aktywizacji osób z grup znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym młodzieży).

Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu najbardziej zagrożonych grup społecznych jest również jednym z podstawowych celów **Narodowej Strategii Integracji Społecznej dla Polski jak również** szereg działań zmierzających do **eliminacji zjawiska wykluczenia i ciągłego tworzenia możliwości integracji społecznej**. Wszechstronne działania skierowane zostaną w największym stopniu do obszarów silnie narażonych na wystąpienie zjawiska wykluczenia społecznego. Podjęcie konkretnych działań w ostateczności ma przyczynić się przede wszystkim do⁷⁶:

- dostosowania edukacji i szkolenia do wymogów życia i pracy w społeczeństwie opartym na wiedzy;
- rozwijania aktywnej polityki zatrudnienia przyczyniającej się do tworzenia większej liczby miejsc pracy;
- wspierania integracji społecznej w celu uniknięcia pojawienia się trwale zmarginalizowanej klasy ludzi niezdolnych do funkcjonowania w społeczeństwie opartym na wiedzy.

Zagadnienie zjawiska wykluczenia społecznego m.in. młodzieży, została uwzględniona również w **Strategii Polityki Społecznej na lata 2007-2013**. Nadrzędną ideą strategii jest „zbudowanie zintegrowanego systemu polityki państwa prowadzącej do ułatwienia wszystkim obywatelom równego dostępu do praw społecznych, poprawy warunków powstawania i funkcjonowania rodzin oraz wsparcia grup i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przy zapewnieniu demokratycznego współuczestnictwa obywateli”. Zawarty w Strategii cel ma zostać osiągnięty m.in. poprzez **wyrównywanie szans dzieci i młodzieży ściśle związane z rozwojem usług społecznych**, zwłaszcza tych, które sprzyjają podniesieniu poziomu i jakości edukacji oraz rozwojowi edukacji nieformalnej, **włączenie rodziców do współpracy ze szkołami i placówkami oświatowo-wychowawczymi w procesach edukacyjnych i wychowawczych**, jak również

⁷⁶ *Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski*, s. 10-11.

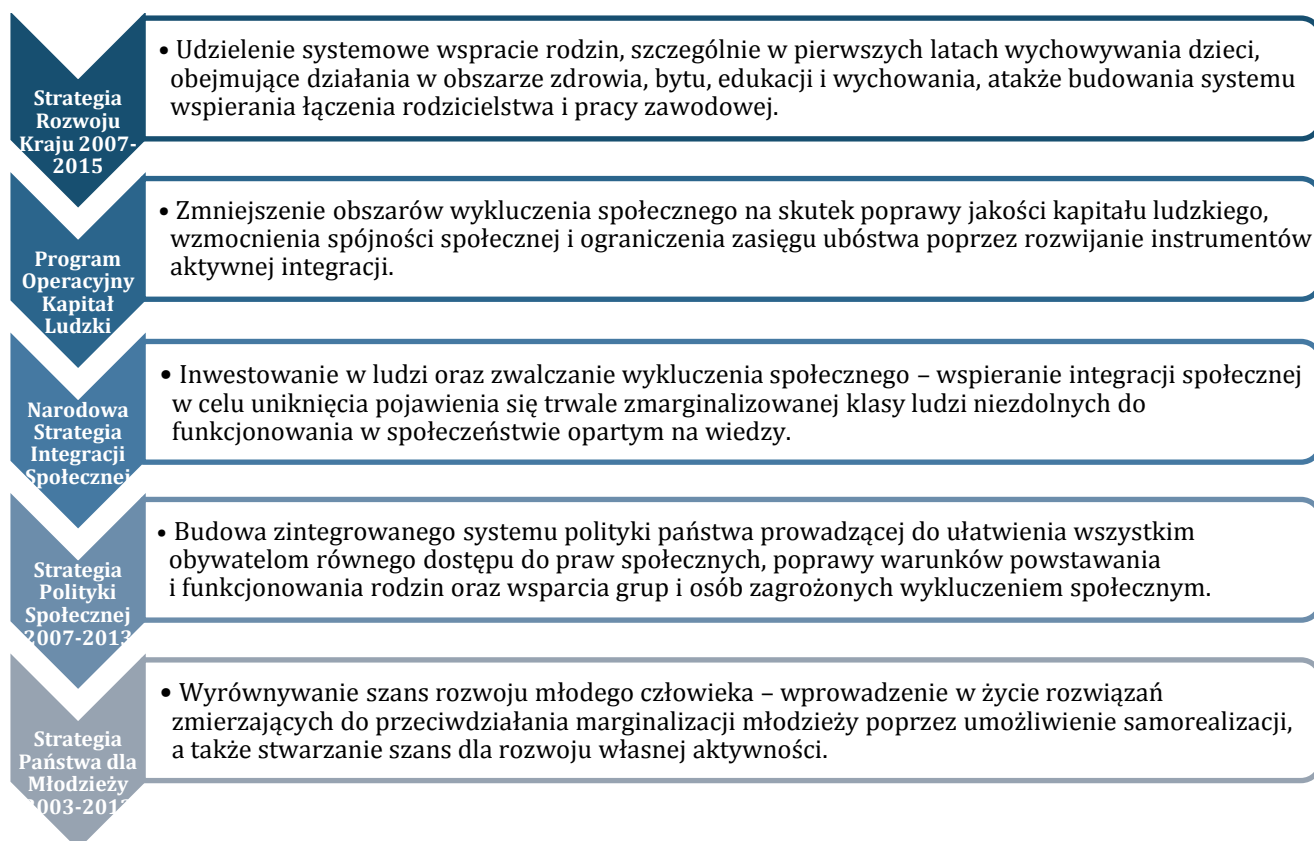
wyrównywanie szans rozwoju młodzieży, poprzez tworzenie warunków do samodzielności młodych w sferze bytowej, stwarzanie szans dla rozwoju własnej aktywności i przeciwdziałanie marginalizacji młodego pokolenia. W Strategii można znaleźć także **postulat stworzenia kompleksowego systemu zapobiegania przestępczości, demoralizacji młodzieży**⁷⁷.

Innym dokumentem o zasięgu krajowym, który w swych założeniach skupia się na wielopłaszczyznowej sytuacji młodych ludzi jest **Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012**. Według jednego z postulatów państwo w szczególności powinno otoczyć opieką młodzież znajdującą się w grupie ryzyka. **Głównym celem strategii jest wyrównywanie szans rozwoju młodego pokolenia**. Ma on być osiągnięty „wprowadzenie w życie rozwiązań zmierzających do przeciwdziałania marginalizacji młodzieży i jej emigracji zarobkowej, podjęcie działań inspirujących samorząd lokalny do zwiększania świadczeń na rzecz zaspokajania potrzeb młodego pokolenia, w tym nad jej kondycją psychiczną oraz podjęcie zadań z zakresu wychowania, m.in. takich jak:

- kształtowanie osobowości młodego człowieka do odpowiedzialnego podjęcia ról społecznych w dorosłym życiu;
- promocja modelu życia wolnego od uzależnień poprzez konsekwentne upowszechnianie pozytywnych wzorów zachowań i działań młodzieży⁷⁸.

Poniższy schemat przedstawia zbiorcze zestawienie strategicznych dokumentów o charakterze krajowym, których założenia są spójne z założeniami projektu ZIP.

Koherencja założeń projektu Zintegrowane Innowacyjne Programy z strategicznymi dokumentami krajowymi

Drugą grupą dokumentów, o które została oparta analiza integralności założeń projektu ZIP z innymi programami, stanowią strategię i programy o charakterze lokalnym i regionalnym. Wśród nich należy wymienić **Strategię Wojewódzką w zakresie Polityki Społecznej dla Województwa Mazowieckiego na lata**

⁷⁷ *Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013*, Ministerstwo Polityki Społecznej, 2005, s. 21-28.

⁷⁸ *Aktualizacja Strategii Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012*, s. 1-2.

2005-2013, której jednym z celów szczegółowych jest **podnoszenie aktywności społeczno-zawodowej osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (w tym młodzieży), by móc zahamować zwiększające swe rozmiary zjawisko marginalizacji**. Z punktu widzenia strategii ogromne znaczenie przy minimalizowaniu zjawiska wykluczenia społecznego ma podejmowanie kompleksowych i zintegrowanych działań w zakresie rozwiązywania bieżących problemów społecznych. Innym celem uwzględniającym obecną sytuację młodzieży i ich środowiska rodzinnego jest **aktywizowanie środowiska lokalnego w zakresie inicjowania i promowania wspólnotowych i samopomocowych form wspierania rodziny oraz podejmowanie działań na rzecz wspierania rodzin z dziećmi oraz zapobieganiu patologiom w rodzinie**.⁷⁹

Poprawę sytuacji dzieci i młodzieży ma na celu również **Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2016**. Jako że przemoc występująca w środowisku rodzinnym jest czynnikiem w największym stopniu generującym agresywne zachowania wśród najmłodszych, program koncentruje się przede wszystkim na przeciwdziałaniu temu zjawisku w województwie mazowieckim, **promowaniu i kształtowaniu postaw alternatywnych wobec przemocy, podnoszeniu poziomu świadomości społecznej i uwrażliwieniu mieszkańców województwa mazowieckiego na występowanie zjawiska przemocy** czy przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie poprzez realizację programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych na sprawców przemocy⁸⁰. Poniższy schemat prezentuje szczegółowe założenia dokumentów strategicznych o charakterze regionalnym.

Spójność założeń projektu Zintegrowane Innowacyjne Programy z strategicznymi dokumentami regionalnymi Mazowsza

• Rozwój systemu wsparcia środowiskowego dla osób i grup młodzieży zagrożonych społeczną marginalizacją i doprowadzenie do życiowej aktywności i integracji ze środowiskiem. Przeciwdziałanie niedostosowaniu społecznemu, przestępczości i uzależnieniom wśród młodzieży.

Strategia Wojewódzka w zakresie Polityki Społecznej dla Województwa Mazowieckiego na lata 2005-2013

• Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie poprzez identyfikację tego zjawiska, podnoszenie poziomu świadomości społecznej i uwrażliwieniu mieszkańców na występowanie zjawiska przemocy, promowanie i kształtowanie postaw alternatywnych wobec przemocy.

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2016

Na podstawie powyższej analizy założeń strategicznych dokumentów zarówno o charakterze krajowym, jak i regionalnym można stwierdzić, iż założenia zawarte projekcie ZIP są jak najbardziej z nimi KOHERENTNE. Projekt ZIP, tak jak scharakteryzowane programy koncentruje się na minimalizacji czynników ryzyka, które powodują występowanie zjawiska wykluczenia społecznego wśród młodzieży szczególnego ryzyka oraz maksymalizacji czynników chroniących, które ograniczą zjawisko marginalizacji. **Działania podejmowane w ramach wskazanych programów koncentrują się przede wszystkim na udzielaniu kompleksowego i długofalowego wsparcia młodzieży narażonej na ekskluzję społeczną**.

Zgodność celów i założeń świadczy o pełnej spójności projektu Zintegrowane Innowacyjne Programy z dokumentami strategicznymi, co jednocześnie jest uzasadnieniem potrzeby podejmowania tego typu inicjatywy w stosunku do młodzieży trudnej, ponadto stanowi podstawę do dalszej realizacji projektu.

⁷⁹ *Strategia Wojewódzka w zakresie Polityki Społecznej dla Województwa Mazowieckiego na lata 2005-2013*, s. 62-63.

⁸⁰ *Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011-2016*, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2010, s. 59-65.

II. CEL WPROWADZENIA INNOWACJI

Cel wprowadzenia innowacji musi być tożsamy z celem głównym projektu zawartym we wniosku o dofinansowanie projektu, w strategii jednak należy dokładniej opisać:

- *jaki będzie pożądaný stan docelowy po wprowadzeniu innowacji,*
  - *w jaki sposób będzie można zweryfikować, czy cel ten został osiągnięty (skąd będą czerpane dane do weryfikacji, w jaki sposób będzie można dokonać pomiaru, jakie wskaźniki będą stosowane do weryfikacji osiągnięcia celu i jaka ich wartość świadczyć będzie o jego osiągnięciu).*
- W celu umożliwienia weryfikacji zgodności powyższych zapisów z celem głównym wskazanym we wniosku o dofinansowanie, beneficjent wskazuje na wstępie cel projektu określony we wniosku o dofinansowanie.*

- **Cele innowacji**
- **Pożądaný stan docelowy po wprowadzeniu innowacji**
- **Weryfikacja osiągnięcia celów**

Wniosek o dofinansowanie projektu zakłada następujące cele:

CEL OGÓLNY:

- ➔ Wzrost efektywności zapobiegania i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i młodzieży trudnej w województwie mazowieckim w oparciu o opracowany i wdrożony Model Zintegrowanych Innowacyjnych Programów o charakterze wczesnej interwencji ukierunkowujących rozwój zawodowy do września 2014 r.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

- ➔ Cel 1: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży narażonej na ryzykowne zachowania seksualne poprzez opracowanie efektywnego profilaktycznego modelu wczesnej interwencji
- ➔ Cel 2: Wzrost efektywności zapobiegania przemocy i agresji młodzieży szczególnego ryzyka w oparciu o wypracowane nowoczesne formy i metody wsparcia indywidualnego i środowiskowego
- ➔ Cel 3; Zminimalizowanie zagrożenia wykluczeniem młodzieży narażonej na współczesne uzależnienia od multimediów na podstawie efektywnego modelu wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej
- ➔ Cel 4: Wsparcie opracowywania produktu finalnego w oparciu o zapewnienie najwyższej jakości merytorykę, analizy, badania i testowanie
- ➔ Cel 5: Umożliwienie upowszechnienia i mainstreamingu produktu finalnego

Cel wprowadzenia innowacji jest tożsamy z celem projektu zawartym we wniosku o dofinansowanie projektu.

Różnice w stosunku do wniosku:

Zaproponowano konkretne, nowe i bardziej adekwatnie obrazujące stopień osiągnięcia celu wskaźniki w odniesieniu do poszczególnych etapów wdrażania projektu innowacyjnego testującego.

Wartość obecna dla wszystkich wskaźników wynosi: „0” ze względu na specyfikę projektu, celów i wskaźników innowacyjnego charakteru przedsięwzięcia

Częstotliwość pomiaru wszystkich wskaźników: I kwartał 2013 r.; III kwartał 2013 r.; III kwartał 2014 r.

Zakłada się, że poziomie co najmniej 80% uzyskanych rezultatów projekt zostanie uznany przez Wnioskodawcę za zwiększający efektywność zapobiegania i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży trudnej w województwie mazowieckim do końca III kwartału 2014 roku.

Cele innowacji Pożądany stan docelowy po wprowadzeniu innowacji	Wskaźnik oraz wskazanie okresu pomiaru i fazy wdrożenia projektu	Wartość docelowa wskaźnika	Źródło danych do weryfikacji wskaźników
<p>Cel główny:</p> <p>Wzrost efektywności zapobiegania i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i młodzieży trudnej w województwie mazowieckim w oparciu o opracowany i wdrożony Model Zintegrowanych Innowacyjnych Programów o charakterze wczesnej interwencji ukierunkowujących rozwój zawodowy do września 2014 r.</p>	<p>Wskaźniki pomiaru celu głównego (WPCG):</p> <p>WPCG1 (Wskaźnik nr 1 Pomiaru Celu Głównego): Opracowany, przetestowany, walidowany profilaktyczny Model ZIP zawierający: 3 Programy z 11 komponentami zapobiegający i przeciwdziałający wykluczeniu społecznemu młodzieży województwa mazowieckiego - 1 (w I kwartale 2013) [dla fazy testowania]</p> <p>W2PCG: Opracowane, przetestowane, walidowane profilaktyczne 3 Zintegrowane Innowacyjne Programy z 1x3 (33) komp. zapobiegający i przeciwdziałający młodzieży trudnej województwa mazowieckiego - 3 (w I kwartale 2013) [dla fazy testowania]</p> <p>W3PCG: Opracowane, przetestowane, walidowane 3 Komponenty w ramach Zintegrowane Innowacyjnych Programów ukierunkowujące rozwój zawodowy młodzieży trudnej województwa mazowieckiego - 3 (w I kwartale 2013) [dla fazy testowania]</p> <p>W4PCG: Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zakończyły udział w projekcie po testowaniu PF – 200 120K i 80 M (w I kwartale 2013) [dla fazy testowania]</p> <p>W5PCG: Liczba instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność ZIP poprzez stosowanie ich elementów – 30 (w III kwartale 2014) [dla fazy mainstreamingu]</p> <p>W6PCG: Stopień efektywności proponowanych innowacji wobec istniejącej dotychczas praktyki będzie wyrażony poprzez wskaźnik dodatkowy: Co najmniej 100 użytkowników z województwa mazowieckiego stwierdzi w badaniu ewaluacyjnym, że innowacja jest bardziej efektywna w odniesieniu do dotychczasowej praktyki. (w III kwartale 2014) [dla fazy mainstreamingu]</p>	<p>Liczba: 3/11/1</p> <p>Liczba: 3/11/3/33</p> <p>Liczba: 3</p> <p>Liczba: 200/120K /80M</p> <p>Liczba: 30</p> <p>Liczba: 100</p>	<p>Źródło pozyskania danych: (Jako potencjalne spektrum dla wszystkich wskaźników)</p> <p>Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA on going, ex post - RAPORT. Częstotliwość pomiaru: co najmniej dwukrotnie: przed i po lub według wskazań częstotliwości kwartalnej pomiaru wszystkich wskaźników. Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA będzie badać wszystkie rezultaty i wskaźniki stanu docelowego po wprowadzeniu innowacji. Pytanie badawcze: W jakim stopniu rezultaty i jakość działań są osiągnięte? Badania JAKOŚCIOWE lub ILOŚCIOWE. Metoda: wywiady IDI lub FGI i ankiety audytoryjne – badanie trzykrotne w ramach obowiązkowej ewaluacji zewnętrznej. Ewaluacja zgodnie z adekwatnymi kryteriami PTE.</p> <p>Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna testowanego produktu finalnego po zakończeniu testowania, której celem jest pomiar rzeczywistych efektów testowanego produktu i innowacyjności. Metody: IDI i FGI.</p> <p>Dodatkowo: dokumentacja projektowa i powstałe ekspertyzy i analizy Raporty ze szkoleń z modelu. Raporty z obserwacji zespołu testującego. Wyniki badań ewaluacyjnych – analiza dokumentacji szkolnej Sprawozdania merytoryczne (częstkowe i końcowe) partnera i instytucji przeprowadzających testowanie Listy potwierdzające uczestnictwo Lista potwierdzająca odbiór zaświadczenia Autoewaluacja działań testujących ZIP (np. testy przed i po) określone w Programach ZZIP., II., III.</p> <p><i>Ze względu na triangulacyjny charakter sposobu i procesu pozyskania danych i weryfikacji wszystkie wskaźniki będą mierzone lub weryfikowane wybranymi adekwatnymi dla swojej specyfiki metodami określonymi poniżej we wskazanym poniżej spektrum źródeł pozyskania danych oraz metod lub metodami łączonymi.</i> <i>Przedstawiony poniżej wykaz metod w ramach ewaluacji zewnętrznej jest na tyle szeroki, aby można było, wybierając konkretne metody zbadać wskaźniki dookreślając konkretne źródła w fazie operacjonalizacji badania wskaźników lub ewaluacji.</i></p>

<p>Cel szczegółowy 1:</p> <p>Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży narażonej na ryzykowne zachowania seksualne poprzez opracowanie efektywnego profilaktycznego modelu wczesnej interwencji</p>	<p>Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego 1 (WPCS1):</p> <p>W1PCS1 (Wskaźnik nr 1 Pomiaru Celu Szczegółowego): Przetestowany i walidowany profilaktyczny 1 Model ZIP P.I zawierający: 11 komponentów profilaktycznego modelu wczesnej interwencji socjalnej zmniejszający ryzyko zachowań seksualnych młodzieży trudnej województwa mazowieckiego - 1 (w I kwartale 2013) <i>[dla fazy testowania]</i></p> <p>W2PCS1 Liczba instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność P.I. poprzez stosowanie jego wybranych komponentów – 25 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p> <p>W3PCS1 Liczba pracowników instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność P.I. poprzez stosowanie jego wybranych komponentów - 30 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p> <p>W4PCS1 Włączony w główny nurt polityki KOMPLETNY 1 MODEL ZIP P.I - co najmniej 25 instytucji z regionu mazowieckiego zadeklaruje stosowanie wybranych komponentów. (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy mainstreamingu]</i></p>	<p>Liczba: 1/11</p> <p>Liczba: 25</p> <p>Liczba: 30</p> <p>Liczba: 1/25</p>	<p>Źródło pozyskania danych: (Jako potencjalne spektrum dla wszystkich wskaźników)</p> <p>Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA on going, ex post - RAPORT. Częstotliwość pomiaru: co najmniej dwukrotnie: przed i po lub według wskazań częstotliwości kwartalnej pomiaru wszystkich wskaźników. Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA będzie badać wszystkie rezultaty i wskaźniki stanu docelowego po wprowadzeniu innowacji. Pytanie badawcze: W jakim stopniu rezultaty i jakość działań są osiągnięte? Badania JAKOŚCIOWE lub ILOŚCIOWE. Metoda: wywiady IDI lub FGI i ankiety audytoryjne – badanie trzykrotne. Ewaluacja zgodnie z adekwatnymi kryteriami PTE.</p> <p>Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna testowanego produktu finalnego po zakończeniu testowania, której celem jest pomiar rzeczywistych efektów testowanego produktu i innowacyjności. Metody: IDI i FGI.</p> <p>Dodatkowo: dokumentacja projektowa i powstałe ekspertyzy i analizy Raporty ze szkoleń z modelu. Raporty z obserwacji zespołu testującego. Wyniki badań ewaluacyjnych – analiza dokumentacji szkolnej Sprawozdania merytoryczne (częstkowe i końcowe) partnera i instytucji przeprowadzających testowanie Listy potwierdzające uczestnictwo Lista potwierdzająca odbiór zaświadczenia</p> <p>Autoewaluacja działań testujących ZIP (np. testy przed i po) określone w Programach ZZIP., II., III.</p> <p><i>Ze względu na triangulacyjny charakter sposobu i procesu pozyskania danych i weryfikacji wszystkie wskaźniki będą mierzone lub weryfikowane wybranymi adekwatnymi dla swojej specyfiki metodami określonymi poniżej we wskazanym poniżej spektrum źródeł pozyskania danych oraz metod lub metodami łączonymi.</i></p> <p><i>Przedstawiony poniżej wykaz metod w ramach ewaluacji zewnętrznej jest na tyle szeroki, aby można było, wybierając konkretne metody zbadać wskaźniki dookreślając konkretne źródła w fazie operacjonalizacji badania wskaźników lub ewaluacji.</i></p>
--	--	---	--

<p>Cel szczegółowy 2:</p> <p>Wzrost efektywności zapobiegania przemocy i agresji młodzieży szczególnego ryzyka w oparciu o wypracowane nowoczesne formy i metody wsparcia indywidualnego i środowiskowego</p>	<p>Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego 2 (WPCS2):</p> <p>W1PCS2: (Wskaźnik nr 1 Pomiaru Celu Szczegółowego): Przetestowany i walidowany profilaktyczny 1 Model ZIP P.II zawierający: 11 komponentów profilaktycznego modelu wczesnej interwencji socjalnej zapobiegający przemocy i agresji młodzieży trudnej województwa mazowieckiego - 1 (w I kwartale 2013) <i>[dla fazy testowania]</i></p> <p>W2PCS2: Liczba instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność P.II. poprzez stosowanie jego wybranych komponentów – 25 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p> <p>W3PCS2 Liczba pracowników instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność P.II. poprzez stosowanie jego wybranych komponentów - 30 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p> <p>W4PCS2 Włączony w główny nurt polityki KOMPLETNY 1 MODEL ZIP P.II. - co najmniej 25 instytucji z regionu mazowieckiego zadeklaruje stosowanie wybranych komponentów. (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy mainstreamingu]</i></p>	<p>Liczba: 1/11</p> <p>Liczba: 25</p> <p>Liczba: 30</p> <p>Liczba: 1/25</p>	<p>Źródło pozyskania danych: (Jako potencjalne spektrum dla wszystkich wskaźników)</p> <p>Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA on going, ex post - RAPORT. Częstotliwość pomiaru: co najmniej dwukrotnie: przed i po lub według wskazań częstotliwości kwartalnej pomiaru wszystkich wskaźników. Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA będzie badać wszystkie rezultaty i wskaźniki stanu docelowego po wprowadzeniu innowacji. Pytanie badawcze: W jakim stopniu rezultaty i jakość działań są osiągnięte? Badania JAKOŚCIOWE lub ILOŚCIOWE. Metoda: wywiady IDI lub FGI i ankiety audytoryjne – badanie trzykrotne. Ewaluacja zgodnie z adekwatnymi kryteriami PTE.</p> <p>Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna testowanego produktu finalnego po zakończeniu testowania, której celem jest pomiar rzeczywistych efektów testowanego produktu i innowacyjności. Metody: IDI i FGI.</p> <p>Dodatkowo: dokumentacja projektowa i powstałe ekspertyzy i analizy Raporty ze szkoleń z modelu. Raporty z obserwacji zespołu testującego. Wyniki badań ewaluacyjnych – analiza dokumentacji szkolnej Sprawozdania merytoryczne (częstkowe i końcowe) partnera i instytucji przeprowadzających testowanie Listy potwierdzające uczestnictwo</p> <p>Lista potwierdzająca odbiór zaświadczenia Autoewaluacja działań testujących ZIP (np. testy przed i po) określone w Programach ZZIP., II., III.</p> <p><i>Ze względu na triangulacyjny charakter sposobu i procesu pozyskania danych i weryfikacji wszystkie wskaźniki będą mierzone lub weryfikowane wybranymi adekwatnymi dla swojej specyfiki metodami określonymi poniżej we wskazanym poniżej spektrum źródeł pozyskania danych oraz metod lub metodami łączonymi.</i> <i>Przedstawiony poniżej wykaz metod w ramach ewaluacji zewnętrznej jest na tyle szeroki, aby można było, wybierając konkretne metody zbadać wskaźniki dookreślając konkretne źródła w fazie operacjonalizacji badania wskaźników lub ewaluacji.</i></p>
---	--	---	---

<p>Cel szczegółowy 3</p> <p>Zminimalizowanie zagrożenia wykluczeniem młodzieży narażonej na współczesne uzależnienia od multimedii na podstawie efektywnego modelu wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej</p>	<p>Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego 3 (WPCS3):</p> <p>W1PCS3: (Wskaźnik nr 1 Pomiaru Celu Szczegółowego3): Przetestowany i walidowany profilaktyczny 1 Model ZIP P.III zawierający: 11 komponentów profilaktycznego modelu wczesnej interwencji socjalnej zapobiegający uzależnieniu od multimedii młodzieży trudnej województwa mazowieckiego - 1 (w I kwartale 2013) <i>[dla fazy testowania]</i></p> <p>W2PCS3: Liczba instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność P.III. poprzez stosowanie jego wybranych komponentów – 25 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p> <p>W3PCS3: Liczba pracowników instytucji z Mazowsza, które uznały użyteczność P.III. poprzez stosowanie jego wybranych komponentów - 30 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p> <p>W4PCS3: Włączony w główny nurt polityki KOMPLETNY 1 MODEL ZIP P.III. - co najmniej 25 instytucji z regionu mazowieckiego zadeklaruje stosowanie wybranych komponentów. (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy mainstreamingu]</i></p>	<p>Liczba: 1/11</p> <p>Liczba: 25</p> <p>Liczba: 30</p> <p>Liczba: 1/25</p>	<p>Źródło pozyskania danych: (Jako potencjalne spektrum dla wszystkich wskaźników)</p> <p>Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA on going, ex post - RAPORT. Częstotliwość pomiaru: co najmniej dwukrotnie: przed i po lub według wskazań częstotliwości kwartalnej pomiaru wszystkich wskaźników. Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA będzie badać wszystkie rezultaty i wskaźniki stanu docelowego po wprowadzeniu innowacji. Pytanie badawcze: W jakim stopniu rezultaty i jakość działań są osiągnięte? Badania JAKOŚCIOWE lub ILOŚCIOWE. Metoda: wywiady IDI lub FGI i ankiety audytoryjne – badanie trzykrotne. Ewaluacja zgodnie z adekwatnymi kryteriami PTE.</p> <p>Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna testowanego produktu finalnego po zakończeniu testowania, której celem jest pomiar rzeczywistych efektów testowanego produktu i innowacyjności. Metody: IDI i FGI.</p> <p>Dodatkowo: dokumentacja projektowa i powstałe ekspertyzy i analizy Raporty ze szkoleń z modelu. Raporty z obserwacji zespołu testującego. Wyniki badań ewaluacyjnych – analiza dokumentacji szkolnej Sprawozdania merytoryczne (częstkowe i końcowe) partnera i instytucji przeprowadzających testowanie Listy potwierdzające uczestnictwo</p> <p>Lista potwierdzająca odbiór zaświadczenia Autoewaluacja działań testujących ZIP (np. testy przed i po) określone w Programach ZZIP., II., III.</p> <p><i>Ze względu na triangulacyjny charakter sposobu i procesu pozyskania danych i weryfikacji wszystkie wskaźniki będą mierzone lub weryfikowane wybranymi adekwatnymi dla swojej specyfiki metodami określonymi poniżej we wskazanym poniżej spektrum źródeł pozyskania danych oraz metod lub metodami łączonymi.</i></p> <p><i>Przedstawiony poniżej wykaz metod w ramach ewaluacji zewnętrznej jest na tyle szeroki, aby można było, wybierając konkretne metody zbadać wskaźniki dookreślając konkretne źródła w fazie operacjonalizacji badania wskaźników lub ewaluacji.</i></p>
---	---	---	--

<p>Cel szczegółowy 4:</p> <p>Wsparcie opracowywania produktu finalnego w oparciu o zapewnienie najwyższej jakości merytorykę, analizy, badania i testowanie</p>	<p>Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego 4 (WPCS4):</p> <p>W1PCS4: (Wskaźnik nr 1 Pomiaru Celu Szczegółowego 4): Opracowany, przetestowany, walidowany profilaktyczny 1 Model ZIP zawierający: 3 Programy z 11 komponentami zapobiegający i przeciwdziałający wykluczeniu społecznemu młodzieży trudnej województwa mazowieckiego (w I kwartale 2013) <i>[dla fazy testowania]</i></p> <p>W2PCS4: (Wskaźnik nr 2 Pomiaru Celu Szczegółowego 4): Opracowany, przetestowany, walidowany profilaktyczny 1 Model ZIP zawierający: 3 Programy z 11 komponentami zapobiegający i przeciwdziałający wykluczeniu społecznemu młodzieży trudnej województwa mazowieckiego - 33 komponenty (w I kwartale 2013) <i>[dla fazy testowania]</i></p>	<p>Liczba: 1/3/11</p> <p>Liczba: 3/11/33</p>	<p>Źródło pozyskania danych: (Jako potencjalne spektrum dla wszystkich wskaźników)</p> <p>Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA on going, ex post - RAPORT. Częstotliwość pomiaru: co najmniej dwukrotnie: przed i po lub według wskazań częstotliwości kwartalnej pomiaru wszystkich wskaźników. Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA będzie badać wszystkie rezultaty i wskaźniki stanu docelowego po wprowadzeniu innowacji. Pytanie badawcze: W jakim stopniu rezultaty i jakość działań są osiągnięte? Badania JAKOŚCIOWE lub ILOŚCIOWE. Metoda: wywiady IDI lub FGI i ankiety audytoryjne – badanie trzykrotne. Ewaluacja zgodnie z adekwatnymi kryteriami PTE.</p> <p>Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna testowanego produktu finalnego po zakończeniu testowania, której celem jest pomiar rzeczywistych efektów testowanego produktu i innowacyjności. Metody: IDI i FGI.</p> <p>Dodatkowo: dokumentacja projektowa i powstałe ekspertyzy i analizy Raporty ze szkoleń z modelu. Raporty z obserwacji zespołu testującego. Wyniki badań ewaluacyjnych – analiza dokumentacji szkolnej Sprawozdania merytoryczne (częstkowe i końcowe) partnera i instytucji przeprowadzających testowanie Listy potwierdzające uczestnictwo</p> <p>Lista potwierdzająca odbiór zaświadczenia Autoewaluacja działań testujących ZIP (np. testy przed i po) określone w Programach ZZIP., II., III.</p> <p><i>Ze względu na triangulacyjny charakter sposobu i procesu pozyskania danych i weryfikacji wszystkie wskaźniki będą mierzone lub weryfikowane wybranymi adekwatnymi dla swojej specyfiki metodami określonymi poniżej we wskazanym poniżej spektrum źródeł pozyskania danych oraz metod lub metodami łączonymi.</i></p> <p><i>Przedstawiony poniżej wykaz metod w ramach ewaluacji zewnętrznej jest na tyle szeroki, aby można było, wybierając konkretne metody zbadać wskaźniki dookreślając konkretne źródła w fazie operacjonalizacji badania wskaźników lub ewaluacji.</i></p>
---	---	--	--

<p>Cel szczegółowy 5:</p> <p>Umożliwienie upowszechnienia i mainstreamingu produktu finalnego</p>	<p>W1PCS5: (Wskaźnik nr 1 Pomiaru Celu Szczegółowego 5): Liczba instytucji z województwa mazowieckiego, które wykazują znajomość modelu ZIP w lipcu 2014 – 30 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p>	Liczba: 30	<p>Źródło pozyskania danych: (Jako potencjalne spektrum dla wszystkich wskaźników)</p> <p>Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA on going, ex post - RAPORT. Częstotliwość pomiaru: co najmniej dwukrotnie: przed i po lub według wskazań częstotliwości kwartalnej pomiaru wszystkich wskaźników. Kompleksowa ewaluacja ZEWNĘTRZNA będzie badać wszystkie rezultaty i wskaźniki stanu docelowego po wprowadzeniu innowacji. Pytanie badawcze: W jakim stopniu rezultaty i jakość działań są osiągnięte? Badania JAKOŚCIOWE lub ILOŚCIOWE. Metoda: wywiady IDI lub FGI i ankiety audytoryjne – badanie trzykrotne w ramach obowiązkowej ewaluacji zewnętrznej. Ewaluacja zgodnie z adekwatnymi kryteriami PTE.</p> <p>Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna testowanego produktu finalnego po zakończeniu testowania, której celem jest pomiar rzeczywistych efektów testowanego produktu i innowacyjności. Metody: IDI i FGI.</p> <p>Dodatkowo: dokumentacja projektowa i powstałe ekspertyzy i analizy Raporty ze szkoleń z modelu. Raporty z obserwacji zespołu testującego. Wyniki badań ewaluacyjnych – analiza dokumentacji szkolnej Sprawozdania merytoryczne (częstkowe i końcowe) partnera i instytucji przeprowadzających testowanie Listy potwierdzające uczestnictwo Lista potwierdzająca odbiór zaświadczenia Autoewaluacja działań testujących ZIP (np. testy przed i po) określone w Programach ZZIP., II., III.</p> <p><i>Ze względu na triangulacyjny charakter sposobu i procesu pozyskania danych i weryfikacji wszystkie wskaźniki będą mierzone lub weryfikowane wybranymi adekwatnymi dla swojej specyfiki metodami określonymi poniżej we wskazanym poniżej spektrum źródeł pozyskania danych oraz metod lub metodami łączonymi.</i></p> <p><i>Przedstawiony poniżej wykaz metod w ramach ewaluacji wewnętrznej jest na tyle szeroki, aby można było, wybierając konkretne metody zbadać wskaźniki dookreślając konkretne źródła w fazie operacjonalizacji badania wskaźników lub ewaluacji.</i></p>
	<p>W2PCS5: Liczba przedstawicieli instytucji z województwa mazowieckiego, którzy zostaną przeszkoleni i nabędą kompetencje w zakresie nowych programów w zakresie upowszechniania i włączania (100) (w IV kwartale 2013) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p>	Liczba: 100	
	<p>W3PCS5: Liczba instytucji województwa mazowieckiego, które zdobędą bezpośrednio wiedzę o metodyce wdrażania ZIP (100) (w IV kwartale 2013) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p>	Liczba: 100	
	<p>W4PCS5: Liczba przedstawicieli instytucji województwa mazowieckiego, którzy zostaną przeszkoleni i nabędą kompetencje w zakresie nowych programów w zakresie upowszechniania i włączania (100) (w IV kwartale 2013) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p>	Liczba: 100	
	<p>W5PCS5: Liczba instytucji województwa mazowieckiego, które zdobędą bezpośrednio wiedzę o metodyce wdrażania ZIP (100) (w IV kwartale 2013) <i>[dla fazy upowszechniania]</i></p>	Liczba: 100	
	<p>W64PCS5: Liczba instytucji z województwa mazowieckiego, które deklarują stosowanie wybranych komponentów modelu ZIP w lipcu 2014 - 100 (w III kwartale 2014) <i>[dla fazy mainstreamingu]</i></p>	Liczba: 100	
	<p>W7PCS5: Liczba instytucji województwa mazowieckiego, które zadeklarują włączenie w postaci implementacji do strategii rozwiązywania problemów społecznych lub innych strategii do własnej polityki społecznej wybranych komponentów modelu ZIP w IV kwartale 2013 (w IV kwartale 2013) <i>[dla fazy mainstreamingu]</i></p>	Liczba: 10	

III. OPIS INNOWACJI, W TYM PRODUKTU FINALNEGO

W tej części strategii powinien się znaleźć opis innowacji, uwzględniający następujące elementy:

- na czym polega innowacja,
- komu służy, kto będzie mógł ją wykorzystywać w przyszłości (grupy docelowe),
- jakie warunki muszą być spełnione, by innowacja działała właściwie,
- jakie efekty może przynieść jej zastosowanie,
- jakie elementy obejmować będzie innowacja (co będzie się na nią składać, co będzie stanowiło produkt finalny), pamiętając że produkt finalny to tylko element innowacji, jej narzędzie.

Innowacją jest sposób rozwiązania problemu, który dotychczas nie był rozwiązywany, a produkt finalny jest jedynie instrumentem służącym stosowaniu tej innowacji.

W tej części szczególnie istotne jest określenie w sposób szczegółowy warunków, jakie muszą być spełnione, by innowacja działała właściwie, tj. m.in. warunków w zakresie przygotowania użytkowników, zaangażowania innych instytucji, technicznym (np. odpowiedniego wyposażenia), prawnym. W tym kontekście istotne jest również wskazanie szacowanego kosztu i czasu wdrożenia wypracowywanego produktu.

Opis innowacji może różnić się od opisu zawartego we wniosku o dofinansowanie projektu na tyle, na ile wynika to z przeprowadzonych badań oraz ze zrealizowanych już prac nad wstępną wersją produktu finalnego, a także z konsultacji z grupami docelowymi, przy czym niezbędne jest wskazanie i uzasadnienie różnic.

NA CZYM POLEGA INNOWACJA? ELEMENTY I EFEKTY INNOWACYJNOŚCI.

INNOWACYJNOŚĆ i potrzeba zmiany podejścia przejawia się w trzech WYMIARACH:

• Wymiar formy wsparcia

- uwzględnienie dyskryminacji wielokrotnej - główną innowacją jest to, że nowy model uwzględnia wiele przyczyn wykluczenia – dotychczas np. jeden czynnik ryzyka determinował cały system wsparcia bez uwzględnienia pozostałych przyczyn wykluczenia, co powoduje, że wczesna interwencja socjalna była nieefektywna w jednym zakresie, ponieważ najczęściej występowały inne dysfunkcje;
- połączenie profilaktycznego, diagnostycznego charakteru wsparcia (dotychczas funkcjonowały oddzielnie)
- kompleksowość modelu (K1-K11) - pierwsze tak kompleksowe (oparte o proces) programowanie modelu – niespotykane dotąd komponenty – jest to pełna strategia wdrożeniowa;
- wyabstrahowanie modelu od ustaw i systemu - „wyjście” poza systemy i instytucje i jednocześnie możliwość wdrożenia komponentów przez każdą instytucję;
- podejście interdyscyplinarne - wiedza i metodyka: pedagogiczna, socjologiczna, psychiatryczna, psychologiczna, resocjalizacyjna - oparcie na profesjonalnej wiedzy;
- podejście integralne zamiast jednoaspektowego - zwiększenie efektywności poprzez ZINTEGROWANE podejście [Obecne działania mają charakter jednoaspektowy, niekompleksowe, skierowane do jednej kategorii M, doraźne, powierzchowne]
- pro aktywność programów integralnych - ZIP są proaktywne (wyrzedzają dysfunkcje), a obecne podejście jest reaktywne (zbyt późne działania)

- innowacyjność w aspekcie form wsparcia w ZIP I przejawia się w obraniu strategii pozwalających młodzieży na wgląd we własne zasoby oraz ich wzmacnianie i modelujących wybory „zachowań seksualnych na właściwym etapie życia” oraz alternatywnych do zachowań ryzykownych działań konstruktywnych. Metody użyte w ZIP mają charakter aktywizujący, by uczestnicy doświadczali samodzielnego dochodzenia do przekonań i treści w temacie ZIP I poprzez udział w warsztatach psychologicznych, dramach, dyskusjach, oglądaniu spektakli i filmów będących kanwą do wymiany poglądów, samodzielnym tworzeniu ekspresji swoich poglądów poprzez fotografię, film, literaturę, plastykę, dramat, muzykę itd. Szczegółowa diagnoza zasobów M i jej potrzeb, które zaspakajają zachowania zagrażające, pozwoli zrealizować je na innej drodze. ZIP I jako program innowacyjny do strategii WIS włącza strategię alternatyw (czyli wysoko ocenianą pod względem skuteczności strategię wskazywania i tworzenia możliwości alternatywnego realizowania potrzeb).
- ZIP I innowacyjnie wprowadza warsztaty dla rodziców na ten właśnie temat, wcześniej przygotowując do ich przeprowadzenia użytkowników. Ich celem jest wzrost zasobów w obszarze kompetencji osobistych i społecznych, które pozwolą rodzicom na aktywną rozmowę, życzliwe słuchanie i adekwatne wymagania w sferze relacji emocjonalnych i zachowań seksualnych swoich dzieci pomagając im dostrzec integralność tych relacji i uniknąć rozszczępienia doświadczeń z tych sfer. Rodzice, mogą wzmocnić swoje zasoby wpływające na kompetencje podmiotowe i społeczne poprzez wzrost umiejętności komunikacyjnych, rozwiązywania konfliktów, podejmowania decyzji i wymagań.
- przyjęcie zasady treningu rówieśniczego w działaniach kierowanych do młodzieży znacznie podwyższa efektywność profilaktyki a również ma cechy innowacyjności, gdyż dotychczasowa praktyka wskazuje, iż źródłem informacji w tego typu profilaktyce są dorośli, podczas gdy taki przekaz jest dla młodzieży mało wiarygodny i preferują wymianę poglądów z rówieśnikami.
- kreowanie elastycznej oferty ZIP2 dostosowanej do zainteresowań beneficjentów, co w dużym stopniu gwarantuje angażowanie się w realizację programów profilaktycznych, a tym samym wzmacnianie czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym z powodu zachowań agresywnych.
- wykorzystywanie w działaniach ZIP2 mechanizmu modelowania społecznego (modelowanie konstruktywnych zachowań przez rówieśników). Wykorzystanie tego mechanizmu stanowi gwarancję dużej skuteczności uczenia się zachowań stanowiących alternatywę w stosunku do preferowania różnych form agresji.
- wykorzystywanie w działaniach ZIP2 mechanizmu uczenia się poprzez wzmacnianie poczucia własnej skuteczności. Wykorzystanie tego mechanizmu również stanowi ważną gwarancję dużej skuteczności uczenia się konstruktywnych zachowań.
- uczenie się konstruktywnych zachowań – poprzez modelowanie społeczne i odczuwanie samoskuteczności – w naturalnych warunkach. Wykorzystanie naturalnych warunków również większa prawdopodobieństwo wzmacniania czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym z powodu uzależnienia.
- tworzenie zadaniowego środowiska rówieśników, w ramach którego osoby agresywne będą mogły podjąć działania ukierunkowane na zmianę destrukcyjnych zachowań. Zaangażowanie w zadaniowe środowisko rówieśnicze powinno doprowadzić do:
  - redukcji zachowań agresywnych o charakterze reaktywnym, wrogim, instrumentalnym
  - redukcji destrukcyjnych sposobów radzenia sobie z problemami – m. in. działań instynktownych, unikowych, antyspołecznych
  - wzmocnienia konstruktywnych sposobów radzenia sobie z problemami o charakterze wspólnotowym – głównie działań kooperacyjnych i poszukiwaniu społecznego wsparcia
  - wzmocnienia konstruktywnych sposobów radzenia sobie z problemami o charakterze indywidualnym – przede wszystkim działań asertywnych i działań przemyślanych
  - zwiększania zysków w zasobach podmiotowych, stanu i energetycznych
  - redukcji strat w zasobach podmiotowych, stanu i energetycznych.

• Wymiar problemu

- skierowanie wczesnej interwencji do osób dotkniętych "nowymi" problemami cywilizacyjnymi („update”);
- uwzględnienie wielowymiarowości przyczyn i obszarów zagrożenia jednostki – inter instytucjonalne podejście;
- skierowaniu WIS do osób dotkniętych „nowymi” problemami
- uwzględnienie najważniejszych przyczyn wykluczenia i wielowymiarowości przyczyn i obszarów zagrożenia jednostki – interinstytucjonalne podejście.
- redukcja ryzyka zachowań autodestrukcyjnych powodujących wykluczenie społeczne na takim etapie, gdy efekty podejmowanych działań odznaczają się znacznie większą efektywnością niż skuteczność działań np. terapeutycznych. Przedstawiona prawidłowość wynika z tego, że zdolność uczenia się nowych zachowań (konstruktywnego postępowania) jest znacznie większa u osób, do których skierowane są strategie profilaktyki selektywnej.
- innowacyjność w analizowanym aspekcie polega na redukowaniu ryzyka zachowań agresywnych na etapie wczesnej interwencji socjalnej, tzn. wtedy, gdy efekty podejmowanych działań odznaczają się znacznie większą efektywnością niż skuteczność działań resocjalizacyjnych – przede wszystkim wobec młodzieży, która weszła w konflikt z prawem karnym ze względu na skutki preferowanych zachowań agresywnych. Przedstawiona prawidłowość wynika z tego, że zdolność uczenia się konstruktywnego postępowania jest znacznie większa u osób, do których skierowane są strategie profilaktyki selektywnej niż u osób, w stosunku do których są stosowane instytucjonalne formy resocjalizacji.
- innowacyjność ZIP I w wymiarze podejścia do problemu polega przede wszystkim na posadowieniu programu profilaktycznego na wzmacnianiu zasobów uczestników, a nie, jak to ma miejsce najczęściej, na osłabianiu deficytów. Jednocześnie program, który zbudowano na strategii WIS realizuje, wskazywaną, w literaturze tematu (np. Szymańska, 2000) jako bardzo efektywną, strategię alternatyw (wskazywanie i tworzenie możliwości alternatywnego realizowania potrzeb).
- **innowacyjność, w wymiarze problemu, polega na zastąpieniu dotychczasowych koncepcji wsparcia społecznego młodzieży bazujących na dostrzeganiu ich braków i błędów - koncepcją, która wymaga koncentracji na zasobach jednostki – podejście pozytywne.**

• Wymiar grupy docelowej

- uwzględnienie młodzieży zarówno z miasta jak i z terenów wiejskich Mazowsza i objęcie projektem młodzieży przejawiającej zachowania autodestrukcyjne z wielu przyczyn wykluczenia w jednym integralnym poziomie;
- uwzględnienie specyfiki młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych w modelu wczesnej interwencji (dotychczas wczesna interwencja – zresztą mało skuteczna – kończyła się w gimnazjum)
- uwzględnienie młodzieży patologicznej oraz młodzieży z innych środowisk w tym z „normalnych rodzin”.
- innowacyjność ZIP I w aspekcie odbiorców programu dotyczy szczególnie faktu jego skierowania do licznych grup M z różnych środowisk WM. Innowacyjność dotyczy też włączenia do programu rodziców, oraz działań diagnostycznych i szkoleniowych dla użytkowników
- ZIP I choć kierowany do bardzo dużej grupy odbiorców dzięki przyjęciu strategii WIS i zasady pracy w małych grupach jest bardzo zindywidualizowany. Wstępna diagnoza pozwala dobrać metody adekwatnie do zasobów i potrzeb uczestników.
- stworzenie kompleksowego programu profilaktyki ryzykownych zachowań seksualnych jest działaniem innowacyjnym również dlatego, iż istniejące dotąd kierowane są do małych grup o bardzo niewielkim zasięgu lub mają charakter strategii informacyjnej, która choć ma wielu odbiorców jest bardzo mało skuteczna co potwierdzają badania (tamże).
- redukcja ryzyka wystąpienia zachowań agresywnych u młodzieży 15-19 lat zanim dojdzie do wystąpienia negatywnych skutków tego zjawiska. ZIP2 stanowi rodzaj wczesnej interwencji socjalnej skierowanej do młodzieży, u której występuje podwyższone ryzyko zachowań agresywnych o charakterze agresji reaktywnej, agresji wrogiej i agresji instrumentalnej ze względu na niski poziom zasobów ochraniających przed tego rodzaju postępowaniem. Wczesna interwencja socjalna w ramach ZIP2 gwarantuje znacznie większą skuteczność niż strategie o charakterze terapeutycznym i/lub resocjalizacyjnym, które są skierowane do grupy klinicznej i/lub do grupy zdemoralizowanej.
- innowacyjność polega także na możliwości trafnego doboru odbiorców ZIP2 (młodzieży 15-19 lat zagrożonej uzależnieniem z powodu przejawiania zachowań agresywnych). Trafność doboru wynika z możliwości zastosowania dwóch metod selekcyjnych:
  - *Kwestionariusza Strategii Zaradczych*, który umożliwia badanie częstotliwości występowania agresji;
  - *Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów*, dzięki któremu można ocenić rodzaj dystrybucji zasobów, który doprowadza do zachowań agresywnych

Innowacją jest:

1. Przyjęcie w ZIP założenia, że wzmacnianie zasobów psychospołecznych przyczyni się do zmniejszenia ryzyka wykluczenia społecznego młodzieży z powodu zachowań autodestrukcyjnych.
2. Wyodrębnienie na podstawie analiz empirycznych kategorii zasobów psychospołecznych, które spełniają funkcję czynników ochraniających przed wykluczeniem.
3. Wzmacnianie u młodzieży zagrożonej wykluczeniem w ramach realizacji ZIP czynników ochraniających.
4. Przyjęcie w ZIP założenia, że wzmacnianie zasobów psychospołecznych przyczyni się do zmniejszenia ryzyka wykluczenia społecznego młodzieży z powodu podejmowania zachowań aspołecznych.
5. Wyodrębnienie na podstawie analiz empirycznych kategorii zasobów psychospołecznych, które spełniają funkcję czynników ochraniających przed wykluczeniem społecznym i zawodowym.
6. Wzmacnianie u młodzieży niedostosowanej w ramach realizacji ZIP czynników ochraniających przed podejmowaniem zachowań dysfunkcyjnych.
7. W ramach ZIP działania będą obejmowały zakres **profilaktyki selektywnej** (adresowanie działań do młodzieży, która w stopniu wyższym niż przeciętny jest narażona na rozwój problemów związanych z wykluczeniem społecznym z powodu preferowania seksualnych zachowań ryzykownych, stosowania agresji i/lub uzależnienia od multimediiów). Ideą przewodnią profilaktyki selektywnej jest podejmowanie wczesnej interwencji – krótkiej, ale jednocześnie trafnej i możliwie dobrowolnie przyjmowanej oferty, skierowanej do młodych osób (14–21 lat), które z powodu przejawiania różnych zachowań dewiacyjnych – m.in. ryzykownych zachowań seksualnych, zachowań agresywnych, uzależnienia od multimediiów – są w większym stopniu narażone na ryzyko wykluczenia społecznego.

Do walorów stosowania profilaktyki selektywnej w programach wczesnej interwencji należy zaliczyć przede wszystkim:

- ✓ **Proaktywność** – podejmowanie działań zanim pojawią się zaburzenia w funkcjonowaniu jednostki na poziomie somatycznym, psychicznym i/lub społecznym. Reaktywny charakter mają działania terapeutyczne, które powinny być podejmowane w stosunku do osób, u których zaznacza się syndrom marginalizacji społecznej.
  - ✓ **Różnorodność inicjowanych działań** – zadania podejmowane w ramach wczesnej interwencji socjalnej powinny obejmować różne sfery funkcjonowania młodego człowieka, czyli wzmacniać jego potencjał przystosowawczy o charakterze fizycznym, psychicznym, społecznym i duchowym.
  - ✓ Podkreślanie osobistej odpowiedzialności adresatów programu – młodzieży zagrożonej wykluczeniem – za własne zdrowie i rozwój osobisty. Wśród aktualnie rozpowszechnionych koncepcji podkreśla się fakt, że człowiek może spójnie i skutecznie zarządzać własnym życiem. W tym względzie bardzo ważną rolę odgrywa integracja trzech procesów psychologicznych: selekcji- optymalizacji- wynagrodzenia (*selection – optimization – compensation*).
  - ✓ **Oddziaływania jednostka-środowisko** – konstruktywne zachowania człowieka wynikają zarówno z wpływów czynników indywidualnych, jak również z oddziaływań środowiskowych. Dlatego w profilaktyce selektywnej podkreśla się wzmacnianie zarówno kapitału jednostkowego, jak również zasobów środowiskowych. Wielowymiarowość działań zakłada zaangażowanie w działania interwencyjne zróżnicowanych podmiotów – m. in. profesjonalistów, członków rodziny, rówieśników, nauczycieli.
  - ✓ **Niskie koszty działania** – zaletą działań selektywnych są również niższe koszty działania w stosunku do terapii, rehabilitacji i/lub resocjalizacji osób zmarginalizowanych społecznie.
8. Na innowacyjność wstępnej wersji produktu składają się następujące czynniki:
    - program oparty jest na bazowaniu na zasobach M a nie na jej deficytach co często jest podstawą dotychczasowych profilaktyk - zasoby diagnozowane zostały w badaniach wstępnych na reprezentatywnej próbie M z WM
    - program jest aktywizujący, wyzwala kreatywność i wzmacnia zasoby – wszystkie narzędzia mają walor aktywizujący dla uczestników
    - program oparty jest na treningu rówieśniczym, który jest najskuteczniejszą formą oddziaływania, dorośli użytkownicy mają rolę diagnostyczną, doradczą, ukierunkowującą, wspierającą i superwizyjną
    - program realizowany jest w małych grupach co zapewnia aktywizację wszystkich uczestników – zgodnie z zasadami pracy w grupie pozwalającymi efektywnie wykorzystać dynamikę grupy i proces grupowy oraz zapewnić zindywidualizowane relacje grupy liczą do 15 osób
    - program uwzględnia różnorodne środowiska WM odwołując się do zasobów wielkomiejskich, średnich i małych miast oraz wsi – wersje programu są zróżnicowane
    - grupy skupiają M o różnych poziomach i rodzajach zasobów – w jednej grupie działają osoby nisko i wysoko zasobowe
    - metody i narzędzia są bardzo zróżnicowane, dzięki czemu adekwatne do różnorodnych zasobów M – wykorzystywane są zdolności i upodobania uczestników dla prowadzenia procesu wzbogacania zasobów i polepszania ich dystrybucji
    - program kierowany jest do M jednak uwzględnia także ścieżkę dla użytkowników oraz dla rodziców

- szkolenia dla użytkowników poprzedziły badania określające zasoby tej grupy i na nich zbudowano projekt szkoleń – badania fokusowe wskazują na zasoby bazowe grupy i na te które wymagają wzmocnienia
  - szkolenia dla użytkowników i rodziców mają charakter aktywizujący, odwołujący się do ich zasobów własnych – metody oparte są na odwołaniu do autopsji uczestników i stwarzają możliwość interioryzacji doświadczeń
  - program wspomaga adaptację zawodową M poprzez zapobieganie ryzykownym zachowaniom seksualnym prowadzącym do WS oraz poprzez wzmacnianie zasobów sprzyjających adaptacji zawodowej – wzrost zasobów i usprawnienie ich dystrybucji oraz brak ryzykownych zachowań sprzyja ukończeniu edukacji, uzyskaniu odpowiednich kwalifikacji i adaptacji zawodowej co przekłada się na efektywne funkcjonowanie na rynku pracy.
  - testowanie programu wstępnego i jego ewaluacja pozwoli na optymalizację PF – M kwalifikowana do udziału w testowaniu ZIP I będzie badana w obszarze zasobów, potrzeb i poziomu zachowań ryzykownych. Po zakończonym programie badanie zostanie powtórzone jednocześnie M będzie oceniać program w różnych aspektach, by usunąć ew. nieprawidłowości w PF.
  - Potrzebę opracowania innowacyjnego programu profilaktyki potwierdzają zarówno dane dotyczące wzrostu ilości i pojawiania się nowych form ryzykownych zachowań seksualnych jak i obniżenie wieku przejawiania takich zachowań. Istotny jest wpływ tych zachowań na niską adaptacyjność na rynku pracy, wywołany zarówno zakłóceniami w sferze kształcenia, jak społecznej i rozwoju osobistego M. Te zjawiska prowadzą M do WS.
9. Ponadto innowacyjność przejawia się w:
- Tworzeniu zadaniowego środowiska rówieśników, w ramach którego osoby zagrożone wykluczeniem będą mogły podjąć działania ukierunkowane na realizację celów społecznych. Zaangażowanie w zadaniowe środowisko rówieśnicze powinno doprowadzić do wzmocnienia podmiotowych czynników ochraniających młodzież przed zachowaniami autodestrukcyjnymi.
  - Kreowaniu elastycznej oferty ZIP dostosowanej do zainteresowań odbiorców, co w dużym stopniu gwarantuje zaangażowanie się w realizację celów społecznych, a tym samym wzmacnianie czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym z powodu uzależnienia.
  - Wykorzystaniu w działaniach ZIP mechanizmu modelowania społecznego (modelowanie konstruktywnych zachowań przez rówieśników). Wykorzystanie tego mechanizmu stanowi gwarancję dużej skuteczności uczenia się zachowań stanowiących alternatywę w stosunku do zachowań ryzykownych.
  - Wykorzystaniu w działaniach ZIP mechanizmu uczenia się poprzez wzmacnianie poczucia własnej skuteczności. Wykorzystanie tego mechanizmu również stanowi ważną gwarancję dużej skuteczności uczenia się konstruktywnych zachowań. Uczenie się konstruktywnych zachowań – poprzez modelowanie społeczne i odczuwanie samo skuteczności – w naturalnych warunkach. Wykorzystanie naturalnych warunków również większa prawdopodobieństwo wzmacniania czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym.
  - Tworzeniu zadaniowego środowiska wychowawczego, w ramach którego osoby zagrożone niedostosowaniem społecznym otrzymają szansę innego spojrzenia na siebie i swoje problemy. Zadaniowość środowiska polega na czterech ścieżkach, które odbiorcy programu mogą wybrać: praca indywidualna z osobą pomagającą, trening umiejętności społecznych, doskonalenie zawodowe i wolontariat.
  - Uczenie się konstruktywnych zachowań – poprzez modelowanie społeczne i odczuwanie samo skuteczności – w naturalnych warunkach. Wykorzystanie naturalnych warunków również większa prawdopodobieństwo wzmacniania czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym z powodu niedostosowania społecznego.

Elementy dodatkowe innowacyjności. Aby przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu we wczesnych stadiach ryzyka młodzieży, że może być wykluczona, to duże wyzwanie rozpoznawcze i praktyczne. Dlatego też innowacyjność jest konieczna w strategii postępowania i dotyczy różnych aspektów założeń teoretycznych, metodologii badań i postępowania interwencyjnego. Jak samo słowo mówi, chodzi o nowe elementy teoretycznej wizji, nowej sprawdzonej wiedzy i metodologii w porównaniu do dotychczas stosowanych w tej problematyce.

W całym projekcie nowatorskie jest spojrzenie i traktowanie beneficjentów nie jako otrzymujących/biorących oferowaną pomoc/opiekę z zewnętrznych źródeł tj. pomoc społeczna, organizacje charytatywne ale jako podmiot, aktywny „aktor” działań, który aktywizuje potencjalne zasoby osobiste aby chronić się przed wykluczeniem. Innym słowy – określa w sobie predyspozycje, mocne strony, które po wzmocnieniu za pomocą działań przewidzianych w modelu będą „instrumentami” radzenia sobie z trudnościami, z rozwiązywaniem konfliktów życiowych oraz środkami do konstruowania własnej przyszłości. Przełożenie akcentu odnośnie do pracy i odpowiedzialności z instytucji pomocowych na zagrożonych wykluczeniem społecznym jest pewnym przełomem w strategiach prewencyjnych młodzieży.

Drugim aspektem innowacyjności jest zindywidualizowane podejście do zagrożonych wykluczeniem społecznym ze zróżnicowaniem na młodzież z normalnych szkół i młodzież z zakładów opiekuńczych. W tym drugim przypadku chodzi głównie o odbudowanie stłumionych, nigdy nie kształtowanych zasobów osobistych, co wynika z badań empirycznych w ramach tego projektu. Kolejnym aspektem innowacyjności jest zadaniowa forma pracy z beneficjentami przez nadawanie im określonej roli wykonawczej, co oznacza odpowiedzialne wykonanie zadania - od zainicjowania do finału. Dokonuje się tu uczenie reguł przez działanie.

Nowatorskie jest też wykorzystanie rówieśniczych autorytetów a więc bliskich wiekowo uczniów, którzy mimo podobnych (takich samych) przeciwności odnieśli w życiu sukces dzięki własnej wytężonej pracy; może przy pomocy wychowawców podobnie jak w tym programie. Program ma w zamiarze włączenie wielu wykonawców i wspierających od urzędów samorządowych, poprzez organizacje samorządowe do osób prywatnych, osób modelowych (autorytetów), które poprzez własny wysiłek i wytrwałość coś w życiu osiągnęły, realizując tym samym postawione sobie kiedyś (w młodości) ambitne cele. **Z perspektywy metodyki też wprowadzamy unowocześnienie w porównaniu do innych projektów dając użytkownikowi baterię metod diagnostycznych pomocnych w diagnozie problemu i w ewaluacji efektywności zaproponowanego modelu.**

Proponowany model WIS jest rzeczywistą innowacyjnością, ponieważ:

W stosunku do obecnej praktyki rzeczywista innowacyjność modelu tkwi w zastosowaniu podejścia kreatywnego, akcentującego znaczenie świadomej i odpowiedzialnej autokreacji własnego rozwoju osobistego i kondycji zdrowotnej. Zgodnie z teorią uczenia się społecznego, ludzie są w stanie samodzielnie wytwarzać czynniki środowiskowe pobudzające ich do działania. Mogą także ukierunkowywać je zgodnie ze standardem samowzmacniania ukształtowanego w toku modelowania społecznego.

Istota realizacji innowacyjnych pomysłów polega na tym, aby uruchomić psychologiczne mechanizmy kształtujące czynniki chroniące młodzież przed uzależnieniem. Wczesna interwencja socjalna wobec młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu uzależnienia od multimediów powinna mieć charakter ciągłego procesu, w ramach którego podejmowane są oddziaływania profilaktyczno – terapeutyczno – readaptacyjne ukierunkowane na reorientację aktywności młodzieży z destrukcyjnej na konstruktywną, prowadzącą ją do samorealizacji. Młody człowiek może:

- kreować osobiste potencjały wskutek metodycznie stymulowanego rozwoju strukturalnych czynników procesów poznawczych i twórczych, co zmierza sukcesywnie do autokreacji nowych kompetencji indywidualnych i społecznych;
- zdobyć wiedzę na temat możliwości realizacji indywidualnych i społecznych celów;
- zdobyć umiejętności poruszania się w sieci relacji społecznych, korzystania z oferty pomocy zewnętrznej w sytuacjach kryzysowych oraz efektywnie przeciwdziałać psychicznym, emocjonalnym i/lub społecznym konsekwencjom stresu.

Pożądanym stanem docelowym po wprowadzeniu innowacji jest aktywność młodzieży ukierunkowana na konstruktywne zaspokajanie potrzeb, czyli autokreacyjne działanie w zakresie rozwoju osobniczego i społecznego. Cel ten można zweryfikować na bazie diagnozy stanu (początkowa i końcowa) w toku testowania produktów finalnych w wybranych instytucjach za pomocą innowacyjnych narzędzi diagnostycznych i ewaluacyjnych.

Działania ZIP koncentrują się na generowaniu zasobów psychospołecznych, dzięki którym młodzież może inicjować konstruktywne strategie radzenia sobie z wyzwaniami. Dzięki wzmocnieniu zasobów (przede wszystkim czynników ochraniających) osoby zagrożone uzależnieniem mogą podejmować aktywności stanowiące alternatywę unikowego radzenia sobie z problemami, polegającą na używaniu substancji psychoaktywnych, a tym samym znacznie zredukować ryzyko doświadczania wykluczenia społecznego.

Efektywny, innowacyjny model profilaktyki uzależnień młodzieży od multimediów ma charakter kreatywny. Jest to model cechujący się: **proaktywnością** przejawiającą się w podejmowaniu działań przed pojawieniem się zaburzeń w funkcjonowaniu jednostki na poziomie somatycznym, psychicznym i/lub społecznym. Reaktywny charakter mają te działania terapeutyczne, które powinny być podejmowane w stosunku do osób wykazujących symptomy uzależnienia; **integralnością**, która dotyczy łączenia działań z kontekstem społecznym; **wielowymiarowością**, która zakłada budowanie sieci wsparcia środowiskowego z akcentem na wsparcie grup rówieśniczych; **międzysektorowością**, **wielosektorowością** i **podejściem Inter instytucjonalnym**, które przejawiają się w działaniach prowadzonych w ramach zadań statutowych przez różnorodne instytucje i

organizacje rządowe i pozarządowe (zaletą inter-instytucjonalnych działań kreatywnych jest niska kosztowność, metodycznie stymulowana aktywność podmiotów oddziaływań oraz nieodpłatne wsparcie wolontarystyczne); **interdyscyplinarnością**, czyli stosowaniem metod i technik oddziaływań wypracowanych na gruncie różnych dyscyplin naukowych; **wieloczynnikowością** obejmującą różne sfery funkcjonowania i przejawiającą się we wzmacnianiu potencjału wewnętrznego, w tym przystosowawczego o charakterze psychicznym, społecznym, fizycznym i duchowym.

Działania ZIP powinny opierać się na czterech zasadniczych strategiach: rozwijania i zmiany środowiska społecznego w celu tworzenia alternatyw dla destrukcyjnego stylu życia młodzieży, edukacji, kryzysowej interwencji rówieśniczej oraz interwencji specjalistycznej wobec osób wykazujących symptomy uzależnienia od multimediów. Z uwagi na fakt, że adolescenti i młodzi dorośli przypisują większe znaczenie kontaktom nieformalnym niż formalnej przynależności, program wczesnej interwencji socjalnej powinien być realizowany w oparciu o skoordynowane działania małych grup młodzieżowych (ich prototypem są Kluby Pedagogium), których liczebność powinna być określona przez ich członków, zaś charakter działań powinien być zależny od zainteresowań uczestników. Grupy młodzieżowe powinny charakteryzować się elastycznością również w zakresie realizowanych zadań, które w sposób innowacyjny powinny wpływać na rozwój gminy. Aktywność grupowa powinna znajdować się pod jednoczesną kontrolą liderów młodzieżowych oraz wskazanych przez grupę dorosłych koordynatorów.

Przejawem rzeczywistej innowacyjności będą efekty finalne wdrożenia modelu ZIP:

- zwiększenie poziomu czynników ochraniających młodzież przed patologicznym korzystaniem z multimediów:
  - zwiększenie poziomu kompetencji społecznych w zakresie skutecznego radzenia sobie w sytuacjach wymagających ekspozycji społecznej, asertywności i nawiązywania oraz podtrzymywania bliskich kontaktów interpersonalnych;
  - usprawnienie komunikacji interpersonalnej w świecie rzeczywistym;
  - zwiększenie świadomości poczucia wewnętrznej lokalizacji kontroli;
  - zwiększenie poziomu poczucia własnej skuteczności;
  - zwiększenie poziomu zaufania w stosunku do innych;
  - zwiększenie poziomu poczucia własnej wartości (samooceny);
  - uzyskanie korzystnej dystrybucji zasobów podmiotowych, stanu i energetycznych;
  - zwiększenie częstotliwości preferowania konstruktywnych strategii zaradczych;
  - zmniejszenie częstotliwości preferowania destrukcyjnych strategii zaradczych;
  - zwiększenie poziomu poczucia funkcjonalności rodziny;
  - zmniejszenie poziomu odczuwanych trudności rozwojowych rodziny;
  - zmniejszenie poziomu odczuwanych trudności szkolnych;
  - zwiększenie nasilenia sukcesów szkolnych;
  - zwiększenie poczucia odpowiedzialności za siebie i innych;
  - zwiększenie poziomu poczucia satysfakcji z podejmowanych relacji społecznych.
- zmniejszenie czasu korzystania z multimediów przez młodzież wykazującą symptomy uzależnienia;
- reorientacja aktywności młodzieży zagrożonej uzależnieniem od multimediów z destrukcyjnej na konstruktywną poprzez jej głębokie zaangażowanie w działania alternatywne;
- ukształtowanie postaw, zachowań i kompetencji prospołecznych zarówno u beneficjentów IP3, jak i u liderów młodzieżowych;
- zwiększenie osobistej odpowiedzialności beneficjentów IP3 za własną kondycję zdrowotną i rozwój oraz zdolność do zarządzania własnym życiem w toku doświadczania pozytywnych skutków określonego postępowania;
- uruchomienie zasobów środowiskowych w kształtowaniu zdrowego stylu życia u młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu uzależnienia od multimediów;
- podwyższenie skuteczności działań generowanej wzrostem motywacji młodzieży zagrożonej uzależnieniem i uzależnionej od multimediów do angażowania się w konstruktywne działania poprzez wykorzystanie programu rówieśniczego wzbudzania aktywności;
- niskie koszty wdrożenia modelu IP3 z uwagi na kompleksowe wykorzystanie wsparcia rówieśniczego oraz źródeł finansowania projektu znajdujących się w każdej gminie.

ZIP I jest zintegrowanym i innowacyjnym programem przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży zagrożonej ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, w wieku 15-19, w województwie mazowieckim

ukierunkowanym na zwiększenie jej potencjału zawodowego. Zintegrowanie ZIP I osiągnięto dzięki jego kompleksowości, podejściu wieloczynnikowemu, integralności, interdyscyplinarności między- i wielosektorowości i działaniom inter instytucjonalnym. Program ZIP I jest kompleksowy zarówno w perspektywie grupy beneficjentów i użytkowników, jak aspektach treściowych.

Kompleksowość ZPI I w perspektywie grupy beneficjentów i użytkowników jest uzyskana poprzez:

1. adresowanie programu do beneficjentów z różnych środowisk WM uwzględniających odmienność wiejskich, małych i średnich miast oraz wielkomiejskich społeczności co pozwala na profilaktykę adekwatną do zasobów lokalnych.
2. beneficjenci ZPI I są uczniami szkół gimnazjalnych i różnych typów szkół ponadgimnazjalnych dzięki czemu propozycja programu dociera do zróżnicowanych środowisk
3. ZPI 1. adresowany jest do obu płci uwzględniając specyfikę zasobów i zagrożeń ryzykownymi zachowaniami związanymi z płcią

Wieloczynnikowość ma także odbicie w ustaleniu celów i zadań w programie, które są implikacją poznania różnorodnych zasobów i potrzeb w obrębie analizowanych czynników.

Integralność – profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych ZIP I uwzględnia podstawowe źródła oddziaływania w tym obszarze czyli środowisko rodzinne, rówieśnicze i medialne nie rozdzielnie uznając je z szczególnie istotne. Integralność przejawia się w połączeniu rówieśniczego oddziaływania na M z oddziaływaniami uprzednio przygotowanych użytkowników i rodziców

PF dzięki opracowaniu każdego ZIP przez eksperta z innej dziedziny (psychologia, pedagogika, praca socjalna) ma wszelkie walory interdyscyplinarności. Interdyscyplinarne jest także grono użytkowników.

Między - i wielosektorowości – ZIP I zakłada współpracę pomiędzy sektorem publicznym (policja, służba zdrowia), samorządowym (szkoły, poradnie, ośrodki, inne instytucje samorządowe), organizacjami pozarządowymi (wolontariat młodzieżowy, stowarzyszenia, fundacje działające na rzecz M zagrożonej WS w WM), uczelniami wyższymi, przedsiębiorcami

Działania inter instytucjonalne stanowią trzon ZIP I, gdyż program profilaktyczny zakłada współpracę przedstawicieli wielu instytucji WM m.in. : szkoły ponadgimnazjalne, OPS, PCPR, organizacje pozarządowe, SOSW, OR-W, MOW, MOS.

Innowacyjność produktu finalnego wyraża się zarówno w modelu, programach jak i użytych narzędziach. Model oparty o pracę na zasobach młodzieży (wg. Hobfolla) pozwala określić jakie zasoby można wzmacniać, aby zaspokajać w konstruktywny sposób potrzeby dotąd zaspakajane destrukcyjnie (ryzykowne zachowania seksualne). Oparcie modelu na zasobach, a nie deficytach jest w pełni innowacyjne. Model pozwala na poznanie zasobów i potrzeb młodzieży przed konstrukcją programów dla poszczególnych grup dzięki czemu są one bardzo precyzyjnie i adekwatnie tworzone. Model profilaktyki dla młodzieży oparty jest na pracy w małych grupach metodami aktywizującymi. Zajęcia tworzone i prowadzone przez młodzieżowych liderów i coachów (oddziaływania rówieśnicze) przy diagnostycznym, doradczym i superwizyjnym wsparciu dorosłego użytkownika (koordynator)

Innowacyjność ZIP I jest widoczna w następujących aspektach:

1. zmianie struktury i modelu dotychczasowych programów profilaktycznych,
2. ulepszeniu systemu poprzez innowacyjne treści (zagadnienia seksualności) i metody
3. nowatorstwu poprzez wyzwalanie kreatywności uczestników w obszarze pracy na zasobach
4. konstruowaniu programów dla poszczególnych grup M w oparciu o diagnozę uczestników
5. oparciu profilaktyki na zasobach młodzieży wzmacnianych poprzez trening rówieśniczy
6. stworzeniu obok głównej ścieżki programu dla M, ścieżek dla użytkowników i rodziców co zapewnia kompleksowe i integralne oddziaływanie
7. uwzględnieniu w ZIP I zróżnicowania środowisk M w WM (od stołecznego po wieś mazowieckie)
8. ukierunkowaniu na adaptację zawodowej dzięki wzmacnianiu zasobów osobistych i społecznych oraz szans edukacyjnych
9. różnorodności narzędzi odpowiadających potrzebom i zasobom uczestników, które aktywizują grupę
10. cechom programu zakładającego proces długotrwałego (kilka miesięcy), systematycznego (co najmniej raz w tygodniu) oddziaływania, które w istotny sposób, na trwałe może zmieniać poziom zasobów M
11. działaniom między sektorowym, interinstytucjonalnym, integralnym, wieloaspektowym i kompleksowym
12. programem zapobiega WS i poprzez wzmocnienie zasobów realnie zwiększa potencjał zawodowy młodzieży

Oczekiwanym efektem jest zajście zmian w trzech płaszczyznach

1. pozyskiwania zasobów przez uczestników ZIP I (młodzież)
2. pozyskiwania zasobów przez użytkowników (koordynatorzy)
3. pozyskiwaniu zasobów przez rodziców M zagrożonej ryzykownymi zachowaniami

Pozyskanie zasobów skutecznie zapobiega wykluczeniu społecznemu młodzieży i zwiększa potencjał aktywności zawodowej oraz adaptacyjność na rynku pracy.

Dodatkowym atutem jest pozyskanie zasobów również przez młodzież pełniącą rolę liderów i coachów.

Dzięki produktom finalnym powstanie w przestrzeni społecznej nowy sposób rozwiązywania problemu jakim jest rosnące lawinowo niebezpieczeństwo występowania wśród M ryzykownych zachowań seksualnych, które prowadzą do jej wykluczenia społecznego. Zmiana modelu profilaktyki w tym obszarze jest szczególnie ważna, gdyż dotychczasowe modele nie w pełni przynoszą oczekiwane rezultaty w aspekcie zmniejszenia ryzyka WS i adaptacji zawodowej.

Innowacją jest:

- 1) Przyjęcie w ZIP2 założenia, że wzmacnianie zasobów psychospołecznych przyczyni się do zmniejszenia ryzyka wykluczenia społecznego młodzieży z powodu występowania trzech kategorii zachowań agresywnych – agresji reaktywnej, agresji wrogiej i agresji instrumentalnej.
- 2) Wyodrębnienie na podstawie analiz empirycznych 13 kategorii zasobów psychospołecznych, które spełniają funkcję czynników ochraniających przed wykluczeniem z powodu uzależnienia.
- 3) Wzmacnianie u młodzieży zagrożonej uzależnieniem w ramach realizacji ZIP2 13 czynników ochraniających przed zachowaniami agresywnymi o charakterze agresji reaktywnej, agresji wrogiej, agresji instrumentalnej.

Proponowany model ZIP2 jest rzeczywistą innowacyjnością, ponieważ działania ZIP2 koncentrują się na generowaniu zasobów psychospołecznych, dzięki którym młodzież może inicjować konstruktywne strategie zaspokajania różnego rodzaju potrzeb.. Dzięki wzmocnieniu zasobów psychospołecznych zasobów i uczeniu konstruktywnych strategii radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych osoby zagrożone osoby zagrożone wykluczeniem społecznym będą mogły podejmować aktywności stanowiące alternatywę agresji reaktywnej, agresji wrogiej i/lub agresji instrumentalnej.

Opracowanie innowacyjnych rozwiązań posłuży: zmniejszeniu ryzyka wykluczenia społecznego młodzieży z powodu przejawiania zachowań agresywnych poprzez wzmacnianie zasobów, redukcję strat w zasobach oraz uczenie konstruktywnych strategii radzenia sobie z problemami.

Wartość dodana narzędzi:

Wdrażanie ZIP3 powinno doprowadzić do:

- ✓ realizacji celów społecznych w postaci innowacyjnych pomysłów na promocję lokalnej społeczności
- ✓ wzmocnienia postaw obywatelskich młodzieży
- ✓ uruchomienia mechanizmu współpracy użytkowników funkcjonujących w ramach różnych instytucji mającej na celu zapobieganie uzależnieniom w populacji młodzieży
- ✓ wzmocnienia postaw prospołecznych młodzieży;
- ✓ uruchomienia mechanizmu współpracy użytkowników funkcjonujących w ramach różnych instytucji mającej na celu zapobieganie niedostosowaniu społecznemu młodzieży;
- ✓ opracowania podręcznika metodyki pracy warsztatowej z zakresu treningu umiejętności społecznych i interpersonalnych młodzieży i treningu umiejętności wychowawczych nauczycieli i rodziców w oparciu o koncepcję S. Hobfoll'a.

Możliwość wdrożenia wystandaryzowanych modeli w całym regionie w oparciu o jednolite narzędzia i nawiązania współpracy międzyinstytucjonalnej

Stworzenie wspólnych założeń metodycznych dla PROGRAMÓW ZIP, które ułatwią dostęp do rynku pracy

Możliwość modyfikacji funkcjonujących już modeli o innowacyjne komponenty K1-K11.

Poniżej przedstawiamy efekty innowacji, jakie zostaną osiągnięte w stosunku do grup docelowych na przykładzie jednego z ZIP:

Pożądany stan docelowy po wprowadzeniu innowacji	Wskaźnik	Dane do weryfikacji
Zmniejszenie częstotliwości zachowań agresywnych o charakterze agresji reaktywnej u odbiorców	Obniżenie wyników w skali agresja reaktywna u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zmniejszenie częstotliwości zachowań agresywnych o charakterze agresji wrogiej u odbiorców	Obniżenie wyników w skali agresja reaktywna u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zmniejszenie częstotliwości zachowań agresywnych o charakterze agresji instrumentalnej u odbiorców	Obniżenie wyników w skali agresja instrumentalna u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zmniejszenie częstotliwości stosowania destrukcyjnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci działań instynktownych	Obniżenie wyników w skali działania instynktowne u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zmniejszenie częstotliwości stosowania destrukcyjnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci działań unikowych	Obniżenie wyników w skali działania unikowe u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zmniejszenie częstotliwości stosowania destrukcyjnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci działań antyspołecznych	Obniżenie wyników w skali działania antyspołeczne u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zwiększenie częstotliwości stosowania konstruktywnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci inicjowania współpracy społecznej	Podwyższenie wyników w skali współpraca społeczna u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zwiększenie częstotliwości stosowania konstruktywnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci poszukiwania wsparcia społecznego	Podwyższenie wyników w skali poszukiwanie wsparcia społecznego u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zwiększenie częstotliwości stosowania konstruktywnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci działań asertywnych	Podwyższenie wyników w skali działania asertywne u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zwiększenie częstotliwości stosowania konstruktywnej strategii radzenia sobie z problemami w postaci działań przemyślanych	Podwyższenie wyników w skali działania przemyślane u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych u odbiorców ZIP w <i>Kwestionariuszu Strategii Zaradczych</i>
Zwiększenie zysków w zasobach podmiotowych	Podwyższenie wyników w skali zyski zasobów podmiotowych u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych odbiorców w <i>eksperymentalnej wersji Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów</i>
Zmniejszenie strat w zasobach podmiotowych	Obniżenie wyników w skali straty zasobów podmiotowych u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych odbiorców w <i>eksperymentalnej wersji Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów</i>
Zwiększenie zysków w zasobach stanu	Podwyższenie wyników w skali zyski zasobów stanu u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych odbiorców w <i>eksperymentalnej wersji Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów</i>
Zmniejszenie strat w zasobach stanu	Obniżenie wyników w skali straty zasobów stanu odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych odbiorców w <i>eksperymentalnej wersji Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów</i>
Zwiększenie zysków w zasobach energetycznych	Podwyższenie wyników w skali zyski zasobów energetycznych u odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych odbiorców w <i>eksperymentalnej wersji Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów</i>
Zmniejszenie strat w zasobach energetycznych	Obniżenie wyników w skali straty zasobów energetycznych odbiorców	Wyniki badań ewaluacyjnych odbiorców w <i>eksperymentalnej wersji Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów</i>

KOMU SŁUŻY, KTO BĘDZIE MÓGŁ JĄ WYKORZYSTYWAĆ W PRZYSZŁOŚCI (GRUPY DOCELOWE)?

I. UŻYTKOWNICY PRODUKTU (w kontekście województwa mazowieckiego)

- a. **wymiar docelowy:** Ośrodki Pomocy Społecznej (OPS), Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR), inne instytucje integracji społecznej, organizacje pozarządowe działające w sektorze wykluczenia społecznego (NGO's) i inne działające na rzecz młodzieży trudnej, szkoły ponadgimnazjalne, Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze (MOW), Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii (MOS), placówki opiekuńczo-wychowawcze, domy dziecka, Ochotnicze Hufce Pracy, schroniska dla nieletnich, pogotowia opiekuńcze, policja, (w szczególności wydziały ds. przestępczości nieletnich), doradcy zawodowi, psychologowie, kuratorzy sądowi, pracownicy socjalni oraz inne osoby i instytucje odpowiedzialne za współpracę i pomoc młodzieży dysfunkcyjnej zagrożonej wykluczeniem społecznym w trzech obszarach przyczyn: trudności edukacyjnych, zdemoralizowania, uzależnień.
- b. **wymiar upowszechniania i włączania** – kategorie jak wyżej - 100 osób z 100 instytucji
- c. **wymiar testowania** – reprezentacja w/w kategorii, w tym 5 grup x 20 reprezentantów instytucji = 100 osób jako zasadne dla oceny fokusowej oraz 200 osób objętych szkoleniem nt. modelu – łącznie: 200 osób.

II. ODBIORCY PRODUKTU – szerokie spektrum osób i instytucji

- a. **wymiar docelowy:** Potencjalnie z Produktu Finalnego ZIP mogą skorzystać (poprzez rozwiązanie ich problemów) osoby:

młodzież dysfunkcyjna w wieku od 15+ do 19 roku życia, zagrożona wykluczeniem społecznym z uwagi na dyskryminację wielokrotną w trzech obszarach przyczyn: ryzykowne zachowania seksualne; uzależnienia od multimedii; narażona na agresję i przemoc - 7000 osób. CECHY KLUCZOWE I POTRZEBY: nieukierunkowane życiowo, społecznie i zawodowo z uzależnieniem sieciowym, ofiary przemocy i agresji; młodzież o zaburzonej osobowości, niedostosowana społecznie. Młodzież o zachowaniach autodestrukcyjnych powodujących zagrożenie wykluczeniem społecznym i zawodowym. UZASADNIENIEM jest ich sytuacja: zagrożone „efektem jednostki dysfunkcyjnej” z w/w przyczyn.

- b. **wymiar testowania**

Testowaniem i oceną PF objęte będzie 20 grup 10 osobowych (razem 200 osób) M dysf. (wiek:15-19lat) właściwe dla 3 ZIP. Grupa ta będzie WYSELEKCYJONOWANA w ramach REKRUTACJI pod względem adekwatności dla ZIP. Jest to UZASADNIONE reprezentatywnością problemową - spójna grupa umożliwi skuteczne testowanie. Liczba ta jest wystarczająca do testowania: ZIP1 x 80 osób młodzieży; ZIP2 x60 osób młodzieży, ZIP3 x60 osób młodzieży.

Uszczegółowienie charakterystyki odbiorców i użytkowników:

Użytkownicy modelu ZIP: podmioty realizujące wczesną interwencję socjalną: instytucje integracji społecznej: OPS, PCPR, CIS, KIS, szkoły ponadgimnazjalne, NGO i inne podmioty działające na rzecz młodzieży nieprzystosowanej społecznie: OHP, MOW, MOS oraz podmioty realizujące kryzysową interwencję rówieśniczą - liderzy młodzieżowi (studenci). Wszystkie kategorie osób i instytucje zaangażowane w realizację ZIP z uwagi na zakres ich działań podejmowanych wobec młodzieży nieprzystosowanej społecznie funkcjonują na terenie województwa mazowieckiego, a ich przedstawiciele zostaną zaangażowani w realizację projektu. W celu zapewnienia właściwego i skutecznego wdrożenia innowacji, organami inicjującymi działanie programu powinny być władze gmin mazowieckich, przy czym społeczne cele działalności w ramach ZIP powinny być kompatybilne z zagadnieniami konstytuującymi strategię rozwoju każdej gminy. Podmioty odpowiedzialne za funkcjonowanie

lokalnej społeczności powinny zapewnić odpowiednie zasoby ludzkie i warunki (m.in. techniczne, lokalowe i finansowe) do realizacji tego rodzaju programu.

Formuła ZIP powinna być wykorzystywana przez wszystkie podmioty (prawne i fizyczne) odpowiedzialne za wspieranie rozwoju młodzieży w różnym stopniu zagrożonej wykluczeniem społecznym. W wymiarze instytucjonalnym model ZIP może być wykorzystywany przez następujące kategorie instytucji z województwa mazowieckiego: władze samorządu terytorialnego, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły, ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe, policję, SOK, kościoły i związki wyznaniowe, Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze, Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapeutyczne, specjaliści odpowiedzialni za wspieranie rozwoju młodzieży w różnym stopniu przejawiającej zachowania agresywne na poziomie lokalnych społeczności (przede wszystkim nauczyciele, pedagodzy, psychologowie, kuratorzy sądowi, asystenci rodzinni, pracownicy socjalni).

Natomiast na poziomie indywidualnym modelem ZIP mogą być zainteresowani psychologowie, pedagodzy, pracownicy socjalni, kuratorzy sądowi.

Użytkownikami projektu mogą być pracownicy socjalni, członkowie stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, wychowawcy, psycholog, pedagog i wolontariusze.

ZIP kierowany jest do M zagrożonej WS w związku z ryzykownymi zachowaniami seksualnymi. Trzecią ważną grupą odbiorców programu oprócz M są również jego użytkownicy (OPS, szkoły, policja, SOK, NGO itd.).

Użytkownicy są prowadzącymi warsztaty dla rodziców i koordynatorami grup M prowadzonych przez młodzieżowych liderów.

Komu służy, kto będzie mógł ją wykorzystywać w przyszłości (grupy docelowe):

Formuła ZIP powinna być wykorzystywana przez wszystkie podmioty (prawne i fizyczne) odpowiedzialne za wspieranie rozwoju młodzieży w różnym stopniu zagrożonej wykluczeniem społecznym z powodu przejawiania różnych form agresji.

Natomiast na poziomie indywidualnym programem mogą być zainteresowani nauczyciele, wychowawcy, psychologowie, pedagodzy, pracownicy socjalni, asystenci rodzinni, kuratorzy sądowi.

W wymiarze docelowym: specjaliści odpowiedzialni za wspieranie rozwoju młodzieży w różnym stopniu zagrożonej wykluczeniem na poziomie gminy (nauczyciele, pedagodzy, psychologowie).

W wymiarze testowania: specjaliści odpowiedzialni za wspieranie rozwoju młodzieży w różnym stopniu zagrożonej wykluczeniem społecznym na poziomie gminy/środowiska lokalnego (nauczyciele, pedagodzy, psychologowie).

W wymiarze włączania i upowszechniania: władze samorządowe szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego; kuratorium oświaty, specjaliści odpowiedzialni za wspieranie rozwoju młodzieży w różnym stopniu zagrożonej wykluczeniem społecznym, władze samorządowe szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego; kuratorium oświaty.

Odbiorcy projektu:

Działania będą obejmowały zakres **profilaktyki selektywnej** (adresowanie działań do młodzieży, która w stopniu wyższym niż przeciętny jest narażona na rozwój problemów związanych z wykluczeniem społecznym z powodu preferowania seksualnych zachowań ryzykownych, stosowania agresji i/lub uzależnienia od multimediów). Ideą przewodnią profilaktyki selektywnej jest podejmowanie wczesnej interwencji – krótkiej, ale jednocześnie trafnej i możliwie dobrowolnie przyjmowanej oferty, skierowanej do młodych osób (14–21 lat), które z powodu przejawiania różnych zachowań dewiacyjnych – m.in. ryzykownych zachowań seksualnych, zachowań agresywnych, uzależnienia od multimediów – są w większym stopniu narażone na ryzyko wykluczenia społecznego.

Produkt finalny jest skierowany do młodzieży w wieku od 15 do 19 roku życia z obszaru województwa mazowieckiego, zagrożonej „efektem jednostki dysfunkcyjnej” wskutek patologicznego używania multimediów. Młodzież w zwiększonym stopniu zagrożona wykluczeniem społecznym z powodu przejawiania różnych form agresywności (odbiorcy profilaktyki selektywnej). Do programu ZIP2 powinny być kwalifikowane osoby, które cechują się przede wszystkim: 1) zachowaniami wskazującymi na wstępowanie agresji reaktywnej,

wrogiej i/lub instrumentalnej, 2) niskim poziomem zysków w zasobach podmiotowych, stanu i/lub energetycznych, 3) wysokim poziomem strat w zasobach podmiotowych, stanu i/lub energetycznych; młodzież w wysokim stopniu zagrożona wykluczeniem społecznym z powodu wstępowania agresji reaktywnej, wrogiej i/lub instrumentalnej, 2) niskim poziomem zysków w zasobach podmiotowych, stanu i/lub energetycznych, 3) wysokim poziomem strat w zasobach podmiotowych, stanu i/lub energetycznych; młodzież w różnym stopniu zagrożona wykluczeniem społecznym z powodu przejawiania agresji reaktywnej, wrogiej i/lub instrumentalnej, czyli: 1) odbiorcy profilaktyki uniwersalnej, 2) odbiorcy profilaktyki selektywnej, 3) odbiorcy profilaktyki indykatywnej, 4) odbiorcy działań resocjalizacyjnych.

EMPOWERMENT – zaangażowanie i udział grup docelowych użytkowników i odbiorców w przygotowaniu i realizacji projektu zapewniony został poprzez:

- prezentowanie ZIP na panelu ekspertów
- prezentowanie ZIP na panelu użytkowników (część użytkowników była instytucjonalną reprezentacją odbiorców)
- prezentowanie ZIP na spotkaniach komitetu sterującego
- uczestnictwo użytkowników w badaniach ilościowych
- uczestnictwo użytkowników w badaniach fokusowych
- uczestnictwo odbiorców w badaniach ilościowych

JAKIE WARUNKI MUSZĄ BYĆ SPEŁNIONE, BY INNOWACJA DZIAŁAŁA WŁAŚCIWIE?

Do tego, aby prawidłowo zadziałała innowacja niezbędne jest prawidłowe wdrażanie ZIP na trzech poziomach:

- 1.** We wdrażaniu ZIP na poziomie gminy ważne jest to, aby prawidłowo zrealizować model podziału kompetencji między:
  - innowatorami (podmiotami wprowadzającymi innowację w postaci ZIP)
  - dostawcami (podmiotami odpowiedzialnymi za logistykę projektu)
  - realizatorami (użytkownikami projektu)
- 2.** We wdrażaniu ZIP na poziomie użytkowników ważne jest to, aby byli oni właściwie przygotowani do pełnienia roli specjalistów koordynujących działania rówieśnicze w projekcie ZIP oraz rówieśniczych liderów. Do zrealizowania tego postulatu należy właściwie zaaplikować siedmioetapowy model wdrażania programów profilaktycznych w lokalnej społeczności.
- 3.** We wdrażaniu ZIP na poziomie beneficjentów ważne jest to, aby w taki sposób tworzyć rówieśnicze środowisko zadaniowe oraz koordynować osiąganie celów społecznych przez młodzież zagrożoną uzależnieniem w taki sposób, aby u odbiorców doprowadzić do wzmocnienia czynników ochraniających.
- 4.** Warunkiem efektywności programu jest szeroka współpraca podmiotów instytucjonalnych np. wójt oraz osób fizycznych np. wolontariuszy, emerytów. Wymiernym efektem zastosowania modelu będą lepsze wyniki szkolne u jednostek zagrożonych, ich większa samodzielność życiowa, posiadanie umiejętności społecznych i w miarę możliwości zawodowych, mniejsze bezrobocie a z tym się wiąże redukcja zachowań aspołecznych.

Zintegrowanie oddziaływania ZIP I ,które oprócz młodzieży obejmują użytkowników i rodziców bardzo wpływa na jego skuteczność. ZIP I oparty jest na pracy młodzieży w małych grupach prowadzonych przez liderów młodzieżowych i wspieranych przez koordynatora (użytkownik).

Projekt będzie testowany przez 8 miesięcy.

Efektom innowacyjnego programu profilaktycznego będzie

1. wzrost zasobów w grupie uczestników
2. wzrost zasobów w grupie użytkowników
3. wzrost zasobów w grupie rodziców
4. wzrost zasobów w grupie liderów młodzieżowych
5. poznanie alternatywnych, konstruktywnych metod zaspakajania potrzeb dotąd zaspakajanych destrukcyjnie
6. redukcja ilości ryzykownych zachowań seksualnych
7. wzrost adaptacyjność zawodowej

PRODUKT FINALNY: Mazowiecki Model ZIP

Produkt finalny będzie składał się z 3 programów tematycznych (P I-III), które z kolei będą zawierały 11 komponentów (K 1-11). Każdy program tematyczny będzie się obligatoryjnie składał z komponentów horyzontalnych. Jest to nowa metodyka innowacyjnych programów przeciwdziałania wykluczeniu młodzieży.

Produkt finalny tworzy model zawierający 3 programy tematyczne:

Tabela 1. Model ZIP – produkt finalny (programy).

Program	Nazwa
P I. ZIP 1	Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program profilaktyczny seksualnych zachowań ryzykownych młodzieży szczególnego ryzyka (zawierający K1-K11)
P II. ZIP 2	Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program zapobiegania przemocy i agresji młodzieży szczególnego ryzyka w oparciu o nowoczesne formy i metody wsparcia indywidualnego i środowiskowego (zawierający K1-K11)
P III. ZIP 3	Model wczesnej interwencji i adaptacji zawodowej - Program profilaktyczny młodzieży uzależnionej od multimediiów (zawierający K1-K11)

[W ramach: P I; P II; P III., czyli łącznie: (K 1-11 x 3 P I-III) powstanie 33 elementy produktu finalnego].
FORMA: konkretne dokumenty/programy oraz NARZĘDZIA (instruments) ujęte w opisie KOMPONENTÓW.
Produkt finalny będzie funkcjonował m.in. w FORMIE MODELU/kompletu programów prewencyjnych w postaci przewodników, podręczników, narzędzi diagnostycznych wraz z instrukcjami metodycznymi i wykonawczymi w wersji wirtualnej gotowej do wydruku i cyfrowej np. DVD. Produkt finalny będzie funkcjonował w formie KOMPLETNEGO MODELU WIS w formie PROGRAMÓW i komponentów, który będzie przedmiotem upowszechniania. Produkt finalny ma DUŻE PRAKTYCZNE SZANSE I POTENCJAŁ WDROŻENIA DO POWSZECHNEJ PRAKTYKI. Może zaistnieć jako podstawa do lokalnych i środowiskowych programów realizowanych przez OPS, PCPR instytucje oświatowe i inne działające na rzecz młodzieży trudnej. Każdy z elementów modelu uwzględnia kwestię płci w wymiarze narzędzi i merytoryki w kontekście problemu. Przedmiotem upowszechniania będzie PEŁNY MODEL i WSZYSTKIE ELEMENTY produktu finalnego.

Tabela 2. Model Mazowiecki ZIP – produkt finalny (komponenty).

Numer komponentu	Nazwa komponentu	Opis
K1.	Practical Methodology (PM)	Praktyczny przewodnik metodologiczny
K2.	Research & Knowledge (RK)	Metodologia badawcza oraz raport diagnostyczny w temacie
K3.	Diagnosis & Analysis (DA)	Metodologia analityczna procesów w temacie
K4.	Planning & Strategy (PS)	Podręcznik metodologiczny i praktyczny planowania i określania strategii interwencji i profilaktyki w temacie

K5.	Programs & Instruments (PI)	Zestaw wszystkich potencjalnych instrumentów do użycia w ramach programu i co najmniej jeden konkretny instrument pilotażowy
K6.	Implementation Procedures (IP)	Podręcznik procedury implementacji i szkoleniowo-doradczy
K7.	Institutional Cooperation	Przewodnik dla współpracy interesariuszy i instytucji
K8.	Evaluations of Efficiency	Podręcznik i metodologia ewaluacji efektywności programów
K9.	Publicity & Mainstreaming	Przewodnik potencjału rozgłosu, promocji i włączenia w główny nurt polityki wraz ze strategią upowszechniania
K10.	Success In Usage	Praktyczny przewodnik określający zastosowania, sposób wdrażania i stosowania programów z sukcesem w zapobieganiu wykluczeniu społecznemu wraz z programem szkoleniowym dla użytkowników
K11.	Youth In work	Przykładowe modelowe rozwiązania skierowane do pracodawców zatrudniających młodzież w wieku 15-19 lat

SZCZEGÓŁOWY OPIS PRODUKTU FINALNEGO ZNAJDUJE SIĘ W ZAŁĄCZNIKU DO DOKUMENTU STRATEGII

Różnice w stosunku do wniosku:

Została zmieniona grupa docelowa poprzez rozszerzenie zakresu użytkowników. Na etapie przygotowania, prowadzonych badań i analiz Wnioskodawca stwierdził, że młodzież znajdująca się w OR-W i SOSW nie może być objęta wczesną interwencją socjalną, bowiem są w tych ośrodkach osoby posiadające orzeczone lub/i zdiagnozowane dysfunkcje rozwojowe.

IV. PLAN DZIAŁAŃ W PROCESIE TESTOWANIA PRODUKTU FINALNEGO

Należy opisać, w jaki sposób opracowana innowacja będzie testowana, uwzględniając następujące elementy:

- wskazanie podejścia do doboru grup użytkowników i odbiorców, którzy wezmą udział w testowaniu (wraz z informacjami o sposobie zagwarantowania ich właściwej struktury i wskazaniem oraz uzasadnieniem ich liczebności), podejścia do ich pozyskania na rzecz projektu i zapewnienia ich udziału przez cały okres testowania,
- opis przebiegu testowania (określenie kolejnych kroków, jakie zostaną podjęte w celu przeprowadzenia testów; jeśli konieczne jest przygotowanie użytkowników, to należy opisać, jak zostanie przeprowadzone),
- charakterystyka materiałów, jakie otrzymają uczestnicy,
- informacje o planowanym sposobie monitorowania przebiegu testowania (kto i w jaki sposób będzie zbierał na bieżąco informacje o przebiegu testowania, np. czy użytkownicy i odbiorcy będą wypełniać specjalnie przygotowane formularze monitoringowe, czy może przedstawiciel zespołu projektowego lub specjalnie przygotowany ekspert będzie prowadził obserwację; kto i w jakim trybie będzie weryfikował prawidłowość realizacji testów i podejmował ewentualnie decyzje o wprowadzaniu korekt; jaki zakres korekt uznany będzie za dopuszczalny itd.).

Opis przebiegu testowania może różnić się od przedstawionego we wniosku o dofinansowanie projektu na tyle, na ile wynika to z przeprowadzonych badań oraz ze zrealizowanych już prac nad wstępną wersją produktu finalnego, a także z konsultacji z grupami docelowymi, przy czym niezbędne jest wskazanie i uzasadnienie różnic.

DOBÓR GRUP UŻYTKOWNIKÓW I ODBIORCÓW

Dobór środowisk lokalnych.

Założenia testowania w wymiarze ostatecznym uzależnione są od wyników rekrutacji odbiorców i użytkowników oraz instytucji w ramach określonych jednostek samorządu terytorialnego lub środowisk lokalnych.

Zakładane testowanie odbędzie się w co najmniej dwóch szeroko rozumianych środowiskach lokalnych lub co najmniej w obrębie dwóch jednostek samorządu terytorialnego. Profil lub typ jednego z tych środowisk lub JST będzie mieć następujące atrybuty: charakter typowo wiejski. Drugim będzie jedno z miast powiatowych lub jedno z większych miast regionu (lub warszawski obszar metropolitalny). Takie wyprofilowanie pozwoli porównać wdrażanie programów według w/w uwarunkowań.

Dobór grup użytkowników. Użytkownicy będą wybrani ze środowisk lokalnych jako zespół osób, które współtworzą system wczesnej interwencji socjalnej w danym środowisku lokalnym lub w danej jednostce samorządu terytorialnego. Użytkownicy w szerokim rozumieniu kategorii to między innymi: pedagodzy, psychologowie, socjologowie, psychiatry, pracownicy socjalni, nauczyciele, asystenci rodzinni, mediatorzy działający w ramach elementów systemu wczesnej interwencji socjalnej lub zainteresowani ideą wczesnej interwencji socjalnej ZIP, którzy będą dobrani celowo, w drodze testowania ich zasobów osobistych, energetycznych i społecznych. Wskaźnikiem wysokiego poziomu zasobów będą wyniki w kwestionariuszu Stevana E. Hobfoll'a Ocena Zachowania Zasobów. Znaczenie, zyski i straty (wersja dla użytkowników). Kwalifikowanie użytkowników będzie prowadzone w ramach popularyzowania programu wśród potencjalnych środowisk, w których program będzie realizowany. Ocena zasobów będzie prowadzona ewentualnie także wśród wolontariuszy pozyskanych do udziału w programie. Warto zaznaczyć, że ocena zasobów, z którymi użytkownicy wchodzi do programu i podejmują działania wspierające młodzież będzie prowadzona nie tylko wobec konsultantów (osoby pracujące z młodzieżą indywidualnie), ale także wobec osób prowadzących działania grupowe (warsztatów).

Dobór odbiorców. Grupa 200-osobowa odbiorców zostanie wyselekcjonowana na podstawie wskazań użytkowników oraz jako implikacja wyników uzyskanych w ramach badania P.O.K.O.

Grupa powinna być przetestowana pośrednio przez użytkowników lub przez inne osoby spoza zespołu programowego. Każdy użytkownik może być przetestowany w kryterium „Zasoby”. Użyte zostanie narzędzie wielowymiarowej diagnozy (P.O.K.O)

Dobór odbiorców do programu będzie oparty między innymi o następujące kryteria: wiek: 15-19 lat, uczeń szkoły gimnazjalnej lub ponadgimnazjalnej, objawy niedostosowania społecznego adekwatne do zakresu merytorycznego danego programu ZIP. Pozyskanie odbiorców będzie odbywało się drogą składania oferty, w instytucjach zainteresowanych realizacją programu.

OPIS PRZEBIEGU TESTOWANIA

Testowanie będzie polegać na operacyjnym wdrożeniu w środowisku lokalnym komponentów wybranych przez przedstawicieli użytkowników danej społeczności. Będzie to w rzeczywistości wdrożenie trzech mini strategii, co ma zbudować lokalny system wczesnej interwencji socjalnej. Będzie to zatem przetestowanie kompleksowego systemu.

- ➔ Pierwszym, wyjściowym etapem będzie szeroka akcja informacyjna i rekrutacyjna, w wyniku której uzyskana zostanie grupa do testowania.
- ➔ Eksperti projektu wraz z użytkownikami stworzą strategię operacyjną wdrożenia poszczególnych ZIP.
- ➔ Następnie zrealizowane będą działania indywidualne i grupowe zgodnie z komponentami ZIP.
- ➔ Przebieg testowania będzie zgodny z etapami lub elementami zawartymi w poszczególnych ZIP.
- ➔ Odbiorcy otrzymają zestaw kwestionariuszy i skal ocen do wypełnienia z zachowaniem prywatności. Obliczeń dokonują osoby niezwiązane bezpośrednio z odbiorcami. Mogą to być osoby z innej podgrupy, z innej części regionu. Interpretacja wyników jest przeprowadzona przez niezależnych ewaluatorów.
- ➔ Użytkownicy, przed wdrożeniem programu, a po ich pozyskaniu, zostaną przygotowani w zakresie merytorycznym i metodologicznym do prowadzenia diagnozy z wykorzystaniem narzędzi opracowanych na bazie koncepcji S. Hobfoll'a. A ponieważ wcześniej użytkownicy również będą diagnozowani tym samym narzędziem (w wersji dla użytkowników) łatwiej będzie poznać, zrozumieć i zastosować) testy w diagnozowaniu zasobów odbiorców.
- ➔ Przygotowanie skali kwestionariuszy, które były użyte do badań w ramach projektu.

Ramowy harmonogram testowania ZIP

Struktura planu może ulec nieznacznym zmianom ze względu na efekty rekrutacji i operacjonalizacji procesu testowania

ZAŁOŻENIA I KONCEPCJA **TESTOWANIA MODELU ZIP**

Okres testowania programów ZIP 1-3:

• **Wrzesień/Październik 2012**

- Faza przygotowawcza i organizacyjna do testowania:
  - » Opracowanie założeń metodologicznych i operacyjnych testowania i analizy produktu finalnego
  - » Akcja informacyjna do potencjalnych użytkowników instytucjonalnych
  - » Rekrutacja użytkowników i odbiorców produktu finalnego do testowania
  - » Nabór i kwalifikowanie zgłoszonych instytucji i osób
  - » Zakwalifikowanie instytucji i osób do współpracy i podpisanie umów
  - » Wdrażanie modelu na poziomie JST

- **Listopad - grudzień 2012**

- szkolenia dla użytkowników
- nabór liderów młodzieżowych
- szkolenia dla liderów młodzieżowych
- wspólne szkolenia dla użytkowników i liderów młodzieżowych
- nabór odbiorców
- badania poziomu czynników ochraniających u odbiorców przed marginalizacją społeczną
- opracowanie adekwatnej strategii działań w ZIP 1-3 przez użytkowników i liderów młodzieżowych w stosunku do istniejących u odbiorców deficytów w czynnikach ochraniających przed marginalizacją społeczną

- **Styczeń – wrzesień 2013**

- testowanie przez użytkowników i liderów młodzieżowych programu ZIP w stosunku do wyselekcjonowanej młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym
- superwizowanie przez trenerów strategii stosowanych przez użytkowników
- superwizowanie przez trenerów strategii stosowanych przez liderów młodzieżowych
- ewaluacja osiągniętych rezultatów bezpośrednio po zakończeniu testowania programów ZIP 1-3 (pierwsze badanie ewaluacyjne odbiorców)

- **Wrzesień 2013**

- odroczone ewaluacja osiągniętych rezultatów w testowanych programach ZIP 1-3 (drugie badanie ewaluacyjne odbiorców)

Charakterystyka kolejnych faz testowania programów ZIP 1-3:

1. Wdrażanie programów na poziomie gminy
2. Nabór i szkolenie dla użytkowników
3. Selekcja użytkowników do roli dorosłych liderów w programach ZIP 1-3
4. Selekcja odbiorców przez użytkowników
5. Selekcja liderów młodzieżowych do realizacji programów ZIP 1-3
6. Szkolenia dla liderów młodzieżowych w zakresie realizacji celów ZIP 1-3
7. Wspólne szkolenia dla użytkowników i liderów młodzieżowych
8. Wdrażanie programów ZIP 1-3 w stosunku do odbiorców
9. Przeprowadzenie ewaluacji bezpośredniej w stosunku do odbiorców programów ZIP 1-3
10. Przeprowadzenie ewaluacji odroczonej w stosunku do odbiorców programów ZIP 1-3

Ad 1) Wdrażanie programów na poziomie JST (październik 2012)

Zgodnie z podejściem propagowania promocji zdrowia, który jest wykorzystywany testowanym modelem działania testujące należy rozpocząć od wdrażania programów ZIP 1-3 na poziomie gminy. Osoby odpowiedzialne za opracowywanie nowych podejść w zakresie przeciwdziałania marginalizacji społecznej młodzieży powinny zapoznać władze gminy z celami inicjowanych działań. Przekonanie władz lokalnych do realizacji działań w zakresie wczesnej interwencji socjalnej powinno służyć dwóm najważniejszym celom:

- **Wyodrębnieniu dostawców dla programów ZIP 1-3** – osób odpowiedzialnych za logistykę i usytuowanie działań testowanych programów w lokalnej społeczności; dostawcy powinni być odpowiedzialni za stworzenie dogodnych warunków do realizacji zadań w ramach ZIP 1-3 – m.in. poprzez: zapewnienie potrzebnych podstaw finansowych, udostępnienie lokalu, dbałość o wyposażenie lokalu, dostarczanie niezbędnych materiałów do prowadzenia działań
- **Wyodrębnieniu użytkowników w programach ZIP 1-3** – osób odpowiedzialnych za wprowadzanie w życie rozwiązań zaproponowanych przez innowatorów w takich warunkach, jakie zapewnią dostawcy.

Na użytek testowania programów ZIP 1-3 powinno dojść do ustalenia zakresu współpracy między innowatorami i dostawcami w dwóch typach lokalnych społeczności na terenie Województwa Mazowieckiego:

- W społeczności typu wielkomiejskiego – testowanie na terenie warszawskiego obszaru metropolitalnego
- W społeczności typu wiejskiego – testowanie na terenie gmin znajdujących się na terenie Mazowsza.

Ad 2) Nabór użytkowników (październik 2012)

Liczba użytkowników:

100 osób ze 100 instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu

Kryteria naboru użytkowników:

- **Kryterium 1. (o charakterze terytorialnym):** 100 użytkowników pracujących na terenie województwa mazowieckiego, tj. w warszawskim obszarze metropolitalnym oraz w innych JST znajdujących się na terenie Mazowsza.
- **Kryterium 2. (o charakterze zawodowym):** osoby zajmujące się w ramach swojej działalności zawodowej wspieraniem rozwoju młodzieży w różnym stopniu zagrożonej wykluczeniem społecznym – na poziomie profilaktyki uniwersalnej, profilaktyki selektywnej, profilaktyki indykatywnej oraz terapii i resocjalizacji. Do grupy użytkowników mogą zatem należeć osoby reprezentujące instytucje zajmujące się oświatą, wychowaniem młodzieży, zdrowiem, wypoczynkiem, pomocą społeczną, ściganiem przestępstw, wymierzaniem sprawiedliwości, czyli osoby reprezentujące takie podmioty, jak:
  - szkoły
  - ośrodki pomocy rodzinie
  - organizacje pozarządowe
  - policja
  - ośrodki terapii uzależnień
  - organizacje pozarządowe
  - kościoły i związki wyznaniowe.

Ad 3) Szkolenie dla użytkowników (Listopad - grudzień 2012)

Czas trwania szkolenia dla 100 użytkowników wynosi 8 godzin. Zakres szkolenia obejmuje takie elementy, jak:

1. Idea pracy innowacyjnej z młodzieżą na bazie koncepcji zachowania zasobów (1 godzina)
2. Diagnozowanie zasobów ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym (1 godzina)
3. Istota i formy rówieśniczego *coachingu* (2 godziny)
4. Istota i formy rówieśniczej interwencji kryzysowej (2 godziny)
5. Istota i formy rówieśniczych inkubatorów innowacyjności (2 godziny).

Strategia przeprowadzania szkolenia dla użytkowników: 5 grupx20 osóbx8 godzin (=100 osób)

W celu zapewnienia maksymalnej percepcji materiału merytorycznego przekazywanego użytkownikom przez trenerów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych sesji, podczas części merytorycznej zostaną wykorzystane następujące metody dydaktyczne: prezentacja, prelekcja, wykład, przykłady.

Ad 4) Selekcja użytkowników do roli dorosłych liderów w programach ZIP 1-3 (Listopad - grudzień 2012)

Z grupy 100 użytkowników, którzy przeszli ośmiogodzinne szkolenie zostanie wyodrębnionych 20 osób, które razem z młodzieżowymi liderami będą realizowały programy ZIP 1-3 w stosunku do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym.

Do selekcji użytkowników zostanie wykorzystany *Kwestionariusz Zasobów Wzmacniających Karierę Zawodową dla Młodzieży Szkolnej* lub *Kwestionariusz Zasobów Wychowawcy/Opiekuna*, który stanowi narzędzie do diagnozowania psychospołecznych zasobów warunkujących skuteczność oddziaływań użytkowników wobec młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Eksperymentalna wersja kwestionariusza została opracowana na podstawie wyników badań kwestionariuszowych i fokusowych, w których analizowano znaczenie kapitału psychospołecznego wyznaczającego efektywność pracy zawodowej osób pracujących z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem na etapie wczesnej interwencji socjalnej.

Ad 5) Selekcja odbiorców przez użytkowników (styczeń-luty 2013)

Zadanie każdego z 20 użytkowników będzie polegało na wybraniu do testowania 10 odbiorców w lokalnej społeczności. Grupę odbiorców stanowi młodzież 15-19 lat w różnym stopniu zagrożona wykluczeniem społecznym.

Sposób uczestnictwa odbiorców w testowaniu modelu wczesnej interwencji socjalnej:

- całkowita liczba odbiorców – 200 osób
- liczba odbiorców w programie ZIP 1 – 80 osób (8 grup x 10 odbiorców)
- liczba odbiorców w programie ZIP 2 – 60 osób (6 grup x 10 odbiorców)
- liczba odbiorców w programie ZIP 3 – 60 osób (6 grup x 10 odbiorców).

Selekcjonowanie odbiorców będzie się odbywało według dwóch typów kryteriów: a) psychologicznych, b) obiektywnych.

Ad a) Wykorzystanie kryteriów psychologicznych w selekcji odbiorców. W selekcji odbiorców programów ZIP 1-3 zostaną uwzględnione kategorie czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym.

Diagnozowanie nasilenia wymienionych powyżej powinno odbywać się za pomocą wystandaryzowanego narzędzia *Kwestionariusz Zasobów Wzmacniających Karierę Zawodową dla Młodzieży Szkolnej* lub *Kwestionariusza Zasobów*. Dodatkowo osoby badane powinny być zbadane metodą: *Maudsley Addiction Profile* J. Marsdena, D. Stewarda, D. Besta.

Kwalifikowanie przynajmniej 30% odbiorców do programów ZIP 1-3 powinno odbywać się na podstawie dwojakiego typu wyników:

- 1) niskiego poziomu czynników ochraniających przed marginalizacją społeczną (wyniki w *Kwestionariuszu Zasobów Wzmacniających Karierę Zawodową dla Młodzieży Szkolnej* lub *Kwestionariuszu Zasobów Przystosowawczych Młodzieży*)
- 2) dużej częstotliwości używania substancji psychoaktywnych (wyniki w *Kwestionariuszu Maudsley Addiction Profile*).

Ad b) Wykorzystanie kryteriów obiektywnych w selekcji odbiorców. W selekcji odbiorców uwzględnione zostaną trzy kategorie czynników obiektywnych – zgodnych z tematyką ZIP 1-3. Na podstawie wywiadów środowiskowych część osób uczestniczących w testowanych programach powinna spełniać warunki ujęte w opisie tematycznych ZIP.

Ad 6) Selekcja liderów młodzieżowych do realizacji programów ZIP 1-3 (luty 2013)

Nabór 40 liderów młodzieżowych z lokalnej społeczności. Nabór osób do pełnienia roli liderów młodzieżowych będzie się odbywał według trzech kryteriów:

- **kryterium 1. - miejsce zamieszkania:** 20 osób z terenu warszawskiego obszaru metropolitalnego i 20 osób z terenu gmin znajdujących się na terenie Mazowsza
- **kryterium 2. – wiek:** osoby między 15 a 19. rokiem życia
- **kryterium 3. – posiadanie wysokich zasobów ochraniających przed wykluczeniem społecznym.**

Uzasadnienie zaangażowania liderów młodzieżowych zostało zaprezentowane w *Podręczniku metodologicznym i praktycznym planowania i określenia strategii interwencji i profilaktyki* w ZIP. W analizie zaprezentowanych treści zwrócono uwagę, że stosowanie strategii rówieśniczej gwarantuje wysoką skuteczność

w kształtowaniu zachowań młodych. Tego typu strategia jest efektywniejsza niż oddziaływania ze strony dorosłych. Zaproponowana strategia wynika z prawidłowości rozwojowej, polegającej na tym, że w okresie dorastania i wczesnej dorosłości zbiorowość koleżeńska stanowi system społeczny, który najsilniej wpływa na kształtowanie zachowań jednostki. Dlatego w działaniach ZIP 1-3 powinna być silnie zaznaczona strategia polegająca na oddziaływaniach rówieśniczych. W tym celu należy dokonać identyfikacji rówieśniczych liderów ze względu na dwa kryteria – posiadanie określonych cech osobowościowych oraz ze względu na sposób społecznego funkcjonowania. Wymienione warunki zostały uwzględnione w zaprezentowanych powyżej kryteriach służących selekcji liderów młodzieżowych do realizacji programów ZIP 1-3.

Ad 7) Szkolenia dla liderów młodzieżowych w zakresie realizacji celów ZIP 1-3 (luty-marzec 2013)

Młodzieżowi liderzy mogą realizować różnorodne zadania w ramach testowanego modelu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży. Stosowanie strategii rówieśniczej w testowaniu programów ZIP 1-3 będzie skuteczne, jeżeli młode osoby zostaną odpowiednio przygotowane do pełnienia roli rówieśniczych liderów. Takie osoby powinny przejść treningi zarówno w obszarze kompetencji intrapsychicznych oraz interpersonalnych, które są niezbędne do realizacji zadań z trzech obszarów - rówieśniczego *coachingu*, rówieśniczej interwencji kryzysowej, rówieśniczych inkubatorów innowacyjności.

Strategia prowadzenia szkoleń dla 40 liderów młodzieżowych:

- 10 godzin szkolenia z zakresu rówieśniczego *coachingu* dla 16 osób
- 10 godzin szkolenia z zakresu rówieśniczej interwencji kryzysowej dla 12 osób
- 10 godzin szkolenia z zakresu rówieśniczych inkubatorów innowacyjności dla 12 osób.

Zajęcia dla liderów młodzieżowych powinny być prowadzone metodami interaktywnymi i aktywizującymi, rozumianymi jako metody umożliwiające uczenie się w oparciu o doświadczenie i pozwalające uczestnikom na ćwiczenie swoich umiejętności. Dlatego podczas prowadzonych zajęć, oprócz prezentacji kluczowych zagadnień merytorycznych (wiedzy) z określonego zakresu tematycznego, będą również realizowane części praktyczne, umożliwiające nabywanie doświadczenia poprzez ćwiczenia praktyczne oraz rozwiązywanie problemów.

W trakcie prowadzonych szkoleń z liderami młodzieżowymi w szczególny sposób powinny zostać wykorzystane następujące metody pracy:

- 1) analizy przypadku; polegające na zapoznaniu się z rzeczywistym lub umownym zdarzeniem, w wersji wstępnej, a następnie na pozyskaniu / zebraniu dodatkowych informacji o tym zagadnieniu, poddaniu całości sytuacji zostaje analizie wraz z podjęciem określonych decyzji, działań lub rozwiązań,
- 2) ćwiczenia; których istota sprowadza się do wykonywania określonego przykładowego zadania, a ich celem będzie doskonalenie umiejętności lub podnoszenie własnej sprawności,
- 3) symulacje; polegające na wykonywaniu określonych rzeczywistych zadań warunkach zbliżonych do rzeczywistych, przy użyciu rzeczywistych narzędzi i materiałów,
- 4) dyskusje; zarówno moderowane przez trenerów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych sesji, jak również dyskusje wielokrotne (w kilku zespołach pracujących nad tym samym tematem, gdzie po upływie wyznaczonego czasu, każda z grup prezentuje swoje propozycje, po czym następuje porównanie/ zestawienie wyników i ustalenie wspólnej propozycji dla wszystkich grup).

Ad 8) Wspólne szkolenia dla użytkowników i liderów młodzieżowych (marzec-kwiecień 2013)

Stosowanie strategii rówieśniczej w ZIP 1-3 będzie skuteczne, jeżeli zostaną spełnione kolejne warunki. Ważne jest to, aby programem kierowała kompetentna osoba dorosła, która rozumie rolę rówieśniczych liderów, posiada wiedzę z zakresu dojrzwania i wczesnej dorosłości oraz odznacza się umiejętnością stosowania różnorodnych strategii profilaktycznych (np. psycholog, pedagog, nauczyciel). Ponadto dorosły koordynator programu powinien posiadać odpowiednie predyspozycje osobowościowe i kompetencje zawodowe – m.in. zdolności empatyczne, pozytywne nastawienie do młodzieży, kompetencje w zakresie dostarczania wsparcia

informacyjnego, emocjonalnego i instrumentalnego, dostarczać wsparcia liderom, wnikliwie analizować wyniki działań programu. Dodatkowo dorosły koordynator programów ZIP 1-3 powinien stanowić rodzaj „mediatora” między młodzieżą działającą w ramach ZIP 3, szkołą, rodzicami i lokalną społecznością.

Realizacji wymienionych powyżej warunków powinny służyć ukonstytuowanie 20 zespołów składających się z 1 użytkownika i 2 liderów młodzieżowych, które w pierwszej fazie istnienia będą uczestniczyły w szkoleniach profesjonalno-rówieśniczych zgodnie ze specyfiką ZIP 1-3:

- ZIP 1: 2 grupy x 6 godzin
- ZIP 2: 2 grupy x 6 godzin
- ZIP 3: 2 grupy x 6 godzin

Zakres szkolenia będzie obejmował:

- 1) Interpretację przez dorosłych użytkowników wyników, jakie otrzymali odbiorcy w *Kwestionariuszu Zasobów Wzmacniających Karierę Zawodową dla Młodzieży Szkolnej* i w *Kwestionariuszu Maudsley Addiction Profile* (3 godziny). Na podstawie przeprowadzonej diagnozy powinien być wskazany potencjału rozwojowy odbiorców w poszczególnych grupach. W trakcie interpretacji istnieje możliwość superwizji z diagnostą.
- 2) Konstruowanie strategii oddziaływań w kontekście uzyskanych wyników badań diagnostycznych (3 godziny). Skonstruowane programy oddziaływań powinny cechować się adekwatnością w stosunku wzmacniania czynników ochraniających młodzież przed wykluczeniem społecznym. Strategia działań w stosunku do każdej z wyodrębnionych 20 grup odbiorców będzie bazowała na modelu NIDA, który jest konstytuowany przez następujące elementy:
  - Ocena potrzeb odbiorców w zakresie konstruowanego programu
  - Formułowanie twierdzeń problemowych dotyczących programu
  - Określenie celów programu w kontekście wyselekcjonowanych zasobów
  - Przełożenie celów na zadania
  - Szczegółowe opracowanie planu dotyczącego realizacji każdego zadania
  - Wyszczególnienie i opracowanie zapotrzebowania na zasoby konieczne do realizacji programu
  - Określenie pomocy (ludzkiej, finansowej, technicznej) niezbędnej spoza lokalnej społeczności
  - Określenie kryteriów i strategii oceny programu
  - Określenie potencjalnych ograniczeń i trudności, jakie mogą się pojawić w trakcie realizacji programu.
  - Określenie finalnego programu działania.

W trakcie szkoleń dla zespołów specjalistyczno-rówieśniczych w szczególny sposób powinny być wykorzystane metody twórczego myślenia; ułatwiające kreowanie nowych rozwiązań i wypracowywanie nowego spojrzenia na problemy związane z zapobieganiem wykluczenia społecznego młodzieży.

Ad 9) Wdrażanie programów ZIP 1-3 w stosunku do odbiorców (maj - wrzesień 2013)

Realizacja przez zespoły profesjonalno – rówieśnicze autorskich programów profilaktycznych w 20 grupach odbiorców:

➤ **w 8 grupach realizacja programów o charakterze rówieśniczego *coachingu***

W oddziaływaniach rówieśniczych o charakterze *coachingu* szczególna uwaga zostanie poświęcona ujęciu, jakie zostało zaproponowane przez D. Kolba, w którym zwraca się szczególną uwagę na demonstracje i praktykę oraz na potrzeby osób uczących się nowych zachowań – m.in. na:

- a) potrzebę dynamiczności: ludzie uczą się najlepiej, gdy stoją przed nimi wyzwania, preferują „wrzucenie na głęboką wodę”,
- b) potrzebę refleksyjności: osoby muszą mieć czas na przemyślenie otrzymanych informacji, analizę różnych przypadków rozwiązań, analizują poglądy i doświadczenia innych ludzi,
- c) potrzebę praktyczności: ludzie muszą być przekonani, że to, czego się uczą jest im potrzebne i ma zastosowanie w praktyce,
- d) potrzebę teoretyczności: człowiek uczy się przez logiczną analizę modeli, teoretycznych struktur lub idei.

Dla zagwarantowania lepszej możliwości percepcji i rozwoju kompetencji, rówieśnicze spotkania *coachingowe* powinny być prowadzone zgodnie z cyklem uczenia się, na który składa się cztery etapy:

- a) etap I – doświadczenie
- b) etap II – obserwacja i refleksja nad doświadczeniem
- c) etap III – wyciąganie wniosków
- d) etap IV – planowanie dalszych działań.

➤ **w 6 grupach realizacja programów o charakterze interwencji kryzysowej**

W tym obszarze działań liderzy młodzieżowi razem z odbiorcami będą przepracowywać kwestie dotyczące: a) spostrzegania kryzysu w zachowaniach rówieśników, b) czynników zwiększających ryzyko wystąpienia kryzysu u młodych osób, c) konstruktywnych strategii radzenia sobie ze stresem i z kryzysem, e) zwracania się o pomoc w sytuacji doświadczania kryzysu, **f) konstruktywnych strategii radzenia sobie z przemocą.**

W sposób szczególny zostanie potraktowane kształtowanie dojrzałych postaw wobec konfliktu jako zjawiska naturalnego oraz ukazanie możliwości wykorzystania umiejętności mediacyjnych w przeciwdziałaniu powstawaniu i eskalacji konfliktów w środowiskach szkolnych, rodzinnych i rówieśniczych. Wyposażeni w wiedzę z zakresu technik mediacyjnych liderzy młodzieżowi będą mogli przekazywać odbiorcom treści dotyczące: a) konfliktu – jego istoty, rodzajów dynamiki; specyfiki konfliktów wśród młodzieży, b) dojrzałych postaw wobec konfliktu, c) pracy z konfliktem – jego struktury i przebiegu, d) technik stosowanych w trakcie pracy negocjacyjnej i mediacyjnej, e) ugody i jej psychologicznym aspektem.

➤ **w 6 grupach realizacja programów o charakterze rówieśniczych inkubatorów innowacyjności.**

Celem tego rodzaju oddziaływań jest uruchomienie potencjału odbiorców – młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym – związanego z zachowaniami kreatywnymi w zakresie celów zdefiniowanych przez młodzież. Istotą zajęć jest koncentracja na twórczym i konstruktywnym podejściu do podejmowanych problemów, kształtowanie otwartego stylu myślenia i gotowości do przyjmowania niekonwencjonalnych rozwiązań.

Zatem w sposób szczególny działania rówieśnicze będą skoncentrowane na ukazywaniu mechanizmów innowacyjności, zwróceniu uwagi na sposoby wyzwalań i kształtowania tego rodzaju postaw i umiejętności.

Praca z odbiorcami będzie się opierała przede wszystkim na treningu praktycznych umiejętności. Szczególne zadanie lidera młodzieżowego będzie polegało na ukierunkowaniu myślenia i działania odbiorców na uzyskiwanie oczekiwanych rezultatów. W oparciu o wskazane zadania odbiorcy będą podejmować określone prace w zespołach, przy jednoczesnym ukierunkowaniu i wspieraniu przez lidera młodzieżowego.

Sposób funkcjonowania każdej grupy:

- 10 odbiorców (ok. 150 godzin spotkań grupowych z liderami młodzieżowymi w okresie 2-3 tygodni lipca)
- 2 liderów młodzieżowych (ok. 150 godzin spotkań grupowych z odbiorcami w okresie 2-3 tygodni lipca)
- 1 użytkownik (8 godzin pracy grupowej z odbiorcami i/lub liderami).

Realizacja autorskich programów w ramach ZIP 1-3 w 20 grupach odbiorców łączy się również obligatoryjnym z korzystaniem przez zespoły specjalistyczno-rówieśnicze z superwizji grupowej, która jest ukierunkowana na podnoszenie jakości warsztatu pracy. Każdy zespół składający się z 1 użytkownika i 2 liderów młodzieżowych powinien skorzystać z 2 godzin superwizji z trenerem.

Ad 10) Przeprowadzenie ewaluacji bezpośrednio po zakończeniu testowania programów ZIP 1-3 (wrzesień-październik 2013)

Do badań zostanie wykorzystany *Kwestionariusz Ewaluacji ZIP wobec Młodzieży Zagrożonej Wykluczeniem*. Konstrukcja narzędzia uwzględnia badanie zmian wynikających z realizacji celów w programach ZIP 1-3. Dzięki zastosowaniu metody można zatem stwierdzić, czy zaistniały zamiany w zasobach ochraniających młodzież

przed marginalizacją społeczną. *Kwestionariusz Ewaluacji ZIP wobec Młodzieży Zagrożonej Wykluczeniem* uwzględnia zachodzenia zmian w takich wymiarach funkcjonowania, jak:

1. zwiększenie poziomu poczucia własnej skuteczności
2. osiągnięcie korzystnej dystrybucji zasobów podmiotowych (zwiększenie ich znaczenia, uruchomienie spirali zysków, zahamowanie spirali strat)
3. osiągnięcie korzystnej dystrybucji zasobów stanu
4. osiągnięcie korzystnej dystrybucji zasobów energetycznych
5. zwiększenie częstotliwości stosowania konstruktywnych strategii zaradczych – m. in.: a) współpracy społecznej, b) działań asertywnych, c) poszukiwania wsparcia społecznego, d) działań przemysłanych
6. zmniejszenie częstotliwości stosowania destrukcyjnych strategii zaradczych – głównie: a) działań instynktownych, b) działań unikowych, c) działań „nie wprost”, d) działań antyspołecznych, e) działań agresywnych.

Osiągnięcie przedstawionych powyżej celów będzie decydować o skuteczności ZIP – innowacyjnego programu interwencyjnego wobec młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym.

Przeprowadzenie oraz interpretacja badań ewaluacyjnych w swoich grupach odbiorców należy do użytkowników (dorosłych liderów). Na ten cel przeznaczono 1,5 godziny pracy indywidualnej z każdym z odbiorców w danej grupie. W trakcie przeprowadzenia badań ewaluacyjnych użytkownik może skorzystać z superwizji indywidualnej z diagnostą-psychologiem.

Ad 11) Przeprowadzenie ewaluacji odroczonej w stosunku do odbiorców programów ZIP 1-3 (wrzesień-październik 2013)

Ewaluacja odroczonej będzie miała analogiczny charakter do ewaluacji bezpośredniej, która została zaprezentowana w punkcie 10. Zadanie użytkowników polega na ponownym przeprowadzeniu badań w swojej grupie odbiorców *Kwestionariuszem Ewaluacji ZIP wobec Młodzieży Zagrożonej Wykluczeniem*.

Celem badania jest sprawdzenie, czy u odbiorców programów ZIP 1-3 utrzymują się korzystne zmiany w obszarze czynników ochraniających młodzież przed marginalizacją społeczną – m. in. w wymiarze poczucia własnej skuteczności, korzystnej dystrybucji zasobów podmiotowych, zasobów stanu, zasobów energetycznych, zwiększenia częstotliwości stosowania konstruktywnych strategii zaradczych (współpracy społecznej, działań asertywnych, poszukiwania wsparcia społecznego, działań przemysłanych), zmniejszenia częstotliwości stosowania destrukcyjnych strategii zaradczych (działań instynktownych, działań unikowych, działań „nie wprost”, działań antyspołecznych, działań agresywnych).

Na ten cel również przeznaczono 1,5 godziny pracy indywidualnej z każdym z odbiorców w danej grupie. W trakcie przeprowadzenia badań ewaluacyjnych użytkownik może skorzystać z superwizji indywidualnej z diagnostą-psychologiem.

W ramach testowania będzie dodatkowo prowadzona dokumentacja niezbędna do opracowania raportu z testowania (m. in. wyniki ewaluacji wewnętrznej obejmujące wskaźniki zadowolenia ze szkoleń przeznaczonych dla użytkowników i liderów młodzieżowych).

CHARAKTERYSTYKA MATERIAŁÓW, JAKIE OTRZYMAJĄ UCZESTNICY

Materiały dydaktyczne dla użytkowników:

Programy ZIP oraz opis produktu finalnego (kompodium) – wersja elektroniczna

Opis: Model zasobów jednostki według Hobfoll'a (*Conservation of Resources – COR*).

Opis i zasady stosowania narzędzi diagnostycznych opartych na koncepcji S. Hobfoll'a *Kwestionariusz Zasobów Wzmacniających Karierę Zawodową dla Młodzieży Szkolnej*

Materiały dla odbiorców: materiały operacyjne przygotowane według autorskich propozycji osób testujących

INFORMACJE O PLANOWANYM SPOSOBIE MONITOROWANIA PRZEBIEGU TESTOWANIA

Dla fazy testowania monitoring jest podstawą do efektywnej ewaluacji. Monitoring jako element ewaluacji zewnętrznej będzie podzielony na:

- monitoring stricte merytoryczny przy współudziale zespołu eksperckiego opracowującego ZIP
- monitoring administracyjny z współudziałem Dyrektora projektu, partnera projektu, przedstawiciela firmy dokonującej ewaluacji obowiązkowej produktu finalnego

Monitoring będzie realizowany w postaci comiesięcznych spotkań odbywających się na podstawie informacji od personelu zaangażowanego bezpośrednio w testowanie.

Firma ewaluacyjna dokonująca ewaluacji produktu finalnego raz na kwartał wraz z zespołem projektu będzie przedstawiać informacje śród okresowe.

Firma dokonująca ewaluacji produktu finalnego w fazie testowania została wybrana na etapie realizacji Etapu I. Kryterium jej wyboru w kontekście założeń ZIP stanowiły: obiektywizm i niezależność wobec projektu i produktu finalnego oraz zdolność merytoryczna i techniczna do realizacji ewaluacji. Ewaluacji wewnętrznej nie przewiduje się ze względu na konieczny obiektywizm badania i włączenie jej do zakresu ewaluacji zewnętrznej.

Monitoring będzie odbywał się w postaci obserwacji dokonanych przez konsultantów indywidualnych i osoby prowadzące zajęcia warsztatowe (w oparciu o arkusze obserwacyjne oraz o skalę typu: dyferencjał semantyczny) a także w oparciu o opinię eksperta, który będzie specjalnie przygotowany do oceny bieżącej realizacji programu.

Przy zachowaniu prywatności nie ma potrzeby specjalnego monitorowania. Natomiast do obliczenia wyników, dobrze, aby to zrobiły osoby niezależne. Przewidujemy, że raz w miesiącu będą odbywały się spotkania ekspertów z użytkownikami i odbiorcami, w celu omawiania, doradzania i rozwiązywania bieżących problemów. Do monitoringu i ewaluacji testowania produktu finalnego użyte zostaną w szczególności narzędzia zawierające elementy K.11. oraz innych komponentów diagnostycznych. Szczegóły zostaną określone po operacjonalizacji testowania zgodnie z zadaniami realizacji projektu innowacyjnego testującego. Głównym pytaniem badawczym dla ewaluacji fazy testowania jest: Jaka jest rzeczywista efektywność produktu finalnego w realnych warunkach środowiska lokalnego?

Różnice w stosunku do opisu we wniosku:

Projektodawca zmienił okres realizacji Zadania 3 „II Etap WDROŻENIA: Testowanie opracowanego produktu, analiza efektów i opracowanie produktu finalnego”. Działania merytoryczne rozpoczną się w październiku, a nie we wrześniu, jak zakładano w pierwotnej wersji wniosku. Z wyniku tego etapu 1, 2 i 3 zadania 3 uległy automatycznemu skróceniu o 1 miesiąc. Zmiana jest spowodowana koniecznością wydłużenia przerwy na ocenę Strategii Wdrażania Projektu Innowacyjnego przez Regionalną Sieć Tematyczną.

HARMONOGRAM TESTOWANIA WYNIKAJĄCY Z ZAŁOŻEN PROJEKTU

Rok	2012/2013						
	-				II	III	IV
Kwartał							
Miesiąc	9	10	11	12	-	-	-
Zadanie 3 - Zadanie 3. II Etap WDROŻENIA: Testowanie opracowanego produktu, analiza efektów i opracowanie produktu finalnego (IX.2012 – XII.2013)	x	x	x	x	x	x	x
Etap 1 - Opracowanie założeń metodologicznych i operacyjnych testowania i analizy produktu finalnego (1 ekspertyza rekomendacyjna dla 3 ZIP)	x	x					
Etap 2 - Akcja informacyjna do potencjalnych użytkowników instytucjonalnych	x	x	x	x	x	x	x

Etap 3 - Rekrutacja użytkowników i odbiorców produktu finalnego do testowania	x	x	x	x	x	x	x
Etap 4 - Nabór i kwalifikowanie zgłoszonych instytucji i osób		x	x	x	x	x	x
Etap 5 - Zakwalifikowanie instytucji i osób do współpracy i podpisanie umów		x	x	x	x	x	x
Etap 6 - TESTOWANIE opracowanego produktu w grupie ODBIORCÓW PRODUKTU (razem 200 osób młodzieży) – FORMA GRUPOWA (20 grup 10 osobowych x śr. 10 godzin = 2000 osobogodzin			x	x	x	x	x
Etap 7 - TESTOWANIE opracowanego produktu w grupie ODBIORCÓW PRODUKTU (razem 200 osób młodzieży) – FORMA INDYWIDUALNA (200 osób x śr. 3 godzin = 600h w tym 200 ind. diagnoz psych.)			x	x	x	x	x
Etap 8 - TESTOWANIE opracowanego produktu przez UŻYTKOWNIKÓW PRODUKTU – reprezentacja instytucji, w tym 5 grup x śr. 8 h x 20 instytucji = 100 osób z 100 instytucji,			x	x	x	x	x
Etap 9 - TESTOWANIE opracowanego produktu przez UŻYTKOWNIKÓW PRODUKTU – reprezentacja instytucji – Wsparcie w opracowaniu przykładowego ZIP			x	x	x	x	x
Etap 10 - Opinia i ocena Produktu Finalnego po testowaniu przez środowisko praktyków (1 ekspertyza)							x
Etap 11 - Analiza rzeczywistych efektów testowanego produktu (ekspertyza)							x
Etap 12 - Obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna (podwykonawstwo) jako kluczowy element opracowania ostatecznej wersji produktu finalnego							x
Etap 13 - Konsultacja ze środowiskiem społecznym i naukowym efektów testowania jako element bieżącego upowszechniania i włączania do głównego nurtu polityki (warsztaty fokusowe – 1 grupa x 20 osób x 1 dzień 8 godzinny = 20 osobodni)							x
Etap 14 - Opracowanie końcowej wersji produktu finalnego: MODELU i przygotowanie operacyjne implementacji KOMPONENTÓW dla ZIP 1 – K1-K11 (zbiór narzędzi i instrukcji)							x
Etap 15 - Opracowanie końcowej wersji produktu finalnego: MODELU i przygotowanie operacyjne implementacji KOMPONENTÓW dla ZIP 2 – K1-K11 (zbiór narzędzi i instrukcji)							x
Etap 16 - Opracowanie końcowej wersji produktu finalnego: MODELU i przygotowanie operacyjne implementacji KOMPONENTÓW dla ZIP 3 – K1-K11 (zbiór narzędzi i instrukcji)							x
Etap 17 - Weryfikacja końcowej wersji produktu finalnego (PEŁNEGO MODELU) przez: Sędziowie kompetentni (edukator/socjolog/psycholog/pedagog/doradca zawodowy itd.							x
Etap 18 - Przedstawienie produktu do walidacji i jego walidacja umożliwiająca jego upowszechnienie i włączenie do głównego nurtu polityki							x

V. SPOSÓB SPRAWDZENIA, CZY INNOWACJA DZIAŁA

Należy określić, jakie efekty zastosowania innowacji mogą zostać uznane za wystarczające uzasadnienie dla jej stosowania na szerszą skalę oraz podać, w jaki sposób będą one weryfikowane – tj. konieczne jest zdefiniowanie:

- w jaki sposób dokonana zostanie ocena wyników testowania,
- jak zostanie przeprowadzona zewnętrzna ewaluacja produktu finalnego (w tym jak zostanie wyłoniony zewnętrzny ewaluator, jaki będzie zakres ewaluacji, jak zostaną zdefiniowane zadania ewaluatora).

Możliwe jest, że proponowane podejście będzie różnić się od tego, jakie opisano we wniosku o dofinansowanie – jako następstwo zmian w produkcie finalnym czy w podejściu do testowania. Możliwa jest także zmiana koncepcji oceny nawet w przypadku niedokonywania zmian w produkcji i w testowaniu, przy czym zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku wymaga to wskazania i uzasadnienia.

SPOSÓB DOKONANIA OCENY WYNIKÓW TESTOWANIA

Efektami, które mogą świadczyć o tym, że innowacja działa mogą być w szczególności efekty oddziaływania wśród odbiorców (stwierdzone subiektywnie przez odbiorców lub poprzez obserwację użytkowników).

Natomiast przejawem, że innowacja działa będą wyniki badania efektów testowania na podstawie etapów merytorycznych testowania:

Testowanie/badanie użytkowników w oparciu o narzędzia diagnostyczne – „ewaluacja” na poziomie użytkowników (ocena działań ze strony odbiorców – opracowane w ramach ZIP narzędzia diagnostyczne + analiza jakościowa). Etap ten pozwoli stwierdzić, na ile użytkownicy są skuteczni na podstawie stosowania założeń i komponentów ZIP.

Testowanie/badanie odbiorców w oparciu o Kwestionariusz Strategii Zaradczych, Kwestionariusza Dystrybucji Zasobów, – „ewaluacja” na poziomie odbiorców (K0) pozwoli stwierdzić skuteczność oddziaływania ZIP.

Ocena wyników testowania zostanie dokonana poprzez ewaluację zewnętrzną produktu finalnego zgodnie z aktualnymi zaleceniami Krajowej Instytucji Wspomagającej.

EWALUACJA ZEWNĘTRZNA PRODUKTU FINALNEGO

W projekcie założona jest ewaluacja całościowa odnosząca się do wskaźników rezultatów i działań oraz obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna produktu finalnego po testowaniu produktu finalnego.

Zewnętrzna ewaluacja obligatoryjna produktu finalnego jest kluczowa z punktu widzenia stwierdzenia, czy i w jakim stopniu innowacja działa.

Zakres obligatoryjnej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego obejmuje: produkt finalny (dotyczy w sumie trzech komponentów ZIP 1, 2, 3), działania i rezultaty na etapie testowania i w odniesieniu do efektów testowania produktu finalnego.

Ewaluacja zewnętrzna produktu finalnego obejmie również grupy docelowe wskazane we wniosku, na etapie testowania.

Ewaluacja całościowa: on-going, ex-post wdrażania projektu i rezultatów jest to element zarządzania jakością i zarządzania merytorycznego projektu. Zakładana ewaluacja całościowa będzie ewaluacją odnoszącą się do całego projektu i wszystkich działań oraz wszystkich wskaźników i produktu finalnego jako rezultatu. Niezbędna jest ona w kontekście implikacyjnego charakteru projektu (badawczego, analitycznego, innowacyjnego), w którym każdy kolejny etap jest warunkowany wynikiem poprzedniego – np. bez właściwych badań i analiz nie stworzona zostanie wiedza niezbędna dla uzyskania produktu finalnego. Każde „zaniedbanie” jakościowe na którymkolwiek z etapów spowoduje niewykonalność projektu (nie można przy jednym założonym budżecie zdublować analiz lub rekomendacji). Dlatego też całościowa ewaluacja będzie pełniła funkcję weryfikującą jakość i zasadność działań projektu i zapewni efektywność w osiąganiu celów projektu. Na etapie wdrożenia projektu przewidziano ewaluację w następującym zakresie:

Etap 2: on-going przeprowadzoną w trakcie realizacji projektu, zwłaszcza po „kamieniach milowych” projektu;

Etap 3: ex-post po zakończeniu realizacji działań projektu dla zbadania osiągnięcia celów projektu.

Celem głównym usługi ewaluacyjnej jest zapewnienie efektywności i poprawności wdrażania projektu i rezultatów projektu poprzez weryfikację działań i właściwe rekomendacje dotyczące zarządzania realizacją projektu na każdym etapie.

Będzie to również sposób na stwierdzenie wystąpienia rezultatów określonych dla projektu.

Ewaluacja całościowa jako w projekcie obejmować będzie swoje cztery wymiary (zakres):

- ➔ Badanie/ocena postępów i efektywności w tworzeniu elementów produktu finalnego w wymiarze merytorycznym.
- ➔ W wymiarze oceny efektywności poszczególnych działań projektu
- ➔ W wymiarze stwierdzania efektów/rezultatów działań projektu
- ➔ W wymiarze zarządzania projektem – identyfikacja czynników ryzyka projektu oraz rekomendacje co do ich minimalizacji, propozycje modyfikacji działań i merytoryki projektu

Kryteria ewaluacji zostały dobrane do założeń projektu. Spośród najczęściej stosowanych kryteriów w ewaluacji: relevance; efficiency; effectiveness; impact; sustainability, utility wybrano do ewaluacji niniejszego projektu następujące kryteria ze względu na specyfikę, skalę, zakres i rodzaj rezultatów oraz ze względu na określone cele i funkcje ewaluacji projektu:

Skuteczność (effectiveness) - kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia rezultaty projektu zostały osiągnięte oraz w jakim stopniu działania projektu przyczyniły się do zmiany i uzyskania korzyści u uczestników projektu.

Użyteczność (utility) - kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia produkt finalny odpowiada rzeczywistym potrzebom. Kryterium użyteczności pozwala zweryfikować na ile efekty realizowanego projektu zaspokajają potrzeby grupy docelowej projektu.

Ewaluacja całościowa będzie prowadzona w oparciu o powyższe założenia i będzie miała charakter badania jakościowego.

Do każdego z etapów ewaluacji oraz na zakończenie projektu przewidziany jest raport rekomendacyjny.

Celem ewaluacji będzie weryfikowanie efektywności etapów realizacji projektu oraz rzeczywistej innowacyjności produktu finalnego, zebranie informacji o uwarunkowaniach działań w projekcie w celu ulepszenia tych działań lub podjęcia decyzji o ich prowadzeniu w kontekście produktu finalnego);

Pytania badawcze dla ewaluacji określono w poszczególnych etapach.

Pytania badawcze

Pytanie badawcze ogólne:

PBO.I.1.1. *W jakim stopniu założenia projektu, produkt finalny, działania projektu są dostosowane do potrzeb w kontekście zagrożenia wykluczeniem społecznym młodzieży?*

Pytania badawcze szczegółowe:

PBS.I.1.1. *W jakim stopniu działania projektu są efektywne?*

PBS.I.1.2. *Jaki jest poziom rezultatów projektu na początku realizacji i na zakończenie projektu?*

PBS.I.1.3. *Jakie są główne czynniki ryzyka realizacji projektu?*

PBS.I.1.4. *Jaka jest rzeczywista efektywność modelu, programów i komponentów?*

Najważniejsza będzie obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna jako kluczowy element opracowania produktu finalnego. Na tym etapie zweryfikowana zostanie rzeczywista efektywność programów i jego komponentów. Zostanie sprawdzone, czy innowacja działa. Będzie to ewaluacja komplementarna wobec ewaluacji całościowej.

Po zakończeniu części jakościowej badania Wykonawca prześle raport cząstkowy, w którym zawarty będzie opis przebiegu badania jakościowego, opis metodologii oraz główne wnioski z przeprowadzonych badań.

Po zakończeniu badania ewaluacyjnego Wykonawca przygotuje raport końcowy z badań zawierający zestawienie tabelaryczne danych oraz główne wnioski z przeprowadzonych badań i rekomendacje z każdego badania.

Efekty projektu zostaną zawarte w Raporcie Końcowym opracowanym przez Wykonawcę po zakończeniu wszystkich etapów badania.

Raport Końcowy będzie zawierać:

1. Cele badania wraz z ich operacjonalizacją.
2. Opis metodologii i sposobu realizacji badania i narzędzi.
3. Omówienie głównych wyników badań wraz z odpowiedziami na pytania badawcze.
4. Analizę i potwierdzenie osiągnięcia zakładanych rezultatów projektu.

Zakres założeń, narzędzia i metodyka mogą ulec zmianie ze względu na implikacje kolejnych etapów prac w ramach projektu.

VI. STRATEGIA UPOWSZECHNIANIA

Należy określić:

- jaki jest cel działań upowszechniających,
- do jakich grup skierowane będą działania upowszechniające (wraz z analizą interesariuszy, jako uzasadnieniem doboru tych grup), jaka będzie ich liczebność,
- plan działań i ich charakterystyka, wraz ze wskazaniem w jakiej fazie wdrażania projektu działania te będą realizowane,

Opis ten stanowi doprecyzowanie i uszczegółowienie zapisów wniosku o dofinansowanie; możliwe jest także zaproponowanie innego / zmodyfikowanego podejścia do działań upowszechniających, jeśli jest to uzasadnione wynikami prac I etapu projektu. Niezbędne jest wskazanie zmian w stosunku do wniosku i ich przyczyn.

Ze względu na charakter projektu, jego upowszechnianie rozpoczęło się już w fazie I, czyli na etapie przygotowania, który obejmuje: *Zadanie 1. Quality Research Management & EMPOWERMENT. Audyty merytoryczny i metodologiczny ZIP i promowanie zaangażowania* i *Zadanie 2. I Etap Przygotowania: Diagnoza i analiza problemu oraz badania przedmiotowe niezbędne dla opracowania wstępnej wersji produktu i strategii*. Upowszechnianiu służyły następujące działania:

- ✓ posiedzenia Komitetu Sterującego
- ✓ spotkania Panelu Ekspertów
- ✓ spotkania Panelu Praktyków (Seminarium Użytkowników)
- ✓ grupy robocze ZIP
- ✓ spotkania typu Metaplan

W/w instrumenty i spotkania miały na celu aktywne włącznie potencjalnych Użytkowników i decydentów w tematykę i proces tworzenia koncepcji i kształtu narzędzi, tak by późniejsza strategia *mainstreaming'u* spotkała się z powszechną akceptacją. Interesariusze nie tylko zapoznali się z koncepcją i użytecznością opracowywanych narzędzi i rozwiązań, ale aktywnie je tworzyli i opiniowali etapy ich powstawania. Wpływa to z jednej strony na ulepszenie samego produktu finalnego, a z drugiej wspiera przepływ informacji o działaniach podejmowanych przez różne instytucje, możliwości ich wykorzystania i włączenia we własne projekty i programy, co dzięki efektowi synergii wspiera w znaczącym stopniu ich efektywność.

CEL DZIAŁAŃ UPOWSZECHNIAJĄCYCH

Celem strategii upowszechniania projektu jest dotarcie z informacją o wypracowanym modelu do jak najszerszego grona Użytkowników i Odbiorców. Realizatorami działań będzie Zespół projektu: dyrektor projektu, koordynator merytoryczno-naukowy, specjalista ds. promocji, informatyki i wizualizacji, manager ds. upowszechnia i Public Relations, doradcy, osoby wykonujący zadania zlecone, a na etapie testowania dodatkowo pośrednio manager ds. organizacji wdrożenia i testowania produktu finalnego oraz specjalista ds. rekrutacji uczestników testowania. Działania upowszechniające mają dostarczyć rzetelnej wiedzy na temat przeprowadzonych badań, testowania produktu finalnego oraz jego szans na *mainstreaming*. Mają także pozwolić na przedstawienie całości innowacji i jej funkcjonowania jako efektu rozwiązań powstałych w trakcie realizacji projektu innowacyjnego.

Upowszechnianiu będzie podlegał cały model zawierający trzy programy ZIP oraz komponenty k1-k11. Z racji swojej specyfiki (wymiaru praktycznego) bardzo intensywnemu upowszechnianiu będzie podlegał przede wszystkim komponent K5 i K.11.

Ponadto celem upowszechniania będzie uzyskanie wsparcia dla realizacji działań włączających (przygotowanie gruntu pod późniejsze działania w zakresie *mainstreamingu*).

GRUPY, DO KTÓRYCH SKIEROWANE BĘDĄ DZIAŁANIA UPOWSZECHNIAJĄCE

Strategia upowszechniania skierowana jest do 2 kluczowych grup interesariuszy:

odbiorców i użytkowników

Przez odbiorców rozumie się osoby, które bezpośrednio skorzystają z efektów produktu finalnego, a więc ograniczenia lub eliminacji problemów powodujących wykluczenie społeczne – młodzież dysfunkcyjna w wieku od 15+ do 19 roku życia, zagrożona wykluczeniem społecznym).

Natomiast użytkownicy to grupa osób, która będzie bezpośrednio wykorzystywała w codziennej pracy stworzone w ramach projektu narzędzia – pracownicy MOS, MOW, PCPR i OPS oraz innych instytucji integracji społecznej, NGO's, placówek opiekuńczo-wychowawczych, domów dziecka, nauczyciele, pedagodzy szkolni, doradcy zawodowi itd. odpowiedzialni za współpracę i pomoc młodzieży dysfunkcyjnej zagrożonej wykluczeniem społecznym w trzech obszarach przyczyn wskazanych w ZIP

Działania upowszechniające prowadzone będą na każdym etapie realizacji projektu i będą kierowane do:

odbiorców.

- » młodzież dysfunkcyjna w wieku od 15+ do 19 roku życia, zagrożona wykluczeniem społecznym w trzech obszarach przyczyn wskazanych w ZIP – docelowo: ok. 7.000 osób. Uzasadnieniem tej liczebności jest realność dotarcia w sposób bezpośredni do takiej liczby młodzieży w określonym terminie założonym w projekcie na terenie województwa mazowieckiego. Liczebność została określona w odniesieniu do szacunkowych danych Kuratorium Oświaty oraz danych statystycznych dotyczących młodzieży z urzędu statystycznego.
- » pośrednio wszyscy uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (szkoły zawodowe, technika, licea) – 80.000 osób⁸¹.

użytkowników (dyrektorów, kierowników i pracowników poniżej wymienionych instytucji):

- » Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii
- » Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze
- » Ośrodki Pomocy Społecznej (OPS działa w każdej gminie i na terenie woj. mazowieckiego),
- » Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie
- » inne instytucje integracji i pomocy społecznej,
- » organizacje pozarządowe działające w sektorze wykluczenia społecznego,
- » szkoły ponadgimnazjalne (dyrektorzy, nauczyciele, pedagodzy szkolni, doradcy zawodowi),
- » policja (Komenda Wojewódzka Policji i komendy miejskie – w głównej mierze psychologowie oraz kierownicy i pracownicy wydziałów ds. przestępczości nieletnich),
- » wielofunkcyjne placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- » Domy Dziecka,
- » Ochotnicze Hufce Pracy:
- » pogotowia opiekuńcze

⁸¹ Dane szacunkowe, uśrednione według Banku Danych Lokalnych GUS.

- » placówki opieki nad dzieckiem i rodziną,
- » świetlice opiekuńczo-wychowawcze, socjoterapeutyczne, opiekuńczo-wychowawcze,
- » specjalistyczne poradnie zawodowe,
- » ośrodki terapii uzależnień i poradnie leczenia uzależnień w gminach, powiatach i w województwie,
- » Miejskie i Powiatowe Urzędy Pracy
- » Gminne Komisje Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (GKPIRPA)
- » doradcy zawodowi, psychologowie, kuratorzy sądowi, pracownicy socjalni,
- » Powiatowe rady zatrudnienia

PLAN DZIAŁAŃ I ICH CHARAKTERYSTYKA

W stosunku do opisanych powyżej interesariuszy zostały przewidziane zróżnicowane instrumenty dotarcia z informacją o produkcie finalnym. Można jednak wyróżnić takie, które są skuteczne zarówno w odniesieniu do użytkowników, jak i do odbiorców:

Utworzenie i aktualizacja strony internetowej projektu wraz z merytoryczną platformą społecznościową ZIP – na stronie <http://www.modelzip.pl/> będą zamieszczane wszystkie aktualności dotyczące produktu finalnego, efekty prac, testowania i gotowy do pobrania model wraz z narzędziami, instrukcjami i opisem ich stosowania. Dodatkowo, dzięki rozbudowanej platformie społecznościowej ZIP będzie możliwa nie tylko wymiana opinii pomiędzy użytkownikami produktu finalnego, ale także testowanie odbiorców metodą CASI i zbieranie uwag odbiorców na temat produktu. W przyszłości portal będzie uzupełniany o dalsze wersje narzędzi wraz z podręcznikami, raportami i analizami, wzbogacony dodatkowo formularzem zgłoszeń uwag do narzędzi, zapytań oraz opracowanymi odpowiedziami na najczęściej zadawane pytania (FAQ),

Opracowanie 1 filmu informacyjno-edukacyjnego przedstawiającego cały model/produkt finalny – film będzie mógł być prezentowany w szkołach, telewizji, podczas spotkań informacyjnych, jak również do pobrania ze strony internetowej projektu aby każdy zainteresowany mógł się z nim zapoznać,

Opracowanie wizualne i informatyczne oraz produkcja E-przewodnika Modelu/produktu – będzie to forma atrakcyjna zarówno dla młodych odbiorców, jak i użytkowników,

Przygotowanie pakietu modelu produktu w wersji drukowanej w ilości 2.000 sztuk oraz w wersji cyfrowej na nośniku 1.000 sztuk (wraz z dystrybucją) – model zostanie wysłany do użytkowników, ale będą mogli z niego skorzystać także odbiorcy,

Kampania medialna upowszechniająca (ogłoszenia w prasie i radio) – będzie miała na celu propagowanie informacji o istnieniu modelu wsparcia wczesnej interwencji socjalnej, zarówno wśród użytkowników, jak i odbiorców.

Instrumenty upowszechniania skierowane do użytkowników

Zgodnie z wnioskiem o dofinansowanie dla użytkowników został przygotowany w zadaniu 4 projektu cykl szkoleń z obsługi oraz interpretacji modelu ZIP:

Collegium Pedagogicum. Program szkoleniowy i rozwoju kwalifikacji 4 os. x 50 instytucji 200 osobodni warsztatów (śr.6 h),

Program doradczy modelu wsparcia metodologiczno-merytorycznego 50 instytucji x 20 h doradztwa = 1000 h doradztwa.

Upowszechniającym programem szkoleniowo-doradczym zostanie objętych 100 instytucji użytkowników, a odbędzie się on między 21 a 32 miesiącem realizacji projektu.

Spotkania upowszechniające model w powiatach i miastach – 25 x 1 dzień (śr. 6 h) x średnio 20 uczestników = 500 osobodni – spotkania odbędą się na terenie każdego powiatu województwa mazowieckiego i obejmą łącznie minimum 500 osób spośród instytucji użytkowników. Zaproszenia na spotkania będą odbywały się drogą listowną, e-mailową, telefoniczną lub/i osobistą. Wnioskodawca dołoży wszelkich starań aby reprezentowane podczas spotkań były różnorodne typy instytucji użytkowników, tak aby działania upowszechniające odniosły maksymalny efekt i skalę,

Konferencja upowszechniająca model podsumowująca projekt (min. 50 uczestników) – będzie prezentacją wszystkich dokonań w ramach projektu, etapów prac i ich wyników. Zostanie zaprezentowana ostateczna wersja produktu finalnego, a użytkownicy będą odrywali kluczową rolę podczas spotkania jako uczestnicy dyskusji i debat.

Na etapie testowania (10-20 miesiąc realizacji projektu) istotnymi działaniami upowszechniającymi skierowanymi do użytkowników będą następujące zadania:

Akcja informacyjna do potencjalnych użytkowników instytucjonalnych,

Rekrutacja użytkowników i odbiorców produktu finalnego do testowania,

W trakcie zarówno etapu testowania, jak i upowszechniania i włączania będą się odbywały cyklicznie posiedzenia Komitetu Sterującego (10 osób), spotkania Panelu Ekspertów (10 osób) i Panelu Praktyków (Seminarium Użytkowników) (20 osób), mające na celu aktywne włączenie Użytkowników i decydentów w tematykę i proces tworzenia koncepcji i kształtu modelu WIS.

Instrumenty upowszechniania skierowane do odbiorców

Do odbiorców produktu przewidziano przede wszystkim pośrednie działania upowszechniające, mające miejsce między 12 a 20 miesiącem (etap testowania):

Rekrutacja użytkowników i odbiorców produktu finalnego do testowania

Testowanie opracowanego produktu w grupie Odbiorców Produktu (razem 200 osób młodzieży) – forma grupowa (20 grup 10 osobowych x śr. 10 godzin = 2000 osób)

Testowanie opracowanego produktu w grupie Odbiorców Produktu (razem 200 osób młodzieży) – forma indywidualna (200 osób x śr. 3 godzin = 600h, w tym 200 indywidualnych diagnoz psychologicznych)

Produkt finalny jest narzędziem skierowanym przede wszystkim do użytkowników – to za jego pomocą użytkownicy mają pomagać odbiorcom zagrożonym wykluczeniem społecznym z uwagi na dyskryminację wielokrotną w trzech obszarach przyczyn określonych w ZIP. W związku z tym działania upowszechniające będą skierowane przede wszystkim do użytkowników, których zadaniem – w przeważającej mierze zawodowym – będzie „zlokalizowanie” osób, potencjalnie zagrożonych wykluczeniem społecznym w 3 omawianych obszarach. Pozwoli to zapewnić efektywność działań i skuteczność funkcjonowania modelu ZIP.

Różnice w stosunku do opisu we wniosku:

Projektodawca uszczegółowił opis powyższych działań upowszechniających. Została zmieniona grupa docelowa poprzez rozszerzenie zakresu użytkowników i wykreślenie SOSW i OR-W. Przewidziano również, że zadania w ramach zadania 3 „II Etap WDROŻENIA: Testowanie opracowanego produktu, analiza efektów i opracowanie produktu finalnego” rozpoczną się w październiku, a nie w wrześniu, jak zakładano w pierwotnej wersji wniosku. Z wyniku tego etapy 1, 2 i 3 zadani 3 uległy automatycznemu skróceniu o 1 miesiąc.

VII. STRATEGIA WŁĄCZANIA DO GŁÓWNEGO NURTU POLITYKI

Należy określić:

- jaki jest cel działań włączających,
- do jakich grup skierowane będą działania włączające (wraz z analizą interesariuszy, jako uzasadnieniem doboru tych grup), jaka będzie ich liczebność,
- plan działań i ich charakterystyka, wraz ze wskazaniem w jakiej fazie wdrażania projektu działania te będą realizowane,

Opis ten stanowi doprecyzowanie i uszczegółowienie zapisów wniosku o dofinansowanie; możliwe jest także zaproponowanie innego / zmodyfikowanego podejścia do działań włączających, jeśli jest to uzasadnione wynikami prac I etapu projektu. Niezbędne jest wskazanie zmian w stosunku do wniosku i ich przyczyn.

Należy wskazać kilka kluczowych dla przebiegu II etapu terminów (np. rozpoczęcie i zakończenie testowania, zakończenie ewaluacji itp.). Terminy te stanowią będą wskazówką dla instytucji weryfikującej projekt systemowy/IOK do określenia terminów dokonywania wspólnie z projektodawcą okresowych przeglądów postępów prac w projekcie.

CEL DZIAŁAŃ WŁĄCZAJĄCYCH

Celem działań włączających jest implementacja modelu w formie produktu finalnego do rzeczywistej praktyki polityki społecznej oraz systemu wczesnej interwencji socjalnej. Zakłada się, że elementy produktu finalnego zostaną włączone do głównego nurtu polityki poprzez stosowanie ich w konkretnych programach i strategiach: Strategii polityki społecznej województwa; strategiach rozwiązywania problemów społecznych w powiatach lub gminach, gminnych programach profilaktycznych; w programach rozwoju szkół, itp. Będzie to egzemplifikacja *mainstreamingu* w formule rzeczywistego włączenia w główny nurt polityki.

Ponadto stosowanie elementów komponentów modelu jako innowacyjnego sposobu działania może stać się „dobrą praktyką społeczną”.

GRUPY, DO KTÓRYCH SKIEROWANE BĘDĄ DZIAŁANIA WŁĄCZAJĄCE

W wymiarze operacyjnym *mainstreaming* może przejawiać się w stosowaniu modelu w bieżących, codziennych działaniach instytucji oraz organizacji, których dotyczą programy ZIP.

Mainstreaming wertykalny – angażuje otoczenie polityczne i decydentów różnych szczebli w celu przekonania ich do włączenia produktów projektu do systemu wpływającego lub współtworzącego główny nurt polityki. Dokonujący się w jego ramach wpływ doświadczeń i rozwiązań wypracowanych w projekcie na główny nurt polityk i decyzji politycznych inaczej nazywany jest również *mainstreamingiem polityk*.

Przewiduje się realizację nowatorskiej formuły *mainstreamingu wertykalnego* w postaci:

Global & Regional LOOBYING. Będą to prestiżowe spotkanie z decydentami i przedstawicielami instytucji krajowych i regionalnych.

Przewiduje się udział w szczególności (udział zależy od ich autonomicznej zgody):

- Marszałek województwa mazowieckiego, członkowie zarządu,
- Przedstawiciele Samorządu województwa mazowieckiego, instytucji i jednostek organizacyjnych,
- Radni wszystkich szczebli samorządu terytorialnego
- Osoby decyzyjne z organów prowadzących placówki i instytucje tematycznie związane z produktem finalnym,
- Parlamentarzyści: posłowie, senatorowie, członkowie sejmowych i senackich komisji właściwych dla spraw polityki społecznej i edukacji
- Naukowcy i dydaktycy w zakresie wczesnej interwencji socjalnej
- Przedstawiciele mediów kształtujących opinię społeczną
- Osoby zarządzające organizacjami pozarządowymi zajmującymi się młodzieżą trudną.

Sposobem na włączenie modelu do systemu jest uświadamianie decydentów na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym korzyści z uwzględniania innowacji ZIP w swoich decyzjach i działalności instytucji. Powyższemu służyć będą przewidziane w harmonogramie działania w formule: Global & Regional LOOBYING – prestiżowe spotkanie z decydentami i przedstawicielami instytucji krajowych i regionalnych.

Potencjalne zainteresowanie produktem finalnym powinny wykazać się instytucje, które odpowiadają za przygotowanie i wdrażanie: strategii polityki społecznej, strategii rozwoju regionu, strategii rozwoju gospodarczego, programów społecznych, programów współpracy z organizacjami pozarządowymi, programów operacyjnych finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Wśród adresatów działań włączających znajdą się także przedstawiciele władz:

- ✓ Samorządowych i ich instytucji,
- ✓ Prezydenci miast,
- ✓ Rekomendacje projektu zostaną przesłane decydentom szczebla centralnego, tj. do:
  - ✓ Ministerstwa Edukacji, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej,
  - ✓ Ministerstwa Sprawiedliwości,
  - ✓ Ministerstwa Rozwoju Regionalnego,
  - ✓ do komisji sejmowych odpowiedzialnych za edukację i politykę społeczną,
  - ✓ a także parlamentarzystom i europarlamentarzystom.

Wskazane powyżej kategorie instytucji i osób stanowią zbiór interesariuszy.

Mainstreaming horyzontalny – skoncentrowany na działaniach praktycznych

Najczęściej bywa ograniczony do poziomu lokalnego i regionalnego, na którym wygenerowano dobre rozwiązanie/praktykę. Dokonujące się w jego ramach powielanie w całości lub w części przez inny podmiot produktów finalnych nazywane jest również mainstreamingiem praktyk.

Będzie odbywał się w formie:

- Wysyłki informacji e-mailowej do Regionalnych Sieci Tematycznych dla umożliwienia włączenia w główny nurt polityki w innych regionach.
- Konferencja upowszechniająca model podsumowująca projekt (min. 50 uczestników) – będzie prezentacją wszystkich dokonań w ramach projektu, etapów prac i ich wyników. Zostanie zaprezentowana ostateczna wersja produktu finalnego, a użytkownicy będą odrywali kluczową rolę podczas spotkania jako uczestnicy dyskusji i debat.

- Będzie to również formuła mainstreamingu horyzontalnego ze względu na możliwość zaprezentowania zalet produktu finalnego uczestnikom.
- Ważny będzie również e-mailing do samorządów terytorialnych zawierający pełną wersję modelu w wersji pdf.

PLAN DZIAŁAŃ WŁĄCZANIA DO GŁÓWNEGO NURTU POLITYKI

Projekt przewiduje realizację działań włączających w ramach: *Zadanie 4. Upowszechnienie i włączenie produktu/modelu do głównego nurtu polityki oraz PUBLICITY i Public Relations.*

Działania włączające są implikacją działań upowszechniających. Jednakże założono, że równoległe do działań włączających realizowane będą działania z zakresu mainstreamingu w postaci prestiżowych spotkań z decydentami i przedstawicielami instytucji krajowych i regionalnych.

Przedmiotem mainstreamingu będzie cały model, a w szczególności:

K9. Publicity & Mainstreaming (Przewodnik potencjału rozgłosu, promocji i włączenia w główny nurt polityki wraz ze strategią upowszechniania)

oraz K10. Success In Usage (Praktyczny przewodnik określający zastosowania, sposób wdrażania i stosowania programów z sukcesem w zapobieganiu WS wraz z programem szkoleniowym dla użytkowników)

Zadanie 4. Mainstreaming i strategia upowszechniania polegać będzie na realizacji konferencji, COLLEGIUM PEDAGOGICUM. Program szkoleniowy i doradczy przygotowujący do stosowania Modelu ZIP i program doradczy modelu dla szkolnych programów profilaktyczno-wychowawczych. Powstanie film informacyjno-edukacyjny całego modelu produktu finalnego. Najistotniejsze będą jednak spotkania w innowacyjnej formule: Global & Regional LOOBYING. Odbędą się spotkania upowszechniające model produktu finalnego w powiatach i miastach, co będzie również formułą mainstreamingu horyzontalnego. Uzupełnieniem powyższych działań będzie stworzony E-przewodnik i wersja drukowana oraz kampania medialna.

W wymiarze praktycznym mainstreaming będzie polegał na działaniach włączających i przygotowujących kadry psychologiczno-pedagogiczne i inne w formie programu szkoleniowego i doradczego do stosowania programów ZIP w rzeczywistości praktycznej. Wszystkie elementy produktu finalnego będą udostępnione w wersji cyfrowej dla wszelkich potencjalnych użytkowników, którzy będą mogli skorzystać z niego w zależności od potrzeb, co ułatwi wdrożenie mainstreamingu.

Przesłankami uzasadniającymi włączanie programów ZIP w główny nurt polityki są dokumenty i rekomendacje wojewódzkie, krajowe, unijne i międzynarodowe.

Przejawem mainstreamingu będzie realizacja dyrektyw właściwych Rekomendacji Rady Europy.

Funkcjonowanie modelu ZIP opiera się na realizacji strategii oddziaływań rówieśniczych, co wskazuje na znaczny udział młodych osób w planowanie, wdrażanie, realizowanie i ocenianie innowacyjnego programu interwencyjnego wobec młodzieży zagrożeniem wykluczeniem społecznym z powodu uzależnienia od substancji psychoaktywnych.

Włączanie programu ZIP w nurt polityki społecznej na poziomie wojewódzkim. Program ZIP wpisuje się w wojewódzką politykę przeciwdziałania problemom uzależnień poprzez następujące elementy:

poszukiwanie wsparcia w realizacji gminnych programów profilaktycznych

udział w specjalistycznych szkoleniach (m.in. dla koordynatorów gminnych programów przeciwdziałania problemom uzależnień)

poszukiwanie wsparcia (m.in. merytorycznego i finansowego) dla rozwoju nowoczesnych programów profilaktycznych i socjoterapeutycznych w gminach obejmujących tereny wiejskie i małe miasta

poszukiwanie wsparcia dla programów realizowanych przez instytucje i podmioty pozarządowe zajmujące się zapobieganiem i/lub rozwiązywaniem problemów alkoholowych

uczestnictwo w regionalnych kampaniach edukacyjno-informacyjnych na temat możliwości zapobiegania uzależnieniom.

Włączanie programu ZIP w nurt polityki społecznej na poziomie gminnym poprzez podnoszenie jakości lokalnych programów profilaktycznych; z punktu widzenia skuteczności zadań, aby były one:

- dopasowane do potrzeb odbiorców,
- prowadzone przez wyspecjalizowaną kadrę realizatorów,
- zabezpieczone finansowo,
- monitorowane w aspekcie ich celowości, racjonalności, wykonalności, ekonomiczności, kompleksowości oraz wewnętrznej spójności, czyli atrybutów gwarantujących wysoką efektywność programów zapobiegających problemom uzależnień.

VIII. KAMIENIE MIŁOWE II ETAPU PROJEKTU

Należy wskazać kilka kluczowych dla przebiegu II etapu terminów (np. rozpoczęcie i zakończenie testowania, zakończenie ewaluacji itp.). Terminy te stanowią będą wskazówką dla instytucji weryfikującej projekt systemowy/IOK do określenia terminów dokonywania wspólnie z projektodawcą okresowych przeglądów postępów prac w projekcie.

Najistotniejszymi, kluczowymi dla przebiegu Etapu II projektu są następujące punkty zwrotne na etapie, których podejmowane będą kluczowe decyzje:

- 1. Efektywna rekrutacja użytkowników i odbiorców produktu finalnego do testowania** (w tym zwłaszcza środowiska lokalne, w których będzie testowana innowacyjna formuła modelu). Najważniejszy będzie etap: Zakwalifikowanie instytucji i osób do współpracy i podpisanie umów (od X.2012 do XI.2012)
- 2. Efektywne rozpoczęcie testowania zgodnie z założeniami modelu ZIP określonego w strategii**
- 3. Analiza rzeczywistych efektów testowanego produktu** w oparciu o ekspertyzę oraz obligatoryjna ewaluacja zewnętrzna weryfikująca użyteczność modelu (od IX-X.2013 do XI.2013)
- 4. Weryfikacja końcowej wersji produktu finalnego (PEŁNEGO MODELU)** przez: Sędziowie kompetentni (edukator/socjolog/psycholog/pedagog/doradca zawodowy jako forma rzeczywistej innowacyjności (od IX-X.2013 do XI.2013)
- 5. Global & Regional LOOBYING. Prestiżowe spotkanie z decydentami i przedstawicielami instytucji krajowych i regionalnych istotne dla mainstreamingu.**

IX. ANALIZA RYZYKA

Analiza ryzyka powinna pomóc w ocenie zagrożeń, które mogą się pojawić na etapie testowania, upowszechniania i włączania do polityki innowacji.

Analiza ta powinna obejmować następujące elementy:

- zidentyfikowanie potencjalnych zagrożeń,*
- oszacowanie prawdopodobieństwa ich wystąpienia (na skali od 1 do 3, gdzie 1 oznacza niskie prawdopodobieństwo wystąpienia danego ryzyka, a 3 – prawdopodobieństwo wysokie),*
- oszacowanie wpływu ryzyka na realizację projektu (na skali od 1 do 3, gdzie 1 oznacza bardzo mały wpływ na realizację projektu, a 3 – wpływ bardzo duży),*
- zidentyfikowanie najważniejszych zagrożeń (polega na przemnożeniu punktów przyznanych w kategorii „prawdopodobieństwo i wpływ ryzyka”; za istotne uznane są te zagrożenia, które uzyskały co najmniej 4 punkty),*
- określenie sposobu ograniczenia najważniejszych zagrożeń.*

Jedną z cech projektów innowacyjnych jest wyższe niż w pozostałych projektach ryzyko nie osiągnięcia założonych wcześniej produktów i celów. Zatem przy realizacji projektu innowacyjnego konieczne jest wprowadzenie instrumentu zarządzania ryzykiem.

Identyfikacja ryzyka są to działania, których celem jest wykrycie źródeł ryzyka, a następnie ich usystematyzowanie według przyjętych kategorii.

Głównym zadaniem tej fazy procesu zarządzania ryzykiem jest **oszacowanie wielkości prawdopodobieństwa i skutków zaistnienia zidentyfikowanych uprzednio ryzyk**. Na tym etapie wykonuje się hierarchizację zidentyfikowanych niebezpieczeństw według ich potencjalnego wpływu na proces realizacji przedsięwzięcia. Uzyskane wyniki będą stanowiły podstawę do dalszego planowania reakcji na niekorzystne zjawiska.

Niniejsze opracowanie ma za zadanie jedynie weryfikację już wskazanych ryzyk i ponowną analizę, która prawdopodobnie wskaże nowe ryzyka, które nie zostały do tej pory zidentyfikowane.

Poniżej przedstawiamy listę zidentyfikowanych ryzyk w kategoriach zewnętrznych i wewnętrznych wraz z analizą iloczynu i skali **prawdopodobieństwa wystąpienia** oraz **wpływu na realizację Projektu**.

P- prawdopodobieństwo wystąpienia

(skala 1-3, 1 – mało prawdopodobne, 2 –średnio prawdopodobne, 3 – bardzo prawdopodobne)

W – wpływ na realizację Projektu

(skala 1-3, 1 – mały wpływ, 2 – średni wpływ, 3 – znaczący wpływ)

I – iloczyn prawdopodobieństwa i wpływu

1. Opór instytucjonalny przed dokonywaniem zmian (brak chęci i motywacji) (P-2, W-2, I-4)
2. Niechęć odbiorców (wynikająca m.in. z specyfiki młodzieży trudnej) przy testowaniu produktu (P-2, W-1, I-2)
3. Mentalność i stereotypowe podejście potencjalnych użytkowników do tego typu inicjatyw (brak wiary w sukces i możliwość osiągnięcia wymiernych rezultatów) (P-2, W-1, I-2)
4. Specyfika poszczególnych gmin, ograniczenia i możliwości z niej wynikające (P-1, W-1, I-1)
5. Zmiany otoczenia prawnego, np. zmiany w polityce społecznej, zmiany w finansowaniu polityki rynku pracy itp. (P-2, W-1, I-2)
6. Nieefektywna akcja informacyjno-promocyjna skutkująca niskim zainteresowaniem ze strony potencjalnych użytkowników (P-1, W-2, I-2)
7. Zbyt skomplikowany produkt finalny dla jego potencjalnych użytkowników np. jego wdrożenie będzie wymagało zbyt wielu nakładów i zmian (P-2, W-2, I-4)
8. Niski stopień integralności produktów finalnych – np. dominująca perspektywa jednej dyscypliny naukowej np. psychologii (P-1, W-1, I-1)
9. Niedostosowanie produktu finalnego do wymogów prawnych i administracyjnych dotyczących użytkowników produktu (P-2, W-1, I-2)
10. Mała atrakcyjność produktu finalnego dla użytkowników (P-2, W-2, I-4)
11. Mała atrakcyjność produktu finalnego dla odbiorców (P-2, W-1, I-2)

Dokonana przez Zespół projektu oraz ewaluację analiza ryzyka projektu wykazała, że wśród 11 czynników ryzyka aż w ośmiu przypadkach prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka zostało określone na poziomie 2, czyli mało prawdopodobne. Czynniki prawdopodobieństwa zostały określone w oparciu o bieżące doświadczenie przy realizacji innych Projektów oraz w oparciu o doświadczenie personelu projektu, a także w oparciu o raport ewaluacyjny.

Analiza poziomu wpływu na projekt wskazała w większości przypadków mały wpływ. Z tego względu ograniczenie prawdopodobieństwa wystąpienia ryzyka będzie w zakresie zarządzania merytorycznego i opierać się będzie o monitoring bieżący. Wszelkie stwierdzone przejawy wpływu na projekt będą przedmiotem dyskusji i decyzji Zespołu Projektu i Komitetu Sterującego.

Zidentyfikowano najważniejsze trzy zagrożenia realizacji projektu:

Opór instytucjonalny przed dokonywaniem zmian (brak chęci i motywacji) (P-2, W-2, I-4)

Sposób ograniczania zagrożenia:

To ryzyko może pojawić się już na etapie testowania, jednak największą wagę będzie miało w momencie upowszechniania produktu finalnego. Każda zmiana oprócz tego, że jest szansą, jest jednocześnie zagrożeniem i dlatego wyzwała opór. Może się on przejawiać na trzech poziomach.

Opór instytucjonalny pojawia się wtedy, gdy instytucja nie posiada wyraźnej i powszechnie akceptowanej misji, a w efekcie nie koncentruje się na osiąganych wynikach i odnoszonych sukcesach, tzn. trwa jako zakład pracy. Zatem dla efektywniejszego testowania produktu finalnego i upowszechniania go zasadne byłoby powołanie w danych placówkach (użytkownicy) zespołów koordynujących zmianę – wprowadzenie produktu finalnego. Jednak należy zaznaczyć, że wówczas może pojawić się **opór zespołowy**, zwłaszcza gdy członkowie

zespołu koordynującego proces zmiany nie są przekonani, że zmiana jest warta wysiłku i mogą przyjąć postawy pasywne i zachowawcze (tj. zespół może pozorować nastawienie na zmianę, a faktycznie koncertować się na zachowaniu dotychczasowej sytuacji).

Opór indywidualny pojawia się wtedy, gdy projektowana zmiana jest ryzykowna dla jednostki, powoduje dyskomfort (np. wynikający ze zmiany sposobu dotychczasowej pracy) i prowokuj obronę przed zmianą. Najefektywniejszym sposobem ograniczenia tego zagrożenia jest zaangażowanie potencjalnych użytkowników oraz przedstawicieli instytucji do wszelkich ciał kolegialnych założonych w projekcie. Ważne będą również relacje z osobami zarządzającymi właściwymi instytucjami oraz właściwa komunikacja wskazująca korzyści ze stosowania modelu.

Zbyt skomplikowany produkt finalny dla jego potencjalnych użytkowników np. jego wdrożenie będzie wymagało zbyt wielu nakładów i zmian (P-2, W-2, I-4)

Sposób ograniczania zagrożenia:

Zbyt skomplikowany produkt finalny dla jego potencjalnych użytkowników np. jego wdrożenie będzie wymagało zbyt wielu nakładów i zmian. Zbyt duże skomplikowanie produktu finalnego negatywnie odbije się na jego potencjale. Użytkownicy zechcą używać produktu finalnego przede wszystkim wtedy gdy będzie on prosty, będzie trafiał w ich potrzeby i będą wiedzieli, jak go stosować, a ich podopieczni odniosą korzyści. Bardzo ważne jest, by produkt finalny otrzymał odpowiednie wsparcie w postaci przejrzystych i praktycznych szkoleń jak go wdrażać i stosować.

Sposobem ograniczania tego zagrożenia będzie ciągła weryfikacja produktu finalnego według tego kryterium w ramach ewaluacji oraz wykonywanych ekspertyz.

Mała atrakcyjność produktu finalnego dla użytkowników (P-2, W-2, I-4)

Sposób ograniczania zagrożenia:

Produkt finalny w postaci pełnego modelu wdrożeniowego będzie zawierał instrukcje użytkownika. Programy będą zawierać wykaz korzyści, jakie osiągną użytkownicy.

ZAŁĄCZNIKI

WSTĘPNA WERSJA PRODUKTU FINALNEGO

ZAŁĄCZNIK NR 1: WSTĘPNA WERSJA PRODUKTU FINALNEGO - ZIP. 1. MODEL WCZESNEJ INTERWENCJI I ADAPTACJI ZAWODOWEJ - PROGRAM PROFILAKTYCZNY SEKSUALNYCH ZACHOWAŃ RYZYKOWNYCH MŁODZIEŻY SZCZEGÓLNEGO RYZYKA (ZAWIERAJĄCY K1-K11)

ZAŁĄCZNIK NR 2: WSTĘPNA WERSJA PRODUKTU FINALNEGO - ZIP. 2. MODEL WCZESNEJ INTERWENCJI I ADAPTACJI ZAWODOWEJ - PROGRAM ZAPOBIEGANIA PRZEMOCY I AGRESJI MŁODZIEŻY SZCZEGÓLNEGO RYZYKA W OPARCIU O NOWOCZESNE FORMY I METODY WSPARCIA INDYWIDUALNEGO I ŚRODOWISKOWEGO (ZAWIERAJĄCY K1-K11)

ZAŁĄCZNIK NR 3: WSTĘPNA WERSJA PRODUKTU FINALNEGO - ZIP. 3. MODEL WCZESNEJ INTERWENCJI I ADAPTACJI ZAWODOWEJ - PROGRAM PROFILAKTYCZNY MŁODZIEŻY UZALEŻNIONEJ OD MULTIMEDIÓW (ZAWIERAJĄCY K1-K11)

ZAŁĄCZNIK NR 4: SKŁAD OSOBOWY: KOMITETU STERUJĄCEGO, PANELU EKSPERTÓW, PANELU PRAKTYKÓW (SEMINARIUM UŻYTKOWNIKÓW), ZESPOŁU EKSPERTÓW

Powyższe załączniki zostały zamieszczone w odrębnych plikach

Imiona, nazwiska, funkcje i podpisy osób składających Strategię:

(LIDER PROJEKTU)

Fundacja Polskiej Akademii Nauk Oddział
w Lublinie „Nauka i Rozwój Lubelszczyzny”

(PARTNER PROJEKTU)

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej
Regionalny Ośrodek w Lublinie

STRATEGIA WDRAŻANIA PROJEKTU INNOWACYJNEGO TESTUJĄCEGO

Zintegrowane Innowacyjne Programy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu młodzieży szczególnego ryzyka w wieku 15-19 lat ukierunkowane na zwiększenie potencjału zawodowego MODEL MAZOWIECKI